

A SZATMÁRI
KIR. KATH. FŐGYMNASIUM
1897-1898. ÉVI
ÉRTESÍTŐJE

„PÁZMÁNY-SAJTÓ“ SZATMÁRON. 1898.

TARTALOM.

1. A görög és római irodalmi hagyomány hitelessége; irta <i>dr. Kurtz Sándor</i>	1
2. Az iskola 1897.—98. életéből	36
3. A tanári személyzet	50
4. Az 1897.—98. évi tanítás tárgyának kimutatása	53
Írásbeli dolgozatok	75
Rendkívüli tantárgyak	77
5. A tanulók érdemsorozata.	79
6. Statisztikai kimutatás a tanulókról	93
7. Tanszerek gyarapodása	97
8. Ösztöndíjak, jutalmak és segélyezés	99
9. Tudnivalók	103
10. Gymnasiumi tápintézet	110

A görög és római irodalmi hagyomány hitelessége.

Habent sua fata libelli.

A könyveknek is meg van a maguk végzete — nagy igazságot tartalmaz ez a mondás, különösen ha a régi görög és római irodalomra alkalmazzuk. Ha előveszszük valamely klasszikus írónak a művét, gyönyörrel olvassuk s olvasás közben talán eszünkbe sem jut, hogy olyan munkával van dolgunk, amelynek majdnem kétezer, néha még több éves története van, Pedig sokkal számosabb jelét viseli magán akármelyik klasszikus szöveg ennek a több ezeréves multnak, sem hogy mialatt olvassuk arra ne gondolnánk: miféle viszontagságokon ment keresztül ez a munka, míg kezeink közé került abban az alakban, amelyben bírjuk? Hü képe-é ez a XIX. századbeli kiadás a Kr. előtti vagy utáni I. századbeli munkának? Miért csonka ez az író, miért befejezetlen amaz? Miért nem tudjuk biztosan e mű szerzőjének a nevét, miért van annyi szövegbeli eltérés amabban a munkában ?

Ezen kérdésekre válaszolni kell, mert amily jogosan támadnak lelkünkben kételyek a klasszikus szöveg épségére, szerzőjére vonatkozólag, ép oly méltán fürkészheti a kételkedő olvasó azt, hogy eredeti-e az a szöveg, mely — teszem — Livius vagy Vergilius nevét viseli; csakugyan írta-e az a klasszikus író azt a munkát, a melyet a korunkbeli kiadó

4.

Livius vagy Vergilius művének nevez s ha csakugyan írta, úgy írta-e a hogy mi bírjuk. Ezeknek a kételyeknek eloszlatása igen egyszerű volna egy esetben, t. i. ha bírnók a szóban forgó görög vagy római klasszikusnak eredeti kéziratát, amelynek segítségével közvetlenül bebizonyíthatnók úgy azt, hogy a mű valóban eredeti, valamint azt, hogy kiadásunk az eredetinek hű másolata.

Ily közvetlen bizonyítékkal azonban tudvalevőleg egy klasszikus íróra vonatkozólag sem rendelkezünk; mindamellett a fent kifejtett kételyekkel számolnunk kell.

A modern irodalmak története e tekintetben nagyon előnyös helyzetben van az antik világé fölött, különösen pedig a könyvnyomtatás feltalálása óta. Mert, amióta könyvnyomdánk vannak, az író átadja művének kéziratát a könyvnyomtatónak, az első próbanyomást kijavítja s ennek alapján tetszése szerinti számú példányt készített, melyekben legfőlebb itt-ott fordul elő egy-egy könnyen javítható hiba, máskülönben pedig egyik példány a másiknak hű másolata s az egész kiadás a szerző kéziratának lehető leghivebb képviselője. Másként vagyunk a klasszikus írók szövegeivel. Ezeknél nem egyenletesen működő gép teljesítette a sokszorosító másolás munkáját, hanem emberi kéz; az ember pedig géppé sohasem válhatván végzett munkájára egyéniségének erősebb vagy gyöngébb bélyegét mindig ráüti. Az ilyen másolat hűsége, teljessége nagyon természetesen a másoló egyéniségétől függ, sőt igen gyakran ezenkívül eső tényezőtől, ha például mint az ókori íróknál általában, a másoló nem az eredeti hanem harmad, negyedsorban másolt példányról dolgozott.

Tehát már ez a körülmény, az írott szöveg sokszorítási módja, nyilvánvalóvá teszi azt, hogy az eredeti műveket nem őrizte, nem őrizhette meg hiven számunkra a hagyomány, hanem a hibák, a melyek egyszer belevették a szövegbe magukat, legtöbbször evvel együtt szálltak nemzedékről nemzedékre. Ez azonban még nem minden. Sokkal inkább rom a két klasszikus irodalom azon alakjában amelyben ma ismerjük, sem hogy a fent érintett körülmény kielégítő magyarázatot adna a romlásnak úgy mineműségére, mint terjedelmére vonatkozólag. Itt már a világtörténet szolgál nekünk felvilágosítással. Innen tudjuk, hogy a népek vándorlásának nevezett nagy népmozgalom nemcsak politikailag

5.

semmisítette meg a római birodalmat, mely fennállásának végső napjáig a klasszikus szellemnek, úgy a görög mint római irodalmi életnek hő őre és gyámola volt, hanem árjaival eltemette s évszázadokra meggátolta a szellemi élet fejlődését, nevezetesen pedig amint városokat romhalmazokká változtatott, romba döntötte a klasszikus irodalmak épületét is. Kihalt a tudományosság, a művészetek szeretete, az irodalom ápolása, megsemmisültek a nagy könyvtárak s a világra szóló nagy elmék művei szétszóródtak s hogy épen végkép el nem veszítettük azokat, a kereszténység halhatatlan érdeme. Mert a szellemi visszaesés, pusztulás e századaiban a kolostorok és lakóik, a szerzetesek vették oltalmuk alá a klasszikus világ nagy szellemeinek alkotásait s őrizték úgy, ahogy erőik engedték, mindaddig, míg a XIV. századdal meginduló renaissance halottaiból föl nem támasztotta a kiholt szellemvilágot, megteremtve ez által modern irodalmaink, művészetünk, műveltségünk alapjait.

Ezekben vázlatosan áttekintettük azon viszontagságokat, amelyeken a klasszikus irodalmi hagyomány keresztül ment, míg a mi birtokunkba jutott. Ha a viszontagságokkal részletesen megismerkedünk, feleletet adhatunk azon kérdésekre, amelyeket a kételkedő elme a klasszikus szövegek olvasása közben támaszt. A legfőbb kérdés pedig ezek között az, amely az irodalmi hagyomány hitelességére vonatkozik, abban az értelemben, hogy egyrészt a ma kezeink között levő szöveg mennyiben felel meg az eredeti szövegnek, más részt a hibákkal, csorbulásokkal teljes hagyomán alapján hogyan rekonstruálja a tudomány hiteles, hibátlan szöveget.

I.

Fejtegetésünk kezdetén mindjárt egy olyan kérdéssel állunk szemközt, amely első tekintetre tárgyunk körén kívül fekvőnek látszik. Miből is hogyan volt kiállítva a görög és római íróknak egy-egy kiadványa? Más szóval: mi módon bocsátották közre a klasszikus ókorban az irodalmi termékeket ?

E kérdés fölöslegessége csak látszólagos, mert, ha az antik szöveg hitelességét meg akarjuk állapítani, amint fentebb magunk elé tüztük, történetét, viszontagságait kell megismernünk ; ez pedig kezdetét veszi avval, hogy a kérdéses

szöveg milyen alakban, mi módon jutott nyilvánosságra, továbbá hogyan szállt át idők folyamán egyik nemzedékről a másikra. De másrészt nem tartozik e fejtegetés körébe az írástudás keletkezésének, elterjedésének a tárgyalása, mert ez időrendileg a kifejlett irodalmi életet jóval megelőzi.

Azon anyag, amelyet az irodalomvirágzás korában a két klasszikus nemzet írói papiros gyanánt használtak, az aegyptusi papyrus volt. Előzőleg azonban sok másféle anyag szolgált volt hasonló célra. Így Herodotusnál (V. 58.) ezeket olvassuk: A papirost is régtől fogva bőrnek(*δερματι*) hívják az ionok, mert valamikor papiros híján kecske és juhbőrökre irtak ; s még ma is sok barbár nép van, mely ilyen bőrökre ír. — A bőrrel, amelyről itt Herodotus mint ősrégi papirosanyagról ír, később ismét találkozni fogunk. Hasonlóképpen használtak részben irodalmi, részben más fajta írásműveknél vékony ólomlemezeket, cserépdarabokat, falevelet, különösen a pálmafa levelét, amelynek e nemű használata Indiában a legujabb időkig ismeretes volt. A rómaiak különösen a fát s ennek egyes részeit használták e célra, még pedig nem is oly nagyon kezdetén a szellemi föllendülésnek, mert Vergiliusnál a liber szó, mely akkor, az irodalmi virágzás korában már általában könyvet jelentett, még akárhányszor „fa“ „faháncs“ jelentésben fordul elő (Aen. XI. 554. Georg. II. 77. Buc. X. 67.). Ugyanennek a ténynek emlékéért őrzik a codex szó, mely eredetileg fatörzset, fabarabot jelentett, később azonban átvitetett könyvalaku írásművek jelölésére. Ez az átvitel pedig akképen történt, hogy amint a görögök, úgy a rómaiak is írástudásuk legelején fából készítettek maguknak írotáblákat. Ezeket aztán vékony viaszréteggel vonták be (nevük innen tabulae ceratae vagy rövidebben cerae) s a puha rétegbe úgy rótták betűiket a stilussal, melynek egyik vége hegyes volt és tollul szolgált, a másik vége félköralakra tompult s az írás tetszésszerűtől elsimitására való volt. Ilyen tábláknak írott szövegét csak úgy őrizhették meg sértetlenül, ha a viaszréteget külső behatások ellen kellőképen védelmezték; ami úgy történt, hogy az egyes tábláknak párkányos széleket csináltak, amelyeknek segítségével egymáshoz tartozó táblákat össze lehetett fűzni a nélkül, hogy a viaszrétegek s a rajta levő írás megsérült volna.

Ily módon maradtak meg épségben azok az iratos viasztáblák, a melyeket e század elején Erdélyben, Abrudbánya

7.

körül egy elhagyatott aknában találtak. Ugyanis ezen a vidéken a rómaiaknak a Kr. u. I. II. században virágzó aranybányászatuk volt; egy általuk nyitott, de bizonyosan valamely barbár betörés következtében félbehagyott aknába rejtette el valamely vállalkozó a maga iratait, melyek több század elteltével véletlenül napfényre kerülve ugyancsak sok fejtörést okoztak a tudósoknak, kik az eddig sohasem látott jellegű írást fáradságosan tudták kibetűzni annyival is inkább, mert a táblák viaszrétegei idők folyamán, de ásványtartalmu vizek vegyi hatása miatt is megfeketedtek. Hasonló leletre bukantak 1875-ben a pompeii ásatásoknál; itt egy L. Caecilius Iucundus nevű bankárfélének irattárát találták meg, mintegy 300 viasztáblát, melyek a pénzváltónak számadásait, nyugtatóit tartalmazzák.

Ilyen, összefűzött viasztáblákból álló darabot mely első pillantásra valóban egy fadarabnak tetszik, neveztek a rómaiak codexnek, mely szónak avultabb, de eredeti formája caudex, ami, mint fentebb mondtuk, fatörzset jelent. Mikor később a papyrus, aztán a pergament használata általánosan elterjedt, még mindig nagyon szívesen vették igénybe különösen levelezésre a viasztáblákat, melyeknek az a nagy előnyük volt, hogy a stilus gömbölyded végével az írást igen könnyen el lehetett törölni s a levélre a választ ugyanazon táblán megadni. Az ilyen cerae-nek a neve codicilli vagy pugillares, pugillaria (onnan, hogy ökölnyi nagyságúak voltak.)

Azonban úgy az eddigi felsorolt anyagok, valamint a len, melyet a rómaiak használtak hivatalos följegyzésekre*) irodalmi czélokra általánosabb alkalmazást sohasem nyertek. A görögök és római irodalom virágzása korában a papyrus volt közhasználatban. Aegyptus látta el Görögországot és Rómát papyrusszal s ugyancsak Aegyptus volt a papyrus származási helye is. Ez a vízi növény, melynek aegyptusi neve *papyros* vagy *chartes*, honnan a latin *charta* s ennek egyéb származékai jönek, bőségesen termett a Nilus deltájában. Ennek a szárat alkotó alapszövetét vékony szeletekre metszették, aztán e szeleteket keresztfonat módjára egymásra illesztették s tengervízzel meglocsolva összepréselték. Ezen eljárási móddal papirosszerű lapokat nyertek a papyrusnövényből, amelyeknek a neve *byblos* vagy *biblos* és *byblion*.

*) Livius (IV. 20) említi a libri linteit, melyeket a Capitoliumban Moneta templomában őriztek.

8.

Herodotus, ki a növénynek *papyrus* nevét nem ismeri, *byblos-nak* nevezi azt, valamint a könyvet is *byblos* névvel, az egyes leveleket pedig *byblion* szóval jelöli. A rómaiak az anyag rokonságánál s a használat azonosságánál fogva a *liber* szót átviszik a papyrusból készült könyvekre is s náluk az egyes levelek neve *libellus*, ami egyuttal kisebb könyvet is jelent.

Hogyan készült és milyen volt papyruskönyv ? Az idősebb Plinius*), aki *Naturalis Historiájának* 37 könyvében egy régi encyclopaediafélélet hagyott reánk, körülményesen értesít bennünket (XIII. 11 —13.) a papyrus feldolgozásáról s a gyártmány minemüségéről. Az ő adatainak alapján tudjuk, hogy egy-egy papyruslevél magassága 20—36 cm. lehetett, szélessége ellenben a minőség szerint váltakozott. A legfinomabb papyrus, a *charta optima* vagy *Augusta* 24 cm. széles volt. Kevésbé finom gyártmány volt a *charta Livia* és *hieratica* s legsilányabb az *emporetica*, melyet, mint már a névből is következtethetni (ἐμπορεῖον kereskedő) a kalmárok csomagolásra használtak.

Gyárakból részben egyes külön levelek, *plagulae*, részben kész tekercsek (*volumina*) kerültek ki. Az író, miután művét ilyen egyes levelekre leírta, összeragasztattá azokat és pedig úgy, hogy a papyruslevél magasságának hosszában jobbról balról megfelelő lapszéli sávot hagyott, amelynek mentében történt aztán az összeragasztás. Így aztán egy-egy papyruslap a szöveg egy-egy hasábját (*columna*) tartalmazta, amelyeket a beragasztott hasábközök (*intercolumnia*) választottak el egymástól. Megfelelő számú papyruslevélnek ilyen forma összeragasztása után egy gyakran több láb hosszú papyruszallag keletkezett, amelyet a kezelés megkönnyítése végett a szallag mindkét végére erősített pálczika köré göngyölítettek. Így aztán egy tekercs keletkezett, amelynek latin neve *volumen* (*volvere* igétől). A szallag két végén levő pálczikák hegyét gombbal (*umbilicus* vagy *cornu*) látták el; innen használ a latin aztán ilyen kifejezéseket: *pervenire* vagy *perducere ad umbilicum* vagy *ad umbilicos* befejezni, végére érni valamely műnek. A kész volument aztán pergamenttokba tették, amelyet biborszínre vagy sárgára festettek ; ugyancsak pergamentből egy lapocskát erősítettek minden tekercs felső végéhez, rajta a könyv czimét,

*) Teljes nevén C. Plinius Secundus, élt Kr. u. 22—79. Halálát a Vesuvnak ama nevezetes kitörése alkalmával lelte.

esetleg tartalmának rövid jellemzését adva. Az olvasás ilyen volumenekből akképp történt, hogy az olvasó vízszintesen tartotta a tekercsben levő pálczákat s lassankint kigöngyölitette egyfelől, másfelől pedig felgöngyölitette az egész tekercset. Erre vonatkoznak az ilyen latin kifejezések: *evolvere librum* — olvasni, *revolvere librum ad extremum* vagy *librum explicare* végig olvasni. Ugyancsak innen magyarázhatjuk ki középkori kéziratokban a befejezést jelölő *explicil-et*, amely nem egyéb, mint *explicitus* (t. i. *liber*) rövidítése.

A volumenek természete és használási módja nyilvánvalóvá teszi, hogy a papyrusleveleknek csak egyik lapját irhatták be. Ezért az opisthograph (hátralapú) papyrusok igen ritkák a muzeumokban. Herculanum romjaiból kiásott papyrusok között opisthograph egy sincs; csak gyermekek vetették firkáikat már beirt papyruslap hátára, aminőt a leydeni múzeumban is őriznek. Hogy írók a papyrus mindkét lapját használták volna, arra nincsenek adataink. Iuvenalis (sat. I. 5.) csak gúnyból fogja rá az *Orestes* cz. tragédiára, hogy „az egész könyvnek telvék már a lapszélei, már a lapok hátul is be vannak írva, de mégsem ért véget *Orestes*.“

A másik nevezetes anyag, mely a klasszikus irodalomban a papyrusszal versenyre kél, a pergament. A római császárság alapítása körüli időben Augustus alatt jelenik meg először a könyvpiaczen *membrana* név alatt (egyéb elnevezései *pergamene*, *pergamena*). Az idősebbik Plinius, akiről fentebb is szó volt, *M. Terentius Varrora*, Cicero nagy tudományu kortársára hivatkozva, a pergament eredetéről a következőket beszéli: II. Eumenes Pergamos irodalomkedvelő királya könyvtárat akart alapítani. A Ptolemaeusok, kiknek Alexandriában már régóta híres nagy könyvtáraik voltak, féltékenységből eltiltották az aegyptusi papyruskivitelt. Így aztán Eumenes kénytelenségből föllevenítette az állatbőr használatát, mely régebbi időkben, mint Herodotus fent idézett helyén olvastuk, különösen a kis-ázsiai ionoknál általánosan el volt terjedve. — Hogy Plinius előadásának Eumenesre és a Ptolemaeusokra vonatkozó részlete mese, az nagyon valószínűvé válik, ha számba vesszük azt a tényt, hogy a *pergamene* vagy *pergamena* elnevezés a rómaiaknál a Kr. u. IV. századnál előbb nem mutatható ki. Diocletianusnak Kr. u. 301-ben kiadott rendeletében fordul elő legelőször *pergamena* néven ez a gyártmány, melyet addig a közönség s az írók *membrana* néven ismertek. Azonban

már Varro idejében kellett mindenesetre, hogy gyártsák ezt az anyagot és pedig különösen Pergamumban, mert különben a Varro-Pliniusféle elbeszélésnek semmi alapja sem volna.

Az irodalomban, még Plinius korában is nagyon alárendelt szerepe volt a pergamentnek; a papyrus megtartotta általános elterjedtségét továbbra is. Valószínűleg nem is annyira a papyrusszal, mint inkább a viasztáblákkal kelt versenyre a pergament, mint olyan anyag; amely rendelkezett ugyanazon előnnyel, amivel a viasztábla, t. i. hogy az írást surolással el lehetett róla tüntetni s a pergament újra használhatóvá lett, épen úgy mint a *cerae*. M. Valerius Martialis (Kr. u. 40—102 vagy 104.) Domitianus udvari költője kitől 15 könyv epigrammát birunk, említést tesz (XIV. 7.) *pugillares membranei*-ről a melyekről „el távolíthatod az írást, ha ujat akarsz írni.“ De már később, nevezetesen a Kr. u. IV. században a pergament lassankint kezdi kiszorítani használatból a papyrust; erre vonatkozólag fontos adattal szolgál nekünk Hieronymus*) akinél azt olvassuk, hogy a caesareai Pamphilos könyvtárát, melynek papyrus tekerceit az idők járása nagyon megviselte volt, két pap pergamentre írta át. Igaz ugyan, hogy az írók még a Kr. u. V. században is volumenekben adják ki műveiket, de viszont jogi munkáknak már a IV. században is a *codex* a hivatalos formájuk (*codex Gregorianus*, *Theodosianus*). Ugyanis a pergament kiadványok a külső forma hasonlósága következtében ugyanazt az elnevezést kapták, amelylyel eredetileg a *tabulae ceratae*-ből összeállított, fadarabszerű könyveket illettek. Idők folytán a pergament aztán tökéletes diadalt aratott a papyrus fölött; s bár Aegyptusban még a Kr. u. XII. században is gyártották a papyrust, a tekercesforma teljesen kiment a használatból s a papyrus könyvek is *codex*formát kaptak. A pergament annyival is inkább előnyben volt versenytársa fölött, mert diszmunkákra is alkalmas volt. Aranynyal és tarka festékekkel rajzolták ki a betűket sőt festményekkel is díszítették a másolók a *codex*eket, ami papyrustekercseken lehetetlenség volt. Már Hieronymus említ ilyen könyveket amelyeknek pergamentlapjait arany-, ezüst- és bíborral festett betűk díszítik. A középkori szerzetesek, kik a római biroda-

*) Irodalmi munkássága, eltekintve egyházi működésétől, különösen azért fontos, mert a pogány világ szellemi kincseit ő közvetítette a kereszténység számára. Élt Kr. u. 331—420.

lom megdőltével átvették a könyvmásolóknaknak (*librarii*) szerepét, kizárólag membranán dolgoztak.

Tárgyunk körén már kívül esik ugyan, de érdemes fölemlíteni, hogy a diadalmas pergament is csakhamar versenytársra tett szert. A chinaiak már ősidőktől fogva gyártották növényi anyagokból azt a papirost, amelyet jelenleg használunk mi is; tőlük átvették az arabok, ezektől a görögök. Részben ezeknek, részben amazoknak közvetítésével megismerték később a délitálok, de különösen az arab uralom idején a spanyolok, kiknél már a XII. században virágzásnak indult a papirosgyártás. Ez az új anyag, melynek formája a papyruséval rokon, természetesen örökölte a régi anyag hagyományos nevét s lett ez is papyrus, a belőle készült könyvek pedig *codices chartacei*.

Ez a két legfontosabb anyag, mely az ó-kori irodalomban szerepet vitt, bizonyos tekintetben befolyásolta az irodalmi termékek külső alakját is. A papyrusnál szó volt arról, hogy a gyárakból meghatározott nagyságu kész tekercsek is kerültek ki. Ez azonban nem tény hanem csak föltevés, amelyet szükségessé tett az a tapasztalat, hogy a görög és római irodalmi művek külső beosztásában, a terjedelem megszabásában bizonyos egyöntetűség mutatkozik. Költői munkák énekenként vagy drámáknál darabonként 700—1100 sor körül, prózaiak könyvek szerint e mérték ötszöröse közül variálnak.

Azt azonban tudjuk hogy Homerusnál, Herodotusnál a könyvekre, énekekre való beosztás nem eredeti, hanem jóval későbbi keletű, amennyiben az alexandriai kor tudósaitól származik, akiknek korában az irodalmi gyakorlat már bizonyos szabályosságot hozott be az irodalmi termékek külső formájába. Az írók a hagyományos volumennagysághoz alkalmazkodtak műveik terjedelmét, beosztását illetőleg s a prózairók könnyvekre, a költők énekekre osztották be a hagyomány szellemében munkáikat. Ennek alapján tudjuk megmagyarázni az alexandriai könyvtáraknak, a *Bruchionnak* és *Serapaiionnak* órási terjedelmét; e két könyvtár mint a hagyomány tartja, 400.000 kötetet foglalt magában. Hasonlóképpen ebben találja magyarázatát némely görög írónak tüneményeszerű munkaképessége, mert Kallimachus Ptolemaeus Philadelphus és Ptolemaeus Euergetes könyvtárosa 800, Didymus, Antonius és Cicero kortársa meg épen 3500 kötetet írt. Ezen

12.

tényeknek szükségképi folyamánya a fent említett föltevés, hogy t. i. a gyárak kész tekercseket bocsátottak piacra. De bármiként is áll a dolog, az bizonyos, hogy a részekre való fölosztás, a terjedelem hagyományos mértéke akkor is irányadó volt, amikor már a papyrus háttérbe szorult s a pergament lett uralkodóvá, holott ez a terjedelem nagyságának semmi gátat nem vetett, míg a papyrustekercs, ha nagyon is sok levélből állították össze, szinte hasznavehetetlen, mindenesetre czélszerűtlen volt.

A pergamentet általában nem volumenformában, hanem, mint említettük volt, codexalakban használták, habár amint papyruscodexek úgy pergamentvolumenek is voltak. Munkájához az író vagy másoló vett két vagy három, legtöbbször négy, ritkán öt pergamentlevelet, középen megtörve összehajlította s együvé erősítette; így keletkeztek aztán a mi könyveink iveinek megfelelőleg négy, hat, nyolcz, tiz leveles ivek, a melyeknek a nevek a szerint ahány pergamentszeletből állanak, *binio*, *terni*, *quaternio*, *quinio*. Középkori kéziratainkban leginkább a quaterniobeosztás az uralkodó és a lapszámozás is nem oldalankint megy bennök, hanem quaterniónkint, de úgy, hogy ezen kívül minden quaterniónak külön levélszámozása van.

II.

A legközelebbi kérdések, amelyek e fejtegetés folyamán fölmerülnek a következők: kik végezték és hogyan a másolás különösen pedig a sokszorosító másolás munkáját, mily módon került forgalomba egy-egy kiadás, kik és mily mértékben terjesztették a könyveket?

Valamint egyéb a mi gépmunkáinknak megfelelő munkanemeket, úgy a másolást is rabszolgákra bízta a régiek Különböző elnevezéssel jelölik ezeket úgy a görögök, kik a másolót *καλλιγράφος*-nak mint a rómaiak, kik *librariusnak* nevezik. Állami iratok szerkesztését, leírását egy külön hivatalnoki kar, a *scribák* végezték, kik azonban — mint többek között Horatius is — szabad születésű emberek voltak. Irással foglalkozó egyének megnevezésére használatos még a latinban a *notarius* és *tabellio* elnevezés is, de eredetileg csak a gyorsírókat illette e név, mint a *notae* szóból tudhatjuk, amely gyorsírási jegyeket jelent. Később mikor az elnevezések is

szaporodtak s a nevek szabatos használatával sem sokat törődtek, a könyvmásolók hol *librarius*, hol *antiquarius* vagy *scriptor* név alatt fordulnak elő; sőt Diocletianusnak fent idézett rendelete a notariusokat is könyvmásolóknak tünteti föl.

Hogy az íráshoz micsoda eszközöket használtak, erre a kérdésre a következőkben válaszolhatunk. Íróeszközök közül a *stilust*, melylyel a viasztáblák betűit rótták, már említettük. Papyrusra vagy pergamentre nem tollal irtak hanem náddal (*calamus*), amelyet tollkésükkel (*scalprum libratium* olyan alakúra faragtak, mint minők a mi aczéltollaink; ezek mellett az írási kellékek közé tartozott még egy darab habkő, melyen a calamus hegyét csiszolták. Az irónádat szintén Aegyptusból kapták, mint ugyancsak az idősebb Plinius mondja, aki azonban inkább kedvelte az ázsiai, különösen pedig a knidusi nádat. Írótollak használatát csak Isidorusnál, Sevilla tudós püspökénél (Kr. u. 570 — 636.) lehet kimutatni legelőször. Mikor a pergament kiszorította közhasználatból a papyrust, az íróeszközök száma egy ólomdarabbal vagy ércvesszővel és egy vonalzóval gyarapodott. Ugyanis a pergament lapot a másoló, mielőtt tulajdonképi munkájához fogott volna, ama vonalzó és íróvessző vagy ólom segítségével megvonaloza és columnákra osztotta. Ennek a vonalozásnak nyomait még ma is tisztán kivehetjük legkorábbi pergamentcodexeinkben is, még pedig annál világosabban, mert nem a sor fölé, hanem alá vetették a betűket. A herculaneumi papyrusok épen maradt darabjainak írását könnyen ki lehet betűzni; a betűk szinte kiemelkednek a papyruslapokról, mert a tinta (*atramentum librarium*), melyet a régiek használtak, fenyőkoromból készült s igen kitűnő minőségű, a miénknél sokkal tartósabb volt.

A másolás módjára vonatkozólag mai ismereteink alapján föltétlen biztos fölvilágosítást nem adhatunk, mert kétséget kizáró hitelességű adataink nincsenek. Azt, hogy ha valamely műnek egyetlen másolati példányára volt szükség, akkor a librarius az előtte fekvő eredetiről egyszerűen leírta az új példányt, minden aggodalom nélkül elfogadhatjuk. Nagyon is másként áll azonban a dolog abban az esetben, ha nagyobb számú példányra volt szükség ugyanabból a műből. Legvalószínűbb erre az esetre vonatkozólag az a föltevés, hogy akkor nagyobb számú másoló tollbamondás után egyszerre dolgozott, aminthogy a régi római könykereskedőkről tudjuk is, hogy egész csapat irástudó rabszolgát tartottak.

Kevésbé vagyunk e tekintetben tájékoztatva a görög viszonyokról, mert igaz ugyan, hogy a görögök irodalmi élete a rómaiakénál sok századdal előbb kifejlődött, azonban könyvpiacsról, könyvkereskedésről csak a rómaiaknál lehet szó, mert a görög irodalmi hagyomány idevágó adatokat nem tartott fenn számunkra. Rómában is csak a köztársaság vége felé Cicero korában fejlődött ki könyvforgalom; addig az irodalom pártolása nagyon szűk körre szorítkozott s a magánemberek ebbeli szükségletüket saját librariusaik által fedezték, kik másolatokat készítettek olyan művekről, amelyeket uralom meg akart szerezni könygyűjteménye számára. Később, különösen az iskolák szaporodása folytán mindinkább élénkült a könyvkereslet, ami aztán szükségkép könyvkereskedések alapítását és felvirágzását vonta maga után.

Az első római könyvkereskedő, akit a hagyományból körülményesebben ismerünk, Cicero benső barátja, *T. Pomponius Atticus* (Kr. e. 109.—32.), bankár, könyvkiadó, ki maga is irogatott s akihez Cicero vagy 16 könyvnyi levelet intézett. Róma legnagyobb szónoka általában őt bizta meg művei kiadásával és terjesztésével. Atticus, mint *Cornelius Neposnál* olvassuk, nagyszámu tudományosan képzett rabszolgát tartott kik Cicero kéziratát a könyvkereskedés számára megfelelő számu példányban másolták. Üzleti összeköttetései egész Görögorszáig terjedtek mert Cicero egyik levelében (ad Att. II. 1. 2.) így szól hozzá: „Ha könyvem tetszik, gondod legyen rá, hogy Athénben s egyéb görögországi városokban is árulják.“ Atticus, ki mint említettük, maga is forgatta a tollat, kiadványai rendezése körül személyesen is ténykedett. Ugyanis Cicero egy helyütt (ad Att. I. 14. 3.), ahol beszédeinek kiadásáról szól, azt mondja, czélozva a nagy görög kritikusként Homerus szövege körül szerzett érdemeire, hogy az ő szónoki műveinek Atticus az *Aristarkhusa*.

A könyvkiadási (latin műszava : *edere, publicare*) viszonyok körülbelül azonosak voltak a maiakkal. Csakhogy előfordult olyan eset is, hogy az írónak valamely műve tudta és beleegyezése nélkül került a könyvpiacra. Ovidius a *Tristia* egy helyén (I. 7. 13.) elmondja, hogy *Metamorphosisainak* kéziratát Rómából való eltávozása előtt megsemmisítette. Aztán folytatólag hozzá teszi, hogy ennek daczára e műve közkézen forog, ami szerinte csak úgy történhetett, hogy tudomása nélkül több másolatban megvolt ez a munka.

Valószínű, hogy valamelyik barátja egy ilyen példányt, amelynek létezéséről a költő mit sem tudott, átadott egy könyvkereskedőnek, aki, a már ismeretes módon sokszorosította és forgalomba hozta. Hogy hány példányra terjedhetett ki egy-egy ilyen ókori kiadás, arról az ifjabbik *Plinius**) értesít, aki egyik levelében (ep. IV. 7. 2.) egy 1000 példányos kiadásról beszél. Kevésbé pontosak az írói tiszteletdíjra vonatkozó értesüléseink. Hogy kapott-e egyáltalában a kiadótól a szerző tiszteletdíjat, azt Martialison kívül, aki *praemium libellorum*-ról beszél, egyetlen antik író sem bizonyítja. Horatius híres mondását *paupertas inpulit audax, ut versus facetem* (ep. II. 2. 51—52.) nem szabad oda magyarázni, mintha ő tisztán írói tiszteletdíjaiból akart volna megélni; inkább arra vonatkozik e nyilatkozata, hogy költeményeivel a magasabb körök figyelmét igyekezett magára vonni. Ugyszintén Cicero, habár nagyon sokat beszél Atticusról, sőt levelezésben áll vele, sehol egy szót sem említ írói tiszteletdíjáról. Azonban abból, hogy leveleiben ismételtelen tudakozódik művei kelendősége felől, bátran következtethetjük, hogy, ha tiszteletdíjat nem is, de bizonyosan hányadot kapott az eladott példányok után. Ha aztán még azt is tekintetbe vesszük, hogy már Plautus és Terentius is eladták vigjátékaikat az aediliseknek, akkor bizvást föltételezhetjük, hogy a későbbi írók sem adták ingyen csak hir- és dicsőségvágyból műveiket a kiadóknak.

Mert ezek igen jó üzletet csináltak némely kapósabb kiadványukkal s hogy egyik másik könyv mennyire jövedelmezett, tanúsítja Horatius, ki az *Ars Poticában* (345.) arról a könyvről szólva, mely a hasznost a kellemessel párosítja, így folytatja: „*hic meret aera liber Sosis.*“**) — Nemcsak Rómában, hanem Itália más városaiban, sőt a provinciák nagyobb községeiben is voltak könyvkereskedők, amint a már említett ifjabb Pliniusból értesülünk, aki egyik levelében (ep. IX. 11.) így ír: „Nem gondoltam, hogy Lugdunumban (a mai Lyon) van könyvkereskedés; de annál örömebb olvastam leveledben, hogy ott is árulják könyvemet.“ Hasonlóképen *Aulus Gellius* (szül. Kr. u. 130. körül), ki *Noctes Atticae* czimen egy 20 könyvre terjedő munkát írt, amelyben felöleli mindazt, ami nevezetesen csak a régi írókról, művészekről,

*) teljes nevén C. Plinius Caccilius Secundus Kr. u. (62.—113.) Tacitus kortársa és jóbarátja, kiváló levélíró.

**) A Sosiusok (Sosii fratres) Horatius kiadói voltak.

bölcselőkről, természetkutatókról tud, IX. könyvének 4. fejezetében a következőket beszéli el: „Mikor Görögországból jövet Brundisiumba értünk és hajónkról a szárazra lépve sétálgattunk e nevezetes kikötőben, eladó könyveket láttunk ott nyalábszámra kirakva.“ Idevágó bizonyítékot szolgáltat Horatius is, ki egy jó könyvről szólva (Ars poet. 345.) azt mondja, hogy „az a tengeren is tuljut.“

A könyvforgalom emelkedésének egyik főforrása, mint említettük, az volt, hogy a köztársaság későbbi korszakában az iskolák erősen megszorodtak s a tanuló ifjuság igényei tankönyvek tekintetében folytonosan növekedtek. Tankönyvekkül pedig, mint a görögök Homerus eposzait s más kiválóbb íróikat, ugy Rómában Cicerót, Vergiliust és Horatiust használták, kiknek műveit a könyvkereskedők az iskolai szükséglet fedezésére ismételtelen kiadták. De másrészt a könyvkedvelők s a könyvtárak szaporodása is neki lendítette a megalakult könyvkereskedelmet. A görög szellem, mely nemcsak hogy befolyásolta, de szinte megteremtette a köztársaságvégi s a császárok korabeli római műveltséget, e tekintetben is termékenyítőleg hatott az inkább gyakorlatias, mint szemlélődő, buvárkodó római szellemre. Valamint költészetük görög eredetű, ugy a görögöktől tanulták el a rómaiak a könyvkedvelést s a könyvgyűjtési szenvedélyt is. Eleinte csak emelkedettebb gondolkozásu, tudománymivelő férfiak halmoztak össze könyvtáraikban könyveket, ámde később, mikor a társadalmi élet bizonyosfoku műveltséget megkívánt szerepet játszó tagjaitól, könyvtárszoba nem hiányzott egy római előkelő házból sem. Mikor aztán a közéletben való szereplés mértékét már nem a származás, egyéni tehetség vagy képzettség határozta meg, hanem a vagyoni körülmények, a pénz, akkor fényüzési czikké vált a könyv s méltán gunyolódik az ifjabb *Seneca**) a *Lelki Nyugalom (de tranquillitate animi)* című munkájában (9. fej.) azok fölött, kik könyvet könyvre halmoznak könyvtáraikban „melyeknek gazdája soha életében még a czimlapokat sem olvastad.“ Gunyolja a könyvgyűjtőket, „kik leginkább könyveik kötésében és czimlapjában gyönyörködnek.“ Hozzáteszi: „már a fürdőházakat is, mintha az az épületnek valamely nélkülözhetetlen diszitménye volna, könyvtárral látják el. Amit nem lehetne rossz néven venni, ha indokát a tudo-

*) teljes nevén L. Annaeus Seneca (Kr. e. 4 — Kr. u. 64.) Nero császárnak nagy tudományu, a stoikus bölcsészet tanait hirdető nevelője.

mány rajongó szeretetében találná: de manapság e diszkötésű s arczképes műveit a kiváló szellemeknek inkább a falak fölciczomázására vásárolják össze. Hasonlót olvasunk *Petroniusnál**) a *Cena Trimalchionisban* (48. fej.) Trimalchio, ki a római társadalmi élet némely ferdeségeit maró gunynyal ostromló költőnél typusa egy jött-ment, de nevetségesen gazdag, azonban minden műveltség hijjával levő parvenünek, avval dicsekszik, hogy három könyvtára is van.

Senecának fent idézett helyéből felvilágosítást nyerünk, arra nézve, hogy hol és mivel töltötte üres idejét a munkával nem foglalkozó római társaság. De nem szabad azt hinnünk hogy csak a fürdők könyvtárai állottak rendelkezésére a közönségnek. Először is ott voltak a könyvkereskedők üzleti helyiségei (*tabernae*) melyek Martialis korában leginkább az *Argiletumot* lepték el, míg Gellius a *Vicus Sandalariust* említi mint könyvpiacot. E helyiségek, aminőt Cicero is említi (Philipp. II. 9.) amelybe Clodius menekült, gyülekező helyei voltak az irodalmi újdonságok iránt érdeklődő közönségnek. A könyvkereskedők maguk is librariusok voltak, aminthogy Ciceró nem is ösmeri a *bibliopola* elnevezést, mely inkább a császárság alatt vált közkeletűvé. Boltjaik ajtófélfáira, vagy ha helyiségök valamely porticusban volt, a csarnok oszlopaira függesztették ki árjegyzékeiket, újdonságaikat. Erre a szokásra czéloznak Horatius mondásai: *mediocribus esse poetis Non homines, non di, non concessere columnae* (Ars. poet. 372—373.); *nulla taberna meos habeat neque pila libellos* (sat. I. 4. 71.).

Rendelkezésre állottak továbbá a közönségnek a nyilvános könyvtárak. A római hadvezérek, kezdve *L. Aemilius Pauluson*, Macedonia meghódítóján, ki Perses király könyvtárát Rómába hozta, mindnyájan nagy buzgósággal gyarapították különösen Görögország és Kis-Ázsia zsákmányából Róma könyvkészletét. Így szerezte meg Sulla és hozta Rómába Aristoteles híres könyvtárát, melyet az ó-világ e legsokoldalabb tudósa tanítványára, Theophrastusra hagyományozott. Ennek örököse Neleus Skepsisbe, Troas egy városába vitte a könyveket, melyeket aztán Neleustól egy teosi peripatetikus bölcsész Apellikon vásárolt meg, de már igen meg-

*) Teljes nevén Petronius Arbiter, kinek életidejét s egyéb körülményeit homály fedi, de valószínűleg azonos avval a Petroniusszal, kit Nero 66-ban meggyilkoltatott s kinek halálát Tacitus beszéli el (Ann. XVI. 17.)

rongált állapotban. Ez Athenaebe hozatta a gyűjteményt, hol aztán Sulla kezére került. — De nyilvános könyvtár mégsem volt Rómában mindaddig, míg *Asinius Pollio*, Horatiusnak ismeretes jóbarátja és pártfogója, Kr. e 39-ben az elsőt az *Atrium Libertatisban* az Aventinuson meg nem alapította. Ettől kezdve különösen az actiumi ütközet után, ahogy Octavianus a római császárság alapjait megvetette, egyremásra keletkeznek az állami nyilvános könyvtárak. Maga Augustus kettőt alapított: egyet a *Porticus Octaviae-ban*, egyet Apollo palatinusi templomában, mely utóbbi Kr. u. 136-ban egy tűzvész martaléka lett, amint *Ammianus Marcellinus**) elbeszéli. Augustus utódai, a későbbi császárok közül szintén többen alapították nyilvános könyvtárakat, így Vespasianus, Traianus; úgy, hogy a hagyomány a császárság alatt 28 állami könyvtárat említ Róma városában.

Hogy milyen lehetett a berendezésük általában az ó-kori könyvtáraknak, arra vonatkozólag eltekintve némely írónak itt-ott elejtett adatától nevezetes fölvilágosítással szolgálnak a Herculaneumban 1752 körül végzett ásatások, amelyeknek folyamán egyebek között egy kisdud könyvtár is napfényre került ; azonban ez a könyvtár csak valami könyvtartó hely lehetett, mert a helyiség szűk volta miatt lehetetlen volt a könyveket ugyanazon szobában használni. A falak körül embermagasságu szekrények (*armaria*) futottak, ugyanilyen nagyságu szekrény állott hosszában a szoba közepén is. — Fontos kiegészítő adatokkal szolgál a régi római könyvtár ismeretéhez az a fölfedezés, amelyet az 1883-i római ásatások közben *Lanciani Rudolf* tett, aki szintén egy föld alá temetett könyvtárra bukkant. A kiásott épület falai nyomban elárulták a helyiség rendeltetését, mert ivekkel szakaszokra voltak osztva, a szakaszok egy-egy író arczképét tartalmazó kerettel ellátva, a keretek fölött az illető író nevével. Egy ilyen a keret fölé vörös festéssel rajzolt név igazította utba a tudós kutatót, hogy itt egy régi könyvtárszoba romjaival áll szemben. (Lanciani R. A régi Róma 235 s köv. 1.)

De nemcsak ez a fölfedezés, hanem a hagyomány egyéb adatai is bizonyítják, hogy a régi könyvtárakban nem csupán könyvek, hanem arczképek, sőt szobrok is voltak. Eltekintve attól, hogy a szerző arczképével ellátott munkákat is

*) a Tacitus utáni idők legkiválóbb római történetírója (Kr. u. 330—400.) ki antiochiai görög származású volt ugyan, de a latin stílusnak mestere.

adtak ki a római librariusok, amint Senecának fentebb idézett helyéből kivehetjük s amint Martialinak egy epigrammája*) is bizonyítja, egyéb képekkel illusztrált kiadványok sem mentek ritkaság számba. A már említett idősb Plinius illusztrált növénytan könyvekre hivatkozik (XXV. 8.) A vatikáni könyvtár őriz Vergiliusnak és Terentiusnak műveit tartalmazó két codexet, amelyek valószínűleg a Kr. u. V. században készültek. E codexek szövegmagyarázó képpekkel vannak ellátva, amiből azt következtethetjük, hogy ha a képek nem is régi illusztrációk másolatai, az illusztrálás szokása azonban mindenesetre igen régi keletű. Eltekintve mindezekről Suetonius-ból tudjuk hogy Asinius Pollio azt a könyvtárat, melyet az Atrium Libertatisban állított, a régi írók mellszobraival és arcképeivel is ellátta. Sőt, amint Cicero egy levelében (ad fam. VII. 23.) olvassuk, nemcsak írók, hanem a muzsák szobrai is helyet kaptak a rómaiak-könyvtáraiban.

Vitruvius Pollio, aki a Kr. e 14. év körül egy 10 könyvre terjedő *De Architectura* című munkát írt, amelyben az építő művészet szabályait tárgyalja, egy helyütt (VI. 7.) a könyvtárszobáról szólva ajánlja, hogy az lehetőleg keletre nézzen, mert így „a könyvtárban levő könyveket nem éri rothadás.” Különösen a papyruskéziratok tették szükségessé, hogy elő-vigyázati rendszabályokkal éljenek; azért nem fűtötték a könyvtárszobát, a papyrustekercseket perpamenttokokban tartották és cedrusolajjal kenték be a volumeneket. Erre a szokásra vonatkozik Horatius e mondása : carmina . . . linenda cedro (Ars Poet. 331.—332.). Különben, mint Lanciani mondja, az ó-kori könyvtár egész belső berendezését megtartotta maiglan is a vatikáni könyvtár, melyben a szekrények épen úgy vannak elrendezve, mint Róma régi könyvtáraiban.

A római birodalom megdőltével szétszóródott és nagy részben megsemmisült az az élénk irodalmi élet, amely Rómában és a birodalom nagyobb városaiban pezsgett. A feloszlás természetesen nem történt egyszerre. Előbb csak teremtő erejét veszi el s a meglevő termékek gyűjtésére, magyarázgatására szorítkozik az irodalom, majd amikor a népvándorlás hullámai mind erősebben ostromolják a görög-római művelt-

*) XIV. 186. Quam brevis immensum cepit membrana Maronem Ipsius vultus prima tabella gerit.

ség fészket, Görögországot, de különösen Itáliát, előbb egyes vidékek, aztán némely városok, végül a klastromok lesznek a régi tudományosság menedékhelyei. A görög tudomány és irodalom sikeresebben daczolt ugyan az idők viharával, amennyiben 1453-ig, míg a görög császárság fennállott, ha nem is virágzó és termékeny, de mindenesetre életteljes irodalmi tevékenység folyt különösen a tudományosságkedvelő császárok alatt. Itt nem is fenyegette annyira a megsemmisülés veszedelme az antik irodalom nagy műveit, sőt a kisebbek is, melyek az elkallódás eshetőségének inkább ki voltak téve, gyűjtőkre találván megmaradtak.

Nyugaton a kereszténység, mely a pogány világnézet minden nyilvánulásával elvi ellentétben állott, beolvasztó erejénél fogva átveszi és a késő századok számára megőrzi a régi műveltség kutforrásait, a klasszikus írók munkáit. Főképen pedig, mint már mondtuk volt, a kolostorok s ezek szerzetesei őrzik, másolgatják s adják nemzedékről nemzedékre az antik irodalom remekműveit. Itáliában Monte Cassino és Bobbio, Németországban Corvey, Fulda, St. Gallen és Hersfeld klastromai fejtik ki e téren a legszélesebbkörű munkásságot. A szerzetesek munkásságának ez irányba való terelése főképen szt. Benedeknek, a benzések alapítójának érdeme, ki első sorban a szentalyák műveinek másolására fordította a magányban élő barátok figyelmét. Azonban a profán írók művelésébe, másolásába Cassiodorius vezette be a szerzeteseket. Ez, teljes nevén *Magnus Aurelius Cassiodorius Senator* (Kr. u. 480—575.) Theoderichnak, a gótok királyának titkára volt. Élete végén a benedikánus rendbe lépett s rendtársai számára írta 3 könyvben *Institutiones divinarum et secularium litterarum* című munkáját; ebben egyebek között felöleli a világi irodalom azt a részét is, amelynek ismeretét és terjesztését a szerzetesek figyelmére különösen méltónak tartja. Kiadott továbbá egy *De orthographia* című munkát is, melyben a másolásnál szemelött tartandó helyesírási, pontozási szabályokat foglalja össze. Utmutatásai nyomán dolgozik aztán a kolostorok népe tovább s ápolja a görög-római műveltség halálra vált testében az élet szikráját mindaddig, míg a XIV. század ujjászületésével a föltámadás ideje el nem közelgett.

Ekkor a klasszikus irodalom, mely többé kevésbé alapos ismerőket a legsötétebb századok alatt sem nélkülözött —

aminők voltak a VI. és VII. században *Isidorus*, Nagy Károly udvarában *Alkuin*, Fuldában *Rhabanus Maurus* — most tudományszomjas férfiak lelkes kutatásai folytán elhagyja a klastromi magányos élet szűk határait s hovatovább a nagy közönség közkincsévé válik. Az emberi szellem, eddig a tudomány, költészet és izlés forrásait szomjuhozva, de nem találva meg, most hogy a régi nagy szellemek munkái egyre másra előkerülnek s nyilvánosságra jutnak, igazi szellemi tivornyát ül. *Petrarca*, Olaszország nagy dalnoka, lázasan kutat Itália kolostoraiban kéziratokat s nyelvezetben, fölfogásban klasszikus mintákhoz alkalmazkodva latin költeményben magasztalja a régi Róma lehanyaglott dicsőségét. Ugyanez a mohó olvasásvágy, e szellemi kéjelgés róla átterjed kortársaira, az ifjabb nemzedékre s az őt követő emberöltőre. Előbb csak Itáliában hódít az eszmék nagy foradalma, mely kezdetben csak egy célra tör: elsajátítani a latin íróknak, különösen pedig Ciceronak latinságát. Majd, amint egymásután fölfedezik s kivonják, gyakran bűnös uton is: lopva, a kolostorok rejtekeiből a klasszikus írók munkáit, sokszorosítják, magyarázzák, utánozzák s a könyvnyomtatás feltalálása után ismételtelen kiadják azokat. Olaszország apró államai versenyeznek az új irányú szellemi élet kifejtésében és terjesztésében; de a vezérszerepet sok hatalmas állam között a kis Florencz szerzi meg s őrzi mindaddig, míg az új korszak hullámai az Alpeselek bércein túl nem csapnak s az ujjászületés munkájának vezetését Olaszországtól más nemzetek át nem veszik. Az itáliai kis fejedelmek, hercegek főpapok udvarában az új tudomány, a humanismus ráüti bélyegét az életviszonyok összes alakulataira; nemcsak a költészet, a tudomány, de a képzőművészet minden ága érzi a hatást, melyet a föltámadt szellemvilág reá gyakorol s ujjászületik általa. Alacsony származásu, de tehetséges férfiaknak az új tudomány szolgáltatja a lépcsőt a legmagasabb méltóságokra való emelkedéshez s magok az országnagyok nem fitogtatásból vagy időtöltésből, de lelkök egész hevével karolják föl a római és görög szellem alkotásait. Egymásután keletkeznek Olaszországban s az olasz fejedelmek példájára Európa más országaiban is, így nálunk Mátyásnak, az igazságosnak udvarában a nagy könyvtárak, melyeknek összeállításával nagy számú tudós foglalkozik, megfelelő másoló személyzettel. Döntő mozzanat az óvilág szellemi termékeinek megöröki-

22.

tésében s általánosításába a könyvnyomtatás föltalálása, amelynek segítségével az antik irodalom új élete beláthatatlan időkre biztosított.

III.

Ezekben megismertük általános képét azon viszontagságoknak, melyeken a klasszikus irodalmi hagyomány keresztül ment, kezdve megalakulása gyermekkorától egész addig, amíg birtokunkba jutott. Ha már most abból, ami e viszontagságok folyamán számunkra megmaradt, vissza akarjuk állítani a hagyomány eredeti formáját, számolnunk kell azokkal a rombolásokkal, melyeket a hosszú hányódás létesített a klasszikus szövegek valódi alakján. E rombolások pedig kettős jelenségben nyilvánulnak : egyfelől abban, hogy úgy görög valamint római irodalmi hagyományunk részleges amennyiben csak igen csekély részét bírjuk a klasszikus irodalom műveinek s amit bírunk, abban is igen sok csonka mű van; másfelől pedig abban, hogy a hagyományozott szövegeket különböző, leginkább a hagyományozás módjából: a kézirati sokszorosítás folyamán keletkezett hibák torzítják. Világos, hogy ha a hitelesség szempontjából vizsgáljuk e hagyományt, azt, ami idők folyamán elvesztett, nem vonhatjuk e fejtegetés körébe s ennél fogva első sorban a különböző szövegtorzulásokról és ezeknek okairól, keletkezéséről fogunk szólni. Természetesen itt is csak általános jelenségeket tárgyalunk, mert különös alakulatok fejtegetése vizsgálódásunk tárgyától messze elvezetne.

A kéziratok melyek a görög és római irodalom egyes műveinek hagyományozott szövegeit részünkre átszarmaztattok, hosszas és figyelmes összehasonlítás után többé kevésbé hibásaknak bizonyultak. E hibák főképen a szöveg helytelen vagy hiányos voltában mutatkoznak. Hogy mi hozta létre a hibákat, erre a kérdésre egyszerűen avval válaszol a tudomány, hogy a szövegek sokszorosítási módja. Fentebb hangsúlyoztuk azon előnyöket, amiket a könyvnyomtatás feltalálása, és elterjedése vont maga után valamely írásmű sokszorosítását illetőleg. Azóta elégséges, ha a könyvkiadó egyetlen példányt kijavít, a könyvnyomtató gép tetszés szerinti számban fog hasonlóképen hibátlan példányokat előállítani. Míg azonban az irodalmi műveket csak másolás útján sokszorosíthatták, minden másolt példánynak meg voltak a

többiekétől eltérő, hogy úgy mondjam egyéni sajátosságai, jók, rosszak, a másoló munkájának, keze ügyében levő példányának minőségéhez képest. Maga a sokszorosítás kétféleképp történt; ha az volt a cél, hogy több példányt állítsanak elő egyszerre, akkor tollbamondás után dolgoztak többen, ha csak egy új példányra volt szükség, akkor a másoló egyszerűen leírta az előtte fekvő szöveget. A dolog természete hozza magával hogy az ily módon keletkezett hibák olyan természetűek lesznek, aminők a látási vagy hallási tévedések szoktak lenni. A másoló vagy kevesebbet vagy többet lát vagy hall vagy helytelenül látja ami előtte van vagy helytelenül hallja, amit tollba mondanak neki. Ezek mellett a gondatlanság és tudatlanság különösen nagy szerepet játszik a codexek hibáinak sokasításában főképpen pedig a középkorban, amikor szerzetesmásolók közt akárhány olyan volt, aki semmit sem értett abból, amit másolt s egyszerűen csak utána rajzolta az előtte fekvő írást. Még veszedelmesebb volt az olyan másoló, aki félig meddig ismerte a latin nyelvet, de nem annyira hogy a ritkább és egyénibb kifejezéseket is megértette volna. Az ilyen aztán még orvosolhatatlanabb hibákat ejtett a szövegen, mert azon törekvésével, hogy érthetővé tegye azt, meghamisította.

Ismerve a szövegtorzulások okait és természetét vegyük először is azokat a hibákat, amelyek úgy keletkeztek hogy a másoló kevesebbet látott vagy hallott, mint a mi előtte volt vagy tollbamondottak neki. Az így keletkezett hibák tudományos neve *lacuna* (hézag).

A *lacuna* különböző terjedelmű; néha csak egy betűt hagy el a másoló. Ha például egy szó ugyanolyan betűvel végződik, aminő a *következő szó* elején áll, akkor keletkezik az ugynevezett *haplographia*. Vergilius Aeneisének egy csonka codexében, mely mint a betűk jelleme mutatja, a IX. v. X. századból való, az I. ének 196. sorában ezt olvassuk *postergum* amit a másoló *post tergum* helyett írt. Nagyobb terjedelmű *lacunák* úgy keletkeznek, ha többször fordul elő közel egymáshoz ugyanazon szó, amely aztán így könnyebben kieshetik. Az is előfordul, hogy a másoló, ki egy előtte fekvő példányból dolgozik, átugrik egy sort, amelyet esetleg később de helytelenül pótol, vagy átugrik egész quaterniót, mikor egyik lapról a másikra kell fordítania. Így keletkeznek a legnagyobb *lacunák* és egyúttal a legrosszabb természetű hibák,

mert a másoló később észreveszi mulasztását utólagosan beírja azt is, amit kihagyott; de ha nem jelöli meg azt a helyet, a hova tartozik az utólagos pótlék, csak zavart okoz akkor annak aki e kézirat alapján akarja megállapítani az eredeti szöveget.

Végül még egy eset van arra, hogy lacunák keletkezessenek. Ha t. i. az eredeti példány, amelyről a másoló dolgozott, már maga is hézagos volt, akkor ha csak egy másik példány nincs a másoló keze ügyében hogy abból a hézagot betölthesse, a másolás is hézagos lesz. Ilyen természetű lacuna számtalan van a görög és római klasszikusok szövegeiben.

Efféle hézagok aztán egész ivekre sőt könyvekre is terjedhetnek, úgy hogy az illető írónak műveit aztán csonkán bírjuk. Ilyen sorsra főképen azok az írók jutottak, akik nagyobb terjedelmű munkákat irtak. S minél terjedelmesebb volt a mű, annál inkább ki volt téve a megcsonkítás veszedelmének. Legrosszabbul jártak azok az írók, akiket kivonatoltak; mert a kivonat, mely könnyebben kezelhető volt, megmaradt, de az eredeti, melyet a meglevő kivonat fölöslegessé tett, elveszett. Így járt Livius, akinek 142 könyvre terjedő történeti munkáját jobbjára *periochákban* (a kivonat görögös neve, latinul *excerptum*) bírjuk, mert eredetiben csak az 1—10 és 21—45. könyvek vannak meg. Hasonló sors érte *Pompeius Trogus* Livius kortársának világhistoriáját (*Historiae Philippicae*) mely 44 könyvre terjedt; ezt a munkát *Justinus* kivonatolta, aki a legnagyobb valószínűség szerint az Antoninusok korában élt.

Még több kivonatoláson ment keresztül *M. Verrius Flaccusnak* Augustus unokái nevelőjének nagy műve, a *de verborum significatu*. Ez a szótárszerű hatalmas munka, melynek terjedelméről úgy alkothatunk fogalmat magunk, ha tekintetbe vesszük, hogy egyes betűk több könyvre oszlottak, felölelte mindazon szavaknak és kifejezéseknek magyarázatát, amelyek vagy ó-szerűségüknél fogva, vagy mert eredetük feledésbe ment, a római közönség előtt érthetetlenek vagy legalább is pontosan érthetők nem voltak. Ezt a roppant terjedelmű munkát, mely a római régiség tudományának igazi kincséből volt, a Kr. u. II. sz.-ban *Sextus Pompeius Festus* kivonatolta, de úgy, hogy maga az *excerptum* is több kötetre terjedt. S épen e nagy terjedelem volt oka annak, hogy az ő munkájával is ugyanaz történt, amit ő tett a Ver-

riusával. Nagy Károly idejében *Paulus Diaconus* excerptálta Festus kivonatát s az ő átdolgozásában birjuk mi ezt a kiváló fontosságú művet. Maradt ugyan Festus munkájának egy másolata, melyet Nápolyban őriznek, a codex Farnesinus; ez az eredetileg 16 quaternióra terjedő másolat a XI. században keletkezett; 1477 táján Rómába került a VIII—XVI. quaternio ezek közül később elveszett három quaternio, melyeket azonban szerencsére *Pomponius Laetus*, miután megelőzőleg a kézirat félig meddig elégett, lemásolt.

A szöveg megrontásának második módja az, hogy a másoló többet lát vagy hall, mint ami előtte van vagy amit tollba mondanak neki. Ebben az esetben a corruptelák azon neme keletkezik, amelynek betoldás, *interpolatio* a neve.

Legegyszerűbb alakja az interpolatiónak az, ha egy betűt vagy egy szótagot kétszer ír le a másoló. Így például a XI.—XII. sz.-ból származó codex Minoraugiensisben mely kézirat Vergilius műveit tartalmazza, az Aeneis XI. énekének 236. sora így kezdődik *Illico convenere*. A többi kézirat egybehangzó tanúsága s a versmérték követelménye szerint itt *illi* vagy régiesebb formával *olli convenere* állott, ebből csinálta a másoló *dittographiával* (ellentéte a *haplographiának*) a fenti hibát. Hasonlóképpen egyszerű, de sok bajt okozó alakja a betoldásnak az, mikor ugynevezett glossák csusznak be a szövegbe. Ezek a glossák lapszéli jegyzetek, amelyeket valamely tudós olvasó olvasás közben vetett a lapszélekre. A másoló, kinek ilyen jegyzetes kézirat került a kezébe, főképen, ha a szöveget nem értette, nem tudta tájékozni magát, hogy mi tartozik bele a szövegbe és mi nem. Ilyenkor aztán beleirt a másolatba mindent, ami az előtte fekvő kéziratban volt s csinált egy új, gyakran a felismerhetetlenségig hamis szöveget. Kötött formákban írott műveknél az ilyfajta hibákra könnyen rájön a figyelmes olvasó, mert a versmérték ismeretes törvényei megszabják a szótagok milyenségét és számát. De már prózairóknál bajosabb rájönni ilyen természetű hibákra.

A Vergilius műveit tartalmazó fentebb már említett codex Minoraugiensis az Aeneis III. 460. sorát így adja: *cursusque dabit venerata sacerdos*. A többi Vergiliuskézirat egybehangzó tanúsága szerint ezen a helyen eredetileg *secundos* állott a *sacerdos* helyén. Mi módon került sacerdos a szövegbe secundos helyett? Iráshibából nem, mert bajosan cserélheti el

a szem egyiket a másikkal. Legalkalmasabban úgy magyarázható ki, hogy e codex eredetijében lapszéli jegyzetek voltak; nevezetesen e helyütt a *venerata* szó, mely itt a *Sibyllára* vonatkozik, magyarázatra szorult. A jegyzetek írója oda írta *venerata*-hoz magyarázatul a lapszélre vagy a sorok közé *sacerdos*. A másoló, ki nem a szöveg eredetiségét, de a munka gyorsaságát tartotta szem előtt, kénytelen lévén választani a két olvasás között, vette, amint nagyon természetes, a könnyebbiket. Így keletkezhetett a *sacerdos* betoldása *secundos* helyett.

Még egyszerűbb példa ugyanazon codexben az *Aeneis* IV. é. 451. sora: *mortem orat: taedet illam caeli convexa tueri*. Egyszeri olvasásra föltűnik a hexameter hibás volta, amenyiben két fölösleges szótagot tartalmaz e sor. Hogy mi benne a becsuszott rész, arra nézve fölvilágosítanak a többi kéziratok, amelyekben e sor a versmértéki követelményeknek megfelelőleg így hangzik: *mortem orat: taedet caeli convexa tueri*. A fölösleges *illam*-ot ismét avval magyarázhatjuk meg, hogy az eredeti példányban a lapszélére volt odajegyezve ez a glossa, mely hivatva volt a sor értelmét világosabbá tenni.

Ezeknél nagyobb terjedelmű interpolatiók sokféle körülmény közrejátszása folytán keletkezhetnek. I, ha ugyanazon sort, vagy mondatot tévedésből újra írja a másoló; továbbá, ha többféle változatot (*varians*) tartalmaz az eredeti kézirat, melyről a másolás történik. Például szolgálhat ez utolsó esetre különösen Horatius, akinél főképen az ódák némely szakaszait interpoláltak tartják. Az interpoláció pedig úgy keletkezett, hogy amenyiben Horatius már a császárság alatt mint iskolai auctor szerepelt, költeményeit nem csak tárgyalták, de gyakorlás céljából utánozták, változatokban átírták a római tanulók. Egy ilyen Horatiuskézirat lehetett ősatyja jelenben ismert összes Horatiuscodexeinknek; a másolók a lapszálon levő változatokat is belefoglalták az eredeti szövegbe úgy, hogy ma már alig ítélni lehet meg, mit írt Horatius, mit utánzó.

Alkalmat szolgáltat interpolációra gyakran az a körülmény, hogy egy szöveg valami módon helyenként megcsonkult, és később akad valaki, aki a hézagos helyeket rendbe akarja hozni, legalább is annyira, hogy valami értelmet adjanak. Erre az esetre *Strabonál* (XIII.) olvasunk egy nevezetes pél-

dát. Apellikon, aki Aristoteles megrongált iratait Skepsis egy pinczejében megtalálta volt, hozzá fogott azoknak rendezéséhez. Az olvashatatlan helyeket úgy másolta le, amint épen kibetűzni tudta, a hézagokat pedig taláalomra kitöltötte. Így aztán olyan szöveget állított össze, mely értelmet ad ugyan, de az eredetinek meg nem felel s Aristotelesének csak részleteiben nevezhető. Erre a szövegre vezethető vissza a mi egész Aristoteles-hagyományunk, amely az ily módon öröklött torzulásokat levetkőzni sohasem fogja.

Egy másik általános forrása kézirataink hibás voltának a palaeographiai tévedések. Ugyanis azon idő alatt, míg klasszikus irodalmi hagyományunk a legerősb hanyódásoknak volt kitéve, az írás typusa úgy az egyes betűk alakítását, mint összekötését, valamint a sűrűbben előforduló szavak, szótagok rövidítéseit (*abbreviatura, compendiosus* írás) tekintve századokról századokra változott, sőt a szerint, amint a codex olasz, francia, angol vagy német földön készült, különböző írásjegyváltozatokat tüntetett föl. Ha már most a másoló eredeti példányának palaeographiai jellemét nem ismerte, gyakran egészen másat olvasott és irt, mint ami példányában volt. Az ilyen hibák még veszedelmesebbekké váltak az által, hogy egyik másoló átvette a másiknak tévedéseit s a hagyomány évszázadokon át tovább származtatta a romlást, míg éles elméjű kritikusra nem akadt, aki az eredetinek romjaiból az igazi szöveget vissza tudta állítani. Az ilyen természetű hibák az ugynevezett *contaminatiók*. A szó maga *összeillesztést* jelent s ebben az alkalmazásban azt jelöli, hogy a *corruptela* (romlás) különböző elemek összekeverése által keletkezett. T. i. a másoló javítani igyekezett eredetijének már romlott helyét, valami értelmet akart kihozni egy előtte érthetetlen szövegrészből s épen ezért elhagyott belőle, meg hozzá toldott valamit, mi által gyakran fölismerhetetlenül hamis szöveget alkotott.

Például szolgálhat a *contaminatióra* Ovidiuscodexeinkben a *Metam. VII.* könyvének ezen helye (759. v.):

Carmina Naiades non intellecta priorum Solvunt ingeniis.

Így a hagyomány. Azonban figyelmesen olvasva mindjárt megütődünk azon, hogy itt a költő a najádokat szerepelteti talányfejtőkül, ami ellenkezik mindavval, mit a klasszikusokból e mesés lényekről tudunk. De viszont, ha eszünkbe jut Oedipusnak, Laios fiának (innen *Laiades*) a sphynxszel való

28.

kalandja, akkor minden kétségünk megszűnik az iránt, hogy ennek a helynek így kellett eredetileg hangzania:

Carmina Laiades non intellecta priorum Solverat ingeniis.

A contaminatio keletkezését könnyen megállapíthatjuk. A féltanultságú másoló nem volt tisztában e hely jelentményével, kiváltképen nem tudta, mit jelent az a „Laiades.“? Viszont ismeretes volt előtte a *Naiades* szó, úgy a hogy bele is illett a versbe s hogy a mondatban követelményének is eleget tegyen, *solverat*-ból csinált *solvunt*-ot. Ez a hiba különben igen régi keletű, mert Dante is (Purgatorio XXXIII. 49.) talányfejtőként szerepelteti a najádokat, minek csak az lehet a magyarázata, hogy a nagy olasz költő Ovidius-kéziratában már megvolt ugyanezen hiba.

IV.

Már a klasszikus időkben tapasztalhatóvá vált a kéziratoknak a másolás természetéből eredő hibás volta. A római kiadók gondoskodtak arról, hogy kellő számú példányt készíttessenek az egyes irodalmi termékekből, de nem arról, hogy a kész példányok hibátlanok is legyenek. Így panaszkodik Cicero testvérehez, Quintushoz irt egyik levelében (II. 5.) de Latinis vero quo me vertam nescio; ita mendose et scribuntur et veneunt. Hasonlóképen Strabo (XIII. 1.) Aristoteles műveiről szólva megróvja a könyvkereskedőket, „akik gondatlan másolókat tartanak s nem hasonlítják össze a másolatot az eredetivel.“

De nemcsak a gondatlanság és a munka elhamarkodottsága okozta a kéziratok számos hibáit, hanem a tudatlanság s az evvel párosuló jóhiszemű, de sok bajt okozó javítani akarás. A már többször említett Gellius egy helyütt (XX. 6. 14.) a következőket beszéli el: „Igen helytelenül cselekedtek azok, kik Sallustius legtöbb kiadásában az ő eredeti írásmódorát megrontották. Mert, bár Catilinájában ezt írja: *saepe maiores vestrum miseriti plebis Romanae*“ a *vestrum* szót kitörülték s *vestri-t* irtak helyette. Így aztán több könyvébe átcusuzott efféle természetű hiba.“ Hasonlóképen Hieronymus is panaszkodik egy levelében (Luciniushoz intézett 71. levél) hogy a kisebb munkáiban levő hibákat és hiányosságokat barátja ne neki tudja be hanem a „másolók tudatlanságának és felületességének a kik nem azt írják amit találnak, hanem

29.

amit értenek s míg mások hibáját akarják helyre ütni, maguk követnek el hibákat.“

Ilyen tapasztalatok után a kényszerűség vitte rá az irodalomkedvelőket, hogy kézírataik hitelessége fölött kritikát gyakoroljanak. A kritikai eljárást különösen az alexandriai tudósok, főképen pedig ezeknek legkiválóbbja Aristarchus alapította meg. *Aristarchus* Homerus költeményei szövegének a megállapításával foglalkozott, még pedig úgy, hogy számos különböző kiadást egybevetett, az egyező helyeket megtartotta, az olyanokat pedig, amelyeket több vagy kevesebb vagy épen csak egy kiadásnak tanubizonyosága támogatt, kritikai jegyekkel (obelos) látta el, zárjelbe tette, vagy elvetette.

A kritikai eljárásnak ilyenén alkalmazása, ha nem is Aristarchusnak tudományos készültségével, bármilyen elemi formában a könyvnyomtatás feltalálásáig mindig érvényben volt, mert ugyanazon kényszerítő körülmény t. i. a kéziratok hibás volta, amely létrehozta, állandóan megvolt. Innen van aztán az, hogy még a középkorból, de még a korábbi időkből származó kézírataink is, például a herculaneumi papyrusok át vannak javítva. A javító kéz munkája egyszerű összehasonlítás (ἀντιβολή collatio) alapján történik; a javító (διορθωτής corrector) elővette az eredeti vagy egy már átjavított déldány s összeolvasta az ugynevezett *codex archetypusszal* a javítás alatt levőt.

Daczára a szorgos javításnak a latin kéziratok, amelyeket birunk, általában véve hibásabbak mint a görög codexek. Hogy e feltűnő dolog magyarázatát adhassuk, tudnunk kell azt, hogy míg Görögországban az irodalmi műveltség görög születésű férfiak köreiben volt leginkább elterjedve, a latin irodalmat a nyelvet nem értő vagy legalább is hibásan beszélő, különféle nemzetiségű szerzetesek tartották fenn. Önként következik ebből, hogy mindegyik nemzetiség a maga nyelvjárása szerint rontotta a latint. Így az olaszoknál, kik a h-t nem ejtették ki, ilyen írásmód fejlődött: michi. Tőlük átvette ugyanezt a magyar diplomatika is, mert oklevélszerkesztőink kezdetben leginkább itáliai származásúak voltak.

Ilyen másolók munkája szinte javíthatatlan volt, kivált ha olyan corrector javító keze alá került a másolat, aki úgy írta magát alá, amint egy VIII. századbeli codexben olvasható: *Ego Alprat och librum emendarem.*

Igy aztán de különösen a másolók lelkiismeretlen hanyagsága következtében a latin írók szövegei siralmas állapotra jutottak. Azonban a IV—VI. században Kr. u. egy néhány lelkes irodalombarát a tönkre ment művek helyreállítására adta magát. E férfiak neveit és működését főképen a későbbi középkorból fenmaradt codexek aláírásából ismerjük. A szerzetes másolók ugyanis mindent leírtak, ami az előttük levő példányon volt s így megtartottak számunkra legalább egy két nevet, amelyek viselőinek köszönhetjük azt, hogy a latin klasszikusok műveit bírjuk. Így Livius első decasának codexei *Nicomachus Flavianus*, *Nicomachus Dexter* és *Victorianus* neveit tartották fenn, mint akik Livius első tíz könyvének javítását végezték. Hasonlóképpen őrzik Terentius codexei egy bizonyos *Calliopius* nevét, aki Terentius szövegét javította át.

A szövegkritikának itt vázolt elemi formája tudományos célt nem tűzött maga elé: feladatát avval oldotta meg, hogy a különböző időkből, különböző másolók kezei közül származó kéziratokat igyekezett egymással megegyeztetni, nevezetesen a másolatot az eredeti hü képévé tenni. A könyvnyomtatás feltalálása sokat változtatott ez eljárás. A kézirati sokszorosítás ideje leárt, az emberi kéz közvetlen munkáját a könyvnyomtató gép vállalta el s legelőször is annak a roppant előnyének adta bizonyosságát, hogy sokkal rövidebb idő alatt sokkal nagyobb mennyiségű munkát bírt elvégezni. Ennek pedig az lett a következménye, hogy a könyvek hallatlan magas ára leszállott s a tudomány forrásait mind nagyobb és nagyobb körű közönség közelíthette meg; a humanismus megszűnt a kiválasztottak privilegiuma lenni és megnyílt az egész emberiség előtt. A latin és görög klasszikus munkái természetesen csakhamar magjelentek nyomtatott kiadásokban is.*) A sajtó alá rendezés azonban fontos problémát adott az első kiadóknak. Ugyanis a különböző írók hagyománya a hitelesség, szempontjából igen különböző volt; egyiket igen régi és hibátlan, másikat fiatal és csonka, a legtöbbet pedig különféle időkből származó, többé kevésbé jó kéziratok képviselték. Ennek a problémának megoldása egy esetben igen egyszerű lehetett, ha t. i. a hagyomány egy águ volt vagyis a kiadás alá kerülő klasszikusnak szö-

*) Az egyes írók első nyomtatott kiadását editio princeps névvel jelölik a tudósok.

vegét egyetlen kézirat tartalmazta. Ez esetben a kiadó feladata abban állott, hogy azt a codexet kiadásában szóról szóra kövesse, legfőleg a kézzel fogható hibákat javítva ki. Így például Tacitus *Ab excessu divi Augusti* (Annales) cz. munkája első hat könyvét egyetlen kézirat alapján ismerjük; ezt a kéziratot eredetileg a westfáliai Corveyben találták meg; 1508-ban X. Leó pápa birtokába, tőle pedig Florenczbe került ahol ma is a Bibliotheca Laurentiana egyik főekessége.*)

Azonban legtöbbször számos s különböző minőségű és koru kézirat között kellett választania a kiadónak, aki egyszerűsítette ezt az esetet is, mert lehetőleg alkalmazkodott a régiség tekintélyével rendelkező kéziratokhoz s a codexek nagy számából egyet vagy kettőt a többiek fölé emelt s ezeknek olvasásait követte, míg a mellőzötteknek eltérései számításba sem jöttek. Ennek az eljárásnak visszássága azonnal szembeszökő, ha tekintetbe vesszük, hogy a kéziratnak régisége nem mindig felel meg a hagyomány legtisztább és legeredetibb voltának, mert igen könnyen elő fordulhatott a következő eset. A és B VII. századbeli másolatai egy ugyanazon szövegnek; A-nak másolója felületesen, elhamarkodva dolgozott, míg B-é alapos, hűséges munkát végzett; azonban B idők folytán elkallódott s csupán egy XIV. századbeli másolata van meg: ez esetben kétségbevonhatatlan az, hogy az eredetibb és tisztább hagyományt nem az idősebb, hanem a fiatalabbik kézirat tartotta fent. — Elég az hozzá, hogy a kiadók fentebb jellemzett eljárása folytán lassankint minden ismeretes klasszikusnak egy közforgalomban levő szövege, az ugynevezett *vulgata* fejlődött ki, amelynek hitelessége egyrészt a szokás szentesítésén, másrészt a hagyománynak viszonylagos régiségén nyugodott. Azonban a *vulgata* tekintélye nem volt igen hosszú életű; mert akadt egy másik kiadó, aki valamelyik auctor szövegének megállapításánál nem elégedett meg épen csak a legrégebbi kéziratok összehasonlításával, hanem az összes hagyományra kiterjesztette vizsgálódását. Ez aztán más, észszerűbb elveket akart érvényesíteni a szöveghagyomány mérlegelésénél s nem

*) E kéziratot, melynek palaeographiai jellege a IX. századra vall, Tacituskiadók Mediceus I. néven idézik, megkülönböztetésül egy másik, szintén a florenczi Bibl. Laurentianában levő Tacituscodextől (Mediceus II.) mely a Históriak első öt könyvét, az Ann. XI.—XVI. könyvét tartalmazza. A Medicius I. quaternió számozása a XVIII. quaternióval kezdődik, mert a teljes kézirat I—XVII. quaterniója az ifjabbik Plinius leveleit foglalta magában.

a régiség, hanem a mennyiség tekintélyét követve, olvasásait a szerint állapította meg, amint egyik vagy másik szövegbeli eltérést több vagy kevesebb kézirat támogatott. Ennek az eljárásnak ferdeséget is azonnal belátjuk, ha a fentebbi példát következőleg kombináljuk: a rosszabbik codex, A kallódik el, míg B, a hibátlanabb szöveg megmarad. De az elveszett A-nak megvan öt vagy hat másolata; világos, hogy ez esetben B súlyosabb bizonyító erővel rendelkezik, mint az a hat másolat együtt véve; ha azonban a kiadó, a fentebbi elvet követve, a kéziratok mennyisége szerint dönt, a rosszabb, a de több szavazattal támogatott hagyományt fogja előnyben részesíteni az egyedül álló, de hibátlan B-vel szemben.

Ilyen előzmények alapján, efféle tapogatózások után fejlődött ki az a rendszer, amelyet a tudomány ma követ a hagyományozott szöveg rekonstruálásában. Ma már a kiadó nem a hagyomány egyes ágait, hanem a kéziratok összességét felöleli, de nem azért, hogy megvizsgálja azokat arra nézve, hogy vajjon melyik oldalra hajlik a szavattöbbség? A szövegkritika mai álláspontján nem a bizonyító kéziratok mennyiségében hanem minőségében van a döntőmozzanat és pedig oly értelemben, hogy amelyik kézirat történetileg kimutatható korábbi hagyományt tartott fent, annak tanubizonyossága fontosabb a történetileg szintén kimutatható fiatalabb hagyománynál. Ez a főelv a kritikai eljárás menetét az eddigőtől egészen eltérő irányba tereli. Most a kiadó ugyanazon álláspontra helyezkedik codexeivel szemben, aminő álláspontról a vizsgálóbíró fürkészi, mérlegeli a tanuvallomásokat. Minden kézirat szöveghagyománya egy-egy ilyen tanuvallomás, amelynek értéke és ereje attól függ, hogy egyfelől mennyi benne a történeti igazság, másfelől mennyi benne az önállóság. Az olyan tanu, aki ismétli ugyanazt, amit már tudunk, hasznavehetetlen; ennél fogva olyan kéziratot, amelyet meglevő eredetiről másoltak, számításba nem veszünk, mert ez csak annyit mondhat, amennyit a nálánál természetsszerűleg hitelesebb eredetije vallott. Innen van, hogy szövegkritikai szempontból Mátyás híres könyvtárának könyvei, a korvinák miért oly alárendelt jelentőségűek: ezek a codexek t. i. aránylag igen fiatal másolatok, amelyeknek eredeti példányai jobbára megvannak s így fölöslegessé teszik azokat. Innen van továbbá-hogy a nyomtatott első kiadásnak (editio princeps) szövegkritikai fontossága nincs, csak abban az esetben, ha a kézirat,

irat, melynek alapjain e kiadás nyugodott, elveszett, mert akkor a nyomtatvány fogja helyettesíteni az elveszett eredetét.

Ennek az itt vázolt vezérelvnek érvényesítése, különösen ha valamely szöveghagyomány megállapításánál a codexek nagy tömegét kell megvizsgálni, tömérdek akadályba ütközik. Először is az összes kéziratok soha sincsenek együtt, mert majdnem mindegyikét Európának más-más városában más-más könyvtár őrzi, amelyek nem szívesen adják ki külföldön lakó tudósoknak az illető codexet. Ezen az akadályon úgy segít a tudomány, hogy minden kéziratnak egymástól eltérő olvasásairól összehasonlítás (*collatio*) alapján pontos jegyzékeket készített. E collatiók mintegy jegyzőkönyvei az összehasonlított kéziratok tanuvallomásainak; ezért aztán még a legaprólékosabb dolgokra is kiterjeszkednek; így különösen pontosan megkülönböztetik a kéziratban levő esetleges javításokat, sőt ha bebizonyul, hogy nem is egy, hanem több javító keze működött a kéziratban, azt is megjegyzik, hogy időrendileg melyik kéz hol és mit javított. Egyáltalában e collatiók ha pontos leírását adják a kérdéses kéziratoknak, akkor a szöveg megállapításával foglalkozó tudós bátran nélkülözheti az eredeti codexet.

Ha aztán ilyen collatiók segítségével a kiadás alatt levő szövegre vonatkozó minden tanuvallomás, az összes kritikai kellékek (*apparatus criticus*) együtt vannak, akkor legelső feladata a kiadónak az, hogy történeti összefüggésbe hozza egymástól többé kevésbé elütő kézirateit. A codexek tömege ugyanis végső sorban egy eredeti példányra, a szerző kéziratára megy vissza; az eltérések a különböző olvasások idők folytán, a fenntebb leírt viszonyosságok közepette állottak elő; ha már most ezeket az eltéréseket el lehet távolítani, úgy hogy minden hibás olvasásnak eredeti állapotát a kéziratok egybevetése alapján történetileg ki tudjuk mutatni, akkor elértük a hitelesség legmagasabb fokát, amelyet a fennmaradt hagyomány segítségével egyáltalán elérhetünk t. i. megállapítottuk azt a szöveget, amely minden valószínűség szerint a szerző eredeti szövege volt.

E végre azt kell mindennek előtt meghatározni, hogy az egyes kéziratok micsoda összefüggésben vannak egymással. Mert még eltéréseikben is vannak olyan tulajdonságaik, amelyek alapján történetileg kimutatható, hogy vagy egy közös eredeti példánynak másolatai, vagy hogy legalább is egy isme-

retes vagy föltételezett közös archetypusra mennek vissza. Különösen a közöshibák azok, melyek erre vonatkozólag utba igazítanak. Ha t. i. két vagy három különböző kézzel írott, de a szöveg ugyanazon helyén ugyanazon hibát föltüntető codexszel van dolgunk, akkor bizvást föltehetjük, hogy a közös hibának közös forrása van, vagyis e két vagy három kézirat egy meglevő vagy elveszett negyediktől származik. Ha ilyen következtetési módszer segítségével sikerül bebizonyítani, hogy az összes kéziratok mind egy meglevő codexből származnak, akkor a feladat meg van oldva, mert kezeink között van a többi kézirat archetypusa, mely a legrégebb s így természetesen legeredetibb hagyományt tartalmazza. Különös óvatossággal jár el a szövegkritika az archetypusnak illetően kimutatása körül. Vannak aránylag igen fiatal kéziratok, melyek gyakran a legrégebb hagyományénál is romlatlanabb olvasásokat adnak; ha ilyen codexekről bebizonyítható, hogy másolójuk önkényes javításokat tett s így egyszermászor eltalálta az eredeti olvasást, akkor ez a kézirat elvesztette a tudomány előtt minden értékét, mert nem őrizte meg a történeti folytonosságot a korábbi hagyománnyal.

Sok esetben, ha a fönnebb megjelölt módon megállapítják a tudósok a kéziratok egymásközi összefüggését, családfáját, kitünik, hogy az a kézirat, amelytől a meglevő összes codexek származnak, nincsen meg; de aránylag ekkor sem nagyon bonyolódott a probléma, mert meglevő codexek olvasásaiból visszafelé menő következtetéssel meg lehet állapítani az archetypusnak szövegét. Sokkal nehezebb eligazodni a szöveghagyomány hitelességi kérdésében akkor, ha a kéziratokat egymásra visszavinni nem lehet és közös hagyományforrást az eltérő kéziratok nagy tömegében fel nem fedezhetni. Ez esetben a kiadáshit élessége korántsem oly kétségbevonhatlan mint akkor, amidőn a legrégebbi hagyományt történetileg meg lehet állapítani.

A mai szövegkritikának alapelvét az itt elmondottak alapján abban a törekvésben látjuk érvényesülni leginkább, hogy a kéziratok segítségével a legrégebb hagyományra igyekszik visszamenni. Ugyanezen törekvés vezérli akkor is, midőn a kéziratokon kívül egyéb bizonyítékokat is keres a hiteles szöveg megállapítására. Ilyen bizonyítékokat talál a legrégebb fordításokban, egykoru vagy lehetőleg közel eső írók idézeteiben, továbbá a *scholionok-ban*. Cicero Platonnak igen

sok részletét adja műveiben itt-ott elszórva latinul; e fordítások, minthogy időrendileg a legrégebb tanubizonyosságok, sokszor döntő érvet szolgáltatnak a Platon-féle szövegkritikában. Hasonló erejű tanubizonyossága van azon idézetnek, amelyek a klasszikusoknál előfordulnak; így például Gelliusnak Sallustius-idézete, melyről fentebb szó volt, döntő bizonyíték Sallustius azon helyére vonatkozólag. Ilyen bizonyosságokat merithetünk az ugynevezett scholionokból; ezek magyarázatok gyűjteményei egyes kiválóbb klasszikus írók műveihez. A görög grammatikusok különösen Homerust, a latinok Vergiliust és Horatiust láttak el ilyen scholionokkal. Szövegkritikai szempontból azért fontosak e magyarázatok, mert a magyarázók nemcsak az értelmezést, de az értelmezendő helyet is adják s ennek a helynek eredeti állapotára vonatkozólag majdnem egykoru bizonyítékot szolgáltatnak.

Olyan esetekben, amikor úgy a kéziratok, mint az utóbb említett tanúk (*testimonia*) fölmondják a szöveg valamely torzultságának eltüntetését illetőleg, akkor a kiadó a szerző álláspontjára helyezkedik és tekintetbe véve egyrészt az írónak stílusbeli sajátosságait, másrészt a romlás palaeographiai keletkezésének eshetőségeit, új szöveggel helyettesíti a régi megromlott helyet; ez az új szöveg a *coniectura*, melynek elfogadhatósága attól függ, hogy nem áll-e ellentétben a szerző jellegzetes szavajárásával s az általa orvosolt torzulások, amelyek a különböző kéziratokban vannak, levezethetők-e belőle vagy nem? A *coniecturalis* kritika csak annyiban viseli ezt a nevet, amennyiben a szövegkritikai eljárás végső szükség esetében hozzá folyamodik; azonban a *coniecturával* helyreállított szöveg ha csak utólagos felfedezés nem jön segítségére, legtöbbször kétes hitelességű, mert legfőlegb egy alaposan támogatott hypothesis értékével bírhat.

Dr. Kurtz Sándor.

II.

Az iskola 1897—98. életéből.

A) Nevezetesebb események.

A tanárkar 1897. évi augusztus 30.-án reggel megtartá az alakuló tanácskozást; aug. 30. és 31. napjain tartattak meg a javító vizsgálatok, szeptember 1., 2., és 3. napjain délelőtt történt a tanulók beírása, szeptember 4-én pedig ünnepies isteni tisztelettel s a tanulókhöz intézett igazgatói beszéddel megnyitott az 1897/8. iskolai év. Szeptember 6-ától kezdve megindult a tanítás s a nm. miniszteriumtól megszabott rendtartás és a helyben hagyott helyi állandó tanmenet betartásával zavartalanul folyt az év befejezéséig; ugyanekkor vette kezdetét az 1890. évi XXX. t. cz. értelmében a görög nyelv tanítását pótló tanfolyam is az V. osztályban 24, a VI.-ban 15, a VII.-ben 12, a VIII.-ban 12, összesen 63 tanulóval.

Beiratott összesen 437 nyilvános tanuló, 20-szal több, mint az 1896—97. tanévben. Az I. osztályba 82, a II.-ba 62, a III. osztályba 79 nyilvános tanuló vétetett föl s így e három osztály mellé a jelen évben is párhuzamos osztály állított.

A IV. osztályra 72 tanuló jelentkezett s ezért a nm. minisztérium 1897. aug. 12.-én 50.483. szám alatt kelt rendeletének megfelelően a IV. osztály mellé is párhuzamos osztály állított s így a jelen évben nyolcz rendes osztály mellett négy párhuzamos osztálya is volt az intézetnek.

Megünneplé az iskola O Felsége, az apostoli király, legkegyelmesebb urunk névnapját és megkoronáztatásának évfordulóját, továbbá az 1848. évi törvények szentesítésének 50. évfordulóját; mind annyit ünnepi beszéddel a Hymnus és Szózat éneklésével.

Nagyságos Szieber Ede lovag, királyi tanácsos s tankerületi kir. főigazgató márcz. 22.-27. napjain végezte hivatalos látogatását, má-

37.

jus 29.-én jelen volt a helyben rendezett kerületi tornaversenyen, s június 1., 2. és 3. napjain elnökölt az érettségi szóbeli vizsgálaton, melynek eredménye ezen értesítő VI. fejezetének 4. pontja alatt van kimutatva.

Nagyságos dr. Kádár Ambrus, szatmári székesegyházi kanonok, mint püspöki biztos jelen volt a római és gör. kath. vallású tanulók hittani vizsgálatain május 2.-án, június 15. és 16. napjain.

A tanulók erkölcsi magaviselete általában jónak mondható. A tanulmányi előmenetelről ezen értesítő V. fejezete alá foglalt érdemsorozat s ugyancsak az V. fejezet 3. táblája ad felvilágosítást.

A latin és görög szertartású kath. tanulók a téli időszakban szent misét ünnep- és vasárnapokon, az év többi részén naponként hallgattak, szent beszédet pedig az év minden ünnepén és vasárnapján, a szentségekhez négyszer járultak, nagyhéten három napi szent gyakorlat után ; jelen voltak az egyházi körmeneteken, megünnepelték sz. Imre hercegnek, a gymn. kápolna védő szentjének és sz. Alajosnak, az ifjúság patrónusának napját. A nem kath. vallású tanulók hitoktatóik utasításai szerint s azok felügyelete alatt végezték vallási gyakorlataikat.

A vallás- és közoktatásügyi nm. miniszter ur 1898. márcz. 7.-én 9594. szám a. kelt rendeletével a kerületi tornaversenyek egyikének helyéül Szatmárt jelölte ki s a verseny rendezésével Szieber Ede tank. főigazgató urat bizta meg, ki e megbízatását a min. rendeletben kapott felhatalmazásából kifolyólag Ratkovszki Pál gymn. igazgatóra ruházta.

A gymn. tápintézet vagyona ezen értesítőben a X. fejezet alatt van kimutatva.

Az ösztöndíjakat, jutalmakat és segélyezést az értesítő VIII. fejezete tünteti elő.

Az évváró vizsgálatok június 14—25. napjain tartattak meg; június 29.-én az év ünnepies hálaadó isteni tisztelettel fejeztetett be.

B) Változások a tanári személyzetben.

Simsa Kornél a vall. és közokt. nm. miniszt. 1897. évi jul. 23-án 41.594. sz. a. kelt rendeletével az ungvári áll. alreáliskolához helyeztetett át; tanszéke pályázók hiányában betöltetlenül maradt s egész éven át három math. és phys. képesített szaktanár helyettesíté.

Walton Róbertet a vall. és közokt. nm. min. 1897. szept. 5-én 55.848. sz. a. kelt rendeletével a IV. párhuzamos osztályhoz helyettes tanárrá nevezte ki.

C) Tanárok irodalmi és társadalmi működése.

1) *Dr. Fechtel János*, tanít a szatmári keresk. tanoncziskolában, választmányi tagja és titkára a Kölcsey-körnek, választmányi tagja a kath. kaszinónak, a szatmári első gőztéglagyár felügyelő bizottságának elnöke, az orsz. középisk. tanáregyesületnek tagja. Felolvasásokat tartott s a helyi lapokba cikkeket írt.

2) *Dr. Fodor Gyula*. A latin praeparatiók vállalatában Livius XXI—XXII. könyvéhez, Tacitus Annaleseihez írt praeparatiókat; fordította Tacitus Annaleseiből a tanulók könyvtára számára a II.—III. könyvet. Tartott felolvasásokat a Kölcsey-körben és kath. kaszinóban, a melyeknek tisztviselője is. A kereskedő-tanoncziskola igazgatója. A gymn. gyorsírókör tanárelnöke. A szatmáregyházmegyei irodalmi körnek választmányi tagja.

3) *Jaskovics Ferencz*. Szatmár szab. kir. város törvényhatóságának bizottsági tagja; alelnöke a szatmári dalegyesületnek, a Kölcsey kör irodalmi szakosztályának, a gymn. tápintézetnek és a kath. kaszinónak ; választmányi tagja a helybeli polgári társaskörnek, a lövészegyesületnek, a szatmármegyei Széchenyi társulatnak, a szatmármegyei r. kath. néptanítók egyesületének és a szatmáregyházmegyei irodalmi körnek; tagja az orsz. középisk. tanáregyesületnek; cikkeket írt a helyi lapokba, tanít a kereskedő tanoncziskolában.

4) *Orosz Alajos*. Titkára a szatmárvármegyei tanári körnek, választmányi tagja a szatmáregyházmegyei irod. körnek, a szatmári kath. kaszinónak, a szatmári dalegyesületnek, működő tagja a szatmári Kölcsey körnek, s tagja több más egyesületnek; „Kölcsey és a magyar nyelv“ című tanulmányt írt, a melyet a Kölcsey-kör Kölcsey-ünnepélyén olvasott fel; ez iskolai évben jelent meg a következő műve „Német Olvasó- és gyakorlókönyv teljes nyelvtannal“ (Budapest, Eggenberger 1898.), cikkeket írt a „Szatmár és Vidéké“-be.

5) *Ratkovszki Pál*. Elnöke a gymnasiumi tápintézetnek, a „szatmárvármegyei tanári körnek,“ a szatmárvármegyei takarékpénztár részvénytársaság felügyelő bizottságának, a „Pázmány sajtó“ választmányának ; választmányi tagja a városi kiseddóvó egyesületnek, a kath. kaszinónak; rendes tagja a math. és phys. társulatnak; cikkeket írt a helyi lapokba; felolvasást tartott a kath. kaszinóban.

6) *Sarmaságh Géza*. Titkára a szatmárvármegyei Széchenyi Társulat cz. közművelődési egyesületnek és a szatmáregyházmegyei irodalmi körnek ; választmányi tagja a középiskolai tanáregyesületnek, a városi kiseddóvó egyesületnek, a kath. kaszinónak; választott rendes tagja a budapesti Aquinói sz. Tamás-társaságnak, továbbá a szatmár-

vármegyei Kölcsey-körnek és a Szent-István-társulatnak s külső tagja a budapesti paedagógiai társaságnak. Felolvasást tartott a szatmári tanári körben a „A felsőbb leányiskolák reformjáról,“ a Kölcsey körben „a hypnotismusról“, a kath. kaszinóban „Az egyiptomi ásatásokról és a bibliáról.“ Második kiadásban közrebocsátotta Lehennek „Utmutatás a lelki béke megszerzéséről és megőrzéséről.“ Tanügyi, közművelődési és ismeretterjesztő cikkeket irt a helyi lapokba.

7) *Dr. Schőber Emil.* Rendes tagja a kir. m. természettudományi társulatnak, a Kölcsey-körnek, külső tagja a budapesti paedagógiai társaságnak, pénztárosa a szatmáregyházmegyei irodalmi körnek, választmányi tagja a katolikus kaszinónak, tanit a helybeli kereskedő tanoncz-iskolában. Szakközleményt irt a Magyar-Paedagogiába.

D) Az egészségi állapot.

(Iskolaorvosi jelentés.)

Az 1897/98. tanévben a tanuló ifjúság egészsége kedvezőnek mondható.

Az ifjakat az év folyama alatt többször megvizsgálta az iskolaorvos s két ízben megvizsgálta az ifjak szemét dr. Jéger Kálmán városi tisztii főorvos ur is. A gymnasiumot helybeli családok gyermekein és kosztba felfogadott tanulókon kívül, három intézetben elhelyezeti ifjak látogatták, nevezetesen a Hám-convictusban, Irsik-convictusban és a gymnasiumi tápintézetben elhelyezettek. A szemvizsgálatnál több trachomás találtatott; ezek közül csupán egyet kellett hosszabb időre az intézet látogatástól eltiltani, mig a szem valadékmentes lett. A rövidlátók száma kevés, különben intézkedés tétetett, hogy az ilyenek a táblához közel foglaljanak helyet..

Az iskolai év kezdetén a kerületi orvos által 22 gyermek oltatott be. Ugyanakkor az igazgató ur jelenlétében megvizsgáltattak a tornafelmentésre jelentkezők. Felmentetett összesen 38 tanuló — részben egész, fél évre és rövidebb időre. A felmentési okok voltak: sérv, törés utáni gyengeség, izületlob, szivbaj, ideges szivdobogás, csontszu, anaemia, idült tüdőhurut, csipő izületi ficzam, tulnövés, bordapup, betegség utáni gyengeség, ujjhiány, lóláb, vizelettarthatatlanság, inburok-lob, csonttörés, csonthártyalob, könyök-kézficam, szaruhártyahomály, rövidlátás, körömbenövés.

A szülők még mindig elfogultak a tornázás iránt, károsnak és veszedelmesnek tartják azt. — Ennek megczafolásául felhozom, hogy az 1897/98. tanévben a tornaóra alatt semminemü szerencsétlenség nem történt, a mi tanuságot tesz arról, hogy torna órákon szakszerű gya-

40.

korlatok s nem nyaktörő mutatványok utján törekszik az iskola növendékeinek edzésére.

A mi baleset történt, könyök- ujj- és kézficzam, az óra közti szünetkor — pajkosságból eredett.

Járványos betegségben (skarlát, kanyaró, fültőmirigylob) szenvedett 4 tanuló.

Haláleset nem fordult elő. Gyakran lépett fel a váltóláz, mely különben ugy városunkban, mint vidékünkön nagymérvben van elterjedve. A fejfájás is nagyban szerepel a betegségi igazolványokon.

Köthártyalob a téli hónapok alatt meglehetősen számban volt és pedig növekedőben májusig.

A tanulók fogaira is kiterjesztetem figyelmemet; rachriticus és odvas fogak száma meghaladja a 330-at. — Fogtömés még a jobb-módu szülők gyermekeinél is alig történt. Az ifjuság az óráközötti szünetet a gymnasium udvarán tölti.

Játék terünk, hol némi árnyék is volna, nincs, de kilátásba helyezett olyant a városi tanács, ha a népkert rendezés alá kerül.

Korcsolyázás és uszásra megfelelő hely van.

Kirándulás ezen tanévben nem történt.

A testi nevelésre kellő gond van fordítva ; a tornázást most már nem gátolja a késő délutáni órákban a homály sem, mióta torna termünkbe a villanyvilágítás be van vezetve.

A tornaterem felszerelése mintaszerűnek mondható; ugyanott vannak elhelyezve az első segélynyújtáshoz szükséges szerek.

Az egészségtan a VII. osztályban képezte az előadás tárgyát, melyet az osztály minden tanulója hallgatott. — 1 gyakorlatot is irtak és pedig az alkoholizmus terjedésének meggátlásáról. A tanítás tárgya ez értesítő IV. fejezete alatt van kimutatva.

Az ifjusági „Kazinczy-Önképzőkör“ jelen évi működése.

Gymnasiumunk felsőbb osztályainak tanulói át lévén hatva az önképzés nagy fontosságától, de egyszersmind erkölcsileg is kötelezetteknek érezvén magokat arra, hogy elődeiknek dicséretesen kezdett s már évtizedeken át nem dicstelenül folytatott munkáját ne csak abba ne hagyják, hanem legjobb törekvésök szerint eredményre is juttassák: az idén is megalakítottak az Önképzőkört. Szerény bár, de nemes lelkesedéstől áthatott munkálkodásukban annak a férfinak képe és példája lebegett szemök előtt, a kinek nevét Önképzőkörünk viseli; a kinél nagyobb odaadással, önzetlenséggel és áldozattal még senki sem buzgólkodott a magyar irodalom ügyéért egy hosszú életen át 16 éves ko-

rától 72 éves koráig. A sikertelenség nem lankasztotta, az anyagi gondok nem bénították, a fogság nem törte meg munkaerejét s példájával sokakat vont az akkor anyagi tekintetben oly háládatlan, de a nemzeti műveltség kifejtésében oly mérhetetlen fontosságú literatori pályára. Ugyszólván csak neki magának volt abban az időben reménye ahhoz, hogy az irodalom fel fog virágozni s a nemzetet meg fogja erősíteni, ötvenhat évi írói munkásság után halt meg s mit hagyott hátra? „Arcza izzadását s szeme vérköreit hagyja jelül kéziratain s árva gyermekein inségét.“ (Kölcsey) De hátrahagyta még buzgó lelkesedését, törhetetlen kitartását ; ezeket igyekeznek a mi körünk ápolni, gyűlésein, munkásságában a nagy szellemnek áldozni s az utókor hálájában megadni neki azt, a mit a kortársak tőle megtagadtak.

Szept. 30-án alakult meg ez évben a Kazinczy önképző-kör Orosz Alajos, a magyar ny. és irodalom tanárának vezetése mellett. Jaskovics Ferencz tanár ur ugyanis, miután egy év tizeden ál fáradhatatlan buzgóságú vezetője volt, ez évben megvált a kör vezetésétől, a mely ez alkalommal érdemeit jegyzőkönyvébe iktatta s hálájának diszes okiratban adott kifejezést.

Tisztikarát a következőképen alakította meg: elnök : Lakatos Géza VIII. o. t., titkár: Horváth Gyula VIII. o. t., pénztáros: Karenovits József VIII. o. t., jegyző: Ambrózy Sándor VII. o. t., aljegyző: Déry István VII. o. t., főkönyvtáros: Kocsis József VIII. o. t., alkönyvtárosok : Gyűre István és Méder Mihály VII. o. tanulók. Közel száz tagja volt a körnek, rendes tagok a VII. és VIII. osztályból 43-an, rendkívüli tagok az V. és VI. osztályból 51-en.

A kör működése kettős irányu volt ; az előadásbeli képesség fejlesztésére szolgáltak a szavalatok, szabadelőadás, szóbeli bírálatok, és a tulajdonképeni önképzés önálló munkálatokkal, ezekre írásban készített bírálatokkal és műfordítással.

Az önképzés mindkét módját meglehetősen szorgalommal gyakorolta a kör a lefolyt évben.

Szavalat volt összesen 47 (rendes gyűlésen 34, diszgyűlésen 6, versenyszavalat 7; rendes tag szavalt 25, rendkívüli 22.)

A megbírált szavalatok közül dicséretes 5, sikerült 10, eléggé sikerült 11, gyenge 8. — Szabad előadás egy volt (Katona Bánk-bánjáról.)

Beadtak 28 művet. A bíráló bizottság visszautasított kettőt, 3 felolvasás volt, megbíráltak 23-at, ebből elfogadott a kör 11-et, (Dicsérettel 1-et, egyszerűen 9-et, javítással 1-et.) E művekre beérkezett 32 bírálat, köztük egy felülbírálat.

Tartott a kör 1 alakuló, kéthetenként egy-egy, összesen 12 rendes, 2 disz- és 1 zárógyűlést.

A diszgyűléseknek az a célja, hogy a nagy férfiaknak és nagy eseményeknek emlékét a kör felelevenítse s az érdem iránt a kegyelet adóját rója le s hasonló tettekre buzduljon, másrészt pedig az, hogy a kör működését bemutassa a nagy közönség előtt is, a mely különösen márczius 15-én oly szokatlanul nagy érdeklődést tanúsított, hogy a tornacsarnoknak 2 tágas nagy terme sem tudta befogadni a beözönlő közönség nagy tömegét. A kör ez évben 2 ily diszgyűlést tartott; 1) Arany János; 2) a márczius 15-ike emlékére.

1897. decz. hó 19-én megtartott Arany ünnepélynek a következő műsora volt: 1. „Zengjen a dal“ éneklé a gymn. énekkar. 2. „Rendületlenül“, Arany Jánostól, szavalta Radetzky Károly VII. o. t. 3. „Arany a nemzet vigasztalója“, írta és felolvasta Kocsis József VIII. o. t. 4. „A gyáva“, írta Rudnyánszky Gyula, szavalta Barta Miksa VIII. o. t. 5. „Arany és Petőfi barátsága“, írta és felolvasta Ambrózy Sándor VII. o. t. 6. „Szondy két apródja“, Arany Jánostól, szavalta Flontás Döme VIII. o. t. 7. „Csak gyönyörű nemzet ez a magyar nemzet“ — énekelte a gymn. énekkar.

Megülte a kör 1848. márcz. 15-ének 50 éves fordulóját a következő műsossal: 1. „Három színű a nemzeti lobogó“, előadta a gymn. énekkar. 2. Megnyitó beszéd, tartotta Lakatos Géza VIII. o. t. 3. „Talpra magyar“, Petőfi Sándortól, szavalta Flontás Döme VIII. o. t. 4. „Rákóczy Ferencz Rodostón“, melodráma Dr. Váradi Antaltól, szavalta Radetzky Károly VIII. o. t., zongorán kísérte Ambrózy Sándor VII. o. t. 5. „A toronyban delet harangoznak“ népdal, előadta a gymn. énekkar. 6. „Márczius 15.“ Kún Bélától, szavalta Szigethy Lajos VIII. o. t. 7. Ünnepi beszéd, tartotta Bartha Miksa VIII. o. t. 8. „Hazafias dalok“ Tanódy Endre zongora kísérete mellett énekelte Flontás Döme VIII. o. t. 9. „Márczius 15-én.“ Ábrányi Emiltől, szavalta Schwarcz Dezső VIII. o. t. 10. „Szózat“ énekelte a gymn. énekkar.

1898. máj. 21-én szavaltversenyt tartott a kör. A komoly tárgyra Reviczky Gyula „Salamon király álma“ cz. költeménye, a vig szavatra Arany J. „A tudós macskája“ cz. költeménye volt kitűzve. A komoly tárgyú versenyszavalt díját (1 drb. 10 koronás arany) Bartha Miksa VIII. o. t., a vig tárgyuét Tanódy Endre VI. o. t. nyerte el (1 drb. 10 kor. arany.)

(Ujra átdolgozta a kör alapszabályait s ehhez képest némileg át alakította tisztí karát.)

A kör könyvtára körülbelül 600 kötetből áll, a melyek három csoportba vannak beosztva (IV. oszt., V.—VI. osztály, VII.—VIII. osztály csoportja); mindegyik csoport az illető osztályok értelmi fejlettségének megfelelő műveket tartalmaz.

43.

Járt a körnek a Budapesti Szemle, Magyar Nyelvőr, Magyar Szemle, Képes Folyóirat, Történelmi Életrajzok cz. folyóiratok.

A kör vagyona készpénzben 700 frt.

F) A gyorsíró kör ez évi működése.

Az ifjúság ez évben is megalakította gyorsíró körét okt. hó 2-án tartott közgyűlésén.

A védnöki tisztet ez idén is az igazgató vállalta el, a kör elnöke dr. Fodor Gyula tanár volt. Tisztviselőkül választottak:

Titkáruul: Lakatos Géza VIII. o. t.; első előadóul: Ambrózy Sándor VII. o. t.; második előadókul: Déry István és Tamás Gyula VII. o. tanulók; főjegyzőül Horváth Gyula VIII. o. t.; aljegyzőül: Tanódy Endre VI. o. t.; pénatárosul Mandelbaum Izidor VI. o. t. és könyvtárosul Tasnády Antal VI o. t. Beiratkozott az év elején: 63 tanuló. Az év végére maradt: 45 tanuló. A kezdők tanfolyamán kitartott mindvégig 20 tag, a haladókén 13 tag, a vitairókén 12 tag. A vitairók Bódogh János tankönyvét, a kezdők és haladók Forrai Soma levelezési tankönyvét használták.

A gyakorlati ügyesség elsajátításán kívül megismerkedtek a gyorsírás történetével és a gyorsíró intézményekkel.

Rendelkezésükre állottak a tagoknak a szaklapok és a könyvtár, a melyet ez idén a kör 43 kötetrel gyarapított. A szegényebb tanulókat pedig ingyen tankönyvvel látta el a kör.

Ez évben a kör 1 akakuló, 2 időszakai és 1 nyilvános zárógyűlést tartott. A marc. 25-iki időszakai gyűlést nagys. Szieber Ede tan. ker. főigazgató tisztelte meg látogatásával és megelégedését fejezve ki a tapasztalt eredményen további kitartásra buzdította a tagokat.

Részt vett a kör 3 taggal a budapesti orsz. magy. gyorsíró egyesület tavaszi versenyén, a melyről Ambrózy Sándor VII. o. t. 10 koronás aranyat, Lakatos Géza VIII. o. t. pedig gyorsírásai diszművet hoztak haza.

Az országos szabatos vitairási versenyre 3 pályamunkát küldött fel s mind a hármat kitüntették; Lakatos Gezaét diszmunkával, Tamás Gyuláét és Veres Jánosét dicsérő oklevéllel.

A kör saját kebelében decz. 19. és junius 12. tartott írásversenyeken Ambrózy Sándort 10 frankos arannyal, Csomay Győző III. o. tanulót 5 koronával, a többi nyerteseket részint diszművekkel, részint oklevelekkel jutalmazta.

E versenyeken a diktátum maximális sebessége percenként 250 szótagos volt.

44.

Hirdetett még a kör két ízben pályázatot korrekt stenogramokra, a melyeken mintegy 10 tanuló nyert jutalmat, illetve oklevelet.

A kör tagjai közül Lakatos, Ambrózy és Csomay Győző nyilvános alkalmakkor tartott beszédek stenografálásával is Sikeresen működtek.

A zárógyűlésen a kör disztagjává választotta nagys. Szieber Ede tan. ker. főigazgatót és Bódog János, az országos gyors. egyesület ügyvezető igazgatóját, a kinek a kör iránt való számtalan lekötelező szivességéért a közgyűlés jegyzőkönyvi köszönetet is szavazott.

A pénztár állapota a zárógyűlésig: a szatmári takarékpénztárban van 361 kor. 20 fillér. A mult évi 103 kor. pénztári maradványhoz idei bevételül utaltatott 68 kor., tagdíjhátralék az 1896/7. tanévről, s a junius 12-ig befolyt 1897/98. évi tagsági díjak összege 172 kor. 40 fill.; összesen 343 kor. 40 fill. Részben a mult év bezárása után ezen év terhére irt, részben ezen tanév folyamán teljesített kiadások összege 255 kor. 76 fill. Pénztári maradvány tehát 87 korona 64 fillér. Vagyoni állapot tehát a tőke kamatját, s az eztán beszédendő tagdíj-hátralékot nem számítva s a közgyűlés után teljesített és teljesítendő kiadásokat sem véve fel: 448 kor. 84 fill.

G) Torna-ügy.

A Vallás- és közoktatásügyi magyar kir. Miniszter ur 1898-ban Magyarország középiskolai ifjúságának ismét tornaversenyre adott alkalmat. A négy rendezési hely egyikéül Szatmár Németi szab. kir. várost szemelte ki s f. évi márczius 7-én 9594. sz. a telt miniszteri rendelettel május 29-ét, kedvezőtlen idő esetén 30-át tűzte ki versenynapul.

A miniszteri rendelet értelmében gróf Hugonnai Béla Szatmár-vármegye és Szatmárnémeti szab. kir. város főispánja a nagy bizottság alakuló gyűlését márczius hó 31-én délután 4 órára hívta össze a városháza nagy tanácstermébe. Ezen gyűlésen megjelent Szieber Ede tankerületi kir. főigazgató, Hérmán Mihály polgármester, a helybeli két közép, képezdei és elemi iskolák tanerői s a meghívott nagy közönség közül mintegy kétszázan.

A főispán melegen üdvözölte a miniszter intenczióit s felkérte Szieber Ede tanker. főigazgatót, hogy körvonalozza a jelen gyűlés célját.

Ennek megtörténte után bejelentette a nagy gyűlésnek, hogy miután ő hivatali elfoglaltatása miatt huzamosabb ideig nem tartózkodhatik Szatmáron, helyetteséül Ralkovszki Pál kir. kath. főgymn. igazgatót bizza meg.

Ezután megalakított a következő 11 bizottság: 1) a verseny-programmkészítő bizottság, 2) a versenytérrendező bizottság, 3) a

45.

pénzügyi bizottság, 4) a szállásrendező bizottság, 5) a fogadó és kalauzoló bizottság, 6) az ételmezési bizottság, 7) a rendfentartó bizottság, 8) egészségügyi bizottság, 9) a szórakozást rendező bizottság, 10) a versenybíró bizottság, 11) a végrehajtó bizottság.

Pár nap múlva a bizottságok megkezdték önálló működéseiket, azonban a végrehajtó bizottság hagyott helyben minden intézkedést.

A versenyre jelentkezett 15 vidéki és 3 helybeli tanintézet és pedig: az iglói ág. hitv. evang. főgymnasium 37 tanulója 3 tanárral, a kassai premontrei főgymnasium 39 tanulója 6 tanárral, a kassai állami főreáliskola 50 tanulója 6 tanárral, a késmárki lyceum 32 tanulója 2 tanárral a körmöcbányai állami főreáliskola 33 tanulója 5 tanárral, a marosvásárhelyi ev. ref. kolleg. főgymn. 40 tanulója 4 tanárral, a máramaros-szigeti ev. ref. lyceumi főgymn. 32 tanulója 4 tanárral, a máramaros-szigeti áll. tanítóképezde 32 tanulója 3 tanárral, a munkácsi áll. főgymn. 45 tanulója 5 tanárral, a nagybányai áll. főgymn. 33 tanulója 3 tanárral, a rimaszombati egyes. prot. főgymn. 37 tanulója 6 tanárral, a rozsnyói róm. kath. főgymn. 33 tanulója 4 tanárral, a rózsahegyi róm. kath. főgymn. 28 tanulója 2 tanárral, a s.-a.-ujhelyi róm. kath. főgymn. 32 tanulója 2 tanárral, az ungvári kir. kath. főgymn. 30 tanulója 4 tanárral, a szatmári kir. kath. tanítóképezde 32 tanulóval, a szatmárnémeti ev. ref. főgymn. 118 tanulóval, a szatmári kir. kath. főgymn. 137 tanulóval. Összesen a 18 intézet 815 tanulóval.

A tornaverseny napirendjét és versenyszabályait magában foglaló 2 ivre terjedő füzetet a jelentkezett intézetek a verseny előtt 2 héttel megkapták.

A jelentkező 18 intézet közül nem maradt el egy sem a versenyről, s a versenyt megelőző napon mindannyian a legjobb kondiczióban érkeztek meg.

Pünköst első napján reggel fél 8 órakor az összes ifjuság isteni tiszteletre gyűlt az előre kijelölt templomokban.

Istenisztelet után a Versenyterre vonult az ifjuság, hol megtartatott a főpróba.

Délután fél 2 órakor az intézetek az István téren sorakoztak s a Rákóczi-induló hangjai mellett zászlóik alatt a versenyterre indultak. A felvonuló tanulócsapatok festői látványt nyújtott. A tiz oszlopba beosztott csapatok katonás rendben vonultak el a tribünök és a bírálóbizottság páholya előtt s felállottak az előre kijelölt helyekre.

Ekkor már kint volt a versenybíró elnöke gróf Hugonnai Béla főispán bájos nejevel Simontsits Izabella öméltóságával, Meszlényi Gyula püspök, Szieber Ede főigazgató. Hermán Mihály polgármester, Ratkovszki Pál igazgató, Pacor Vilmos tábornok, Ludmann Gyula ezredes,

számos törzs- és főtiszt, a polgári és egyházi elem számos tagja s mintegy 5—6 ezerre menő közönség.

Az oszlopokba való felállás után az ifjuság Mondik Endre énektanár vezetése alatt elénekelték Kölcsey Hymnusát, melynek elhangzása után Erdélyi Imre versenyrendező tornatanító lépett a vezénylő állványra, aki előre megmutatta az egyes szabadgyakorlatokat, melyeket az összes tanuló ifjuság nagy szabatosággal mutatott be. Szép látvány volt az, midőn egyszerre mozdultak a karok és lábak, s szabatos lendülettel majd oldalt, fölfelé s lefele tettek mozdulatokat, kilépéseikkel s dobantásaikkal megreszkettették a földet. Mint a verseny fénypontját, a nagyközönség gyönyörködve nézte s meglegedését sűrűen felhangzó hatalmas éljenekkel s tapsal jutalmazta.

Hét óra már jóval elmúlt, a verseny még nem volt befejezve, de a zavaró eső miatt s az idő előrehaladottságánál fogva, — bár a magas ugrás, szergyakorlatok és játékok még hátra voltak — Hugonnai Béla gróf elnök a versenyt berekesztette s felhivatá Jaskovics Ferencz bizottsági jegyzőt, hogy a versenyben kitüntetett intézetek és tanulók neveit olvassa fel. A győztes ifjak mellére az érdemszallagot a főispán ur ő méltóságának szeretetreméltó neje tűzte fel, a ki nagy örömeinek adott kifejezést, hogy ezen kedves kötelességet teljesítheti.

Most Hugonnai Bela gróf főispán a versenybírótság elnöke a tőle megszokott szívélyességgel meleg hangon mondott köszönetet a versenyben részt vett intézeteknek ; beszédét az ifjuság dörgő éljenekkel jutalmazta.

Ezután Szieber Ede lovag, kassai tankerületi kir. főigazgató lépett az ifjuság elé s messze hallható hangon lelkes, magas szárnyalatu beszédben fejtette ki a tornaversenyek célját s azok hasznát. A szép eredmény felett úgy a maga, mint a zsüri nevében teljes meglegedését nyilvánította. Buzdította az ifjuságot, merítsenek megnyugvást és bizalmat abból, hogy testi és szellemi erejük fejlődése a nemzet erejének kifejlődését jelenti. Haladjanak tovább is előre ezen az uton, mert csak erős testben lakozik erős lélek s csak erős lélekben buzog a hazaszeretet forrása. (Szünni nem akaró éljenzés és taps).

A közoktatásügyi kormány nevében meleg köszönetet mondott Gróf Hugonnai Béláné született Simontsits Izabella őméltóságának azon szíves leereszkedő kegyességeért, melylyel magas megjelenésével a tornaversenyt kitüntette. A főigazgató ezen szavaira az összes versenyző ifjak oly elementáris erővel éljeneztek s dobálták sapkáikat magasra a levegőbe, hogy perczek multak el, míg a lelkesedés lecsilapult s a nyugalom helyre állott.

Megujult az ifjuság határt nem ismerő lelkesedése akkor is, midőn

a főigazgató ur lelkes közoktatásügyünk miniszterét dr. Wlassics Gyulát említette beszédében, s méltó befejezést nyert akkor, midőn a hazát s jóságos királyunkat éltette. Az ünnep ezen befejező része s a határt nem ismerő lelkesedés méltó befejezése volt a torneversenynek.

Kitüntetést nyertek az alább megnevezeti intézetek és tanulók :

Katonai rendgyakorlatok. Oklevelet kaptak: 1. Iglói ág. ev. főgymn. 2. Kassai prem. főgymn. 3. Késmárki lyceum. 4. Marosvásárhelyi ev. ref. kolleg. főgymn. 5. Máramaros-szigeti ev. ref. lyceum. főgymn. 6. Máramaros-szigeti állami tanító-képző. 7. Munkácsi áll. főgymn. 8. Nagybányai áll. főgymn. 9. Rózsashegyi róm. kath. főgymn. 10. Szatmár-németii ev. ref. főgymn.

Szabad gyakorlatok kézi szerekkel. Oklevelet kaptak: 1. Kassai prem. főgymn. 2. M.-szigeti áll. tanító-képző. 3. Munkácsi áll. főgymn. 4. Rózsashegyi róm. kath. főgymn. 5. Ungvári kir. kath. főgymn.

Versenyek. a) A szatmári kir. kath. főgymn. III—IV. oszt. tanulóknak egymásközi versenyfutása. — 1. Ezüst érmet nyertek: Kreiter Pál, Szkluzál János, Non Gyula, Ambrózy József, Komka József, Holczman István. — 2. Bronz érmet nyertek: Stetiu Sándor, Pittner József, Traum János, Krudy Péter, Bura Lőrincz. — 3. Oklevelet nyertek: Südi Tibor, Erdélyi Géza, Jurcsó Lajos, Adamcsik Gyula, Szegedy Gábor. — b) A szatmárnémetii ev. ref. főgymn. III—IV. oszt. tanulóknak egymásközi versenyfutása. — 1. Ezüst érmet nyertek: Radács Gyula, Keresztszeghy Sándor, Bakó László, Medgyesi Gyula. — 2. Bronz érmet nyertek: Szücs Kálmán, Kiss Sándor, Bakcsy József, Klein Adolf. — 3. Oklevelet nyertek: Héti Lajos, Dávidovics Miklós, Török Tibor, Csépké Dezső.

c) *V-ik osztály versenyfutása.* 1. Ezüst érmet nyertek: Szelóczky Dezső, kassai főgymn., Terebessy Ágost Körmöczbánya. 2. Bronz érmet nyertek: Buzás Antal Igló, Ormós Péter Rózsashegy. 1. Oklevelet nyert: Olajos Béla — Rozsnyó.

d) *A VI-ik o. versenyfutása.* 1. Ezüst érmet nyertek: Koós Sándor szatmárnémetii ev. ref. főgymn., Böhm Károly kassai főreál. 2. Bronz érmet nyertek: Nemes Mihály Marosvásárhely, Kondás István Ungvár. 2. Oklevelet nyertek: Nagy Károly S.-A.-Ujhely, Rossler Imre Körmöczbánya.

VII-ik oszt. versenyfutása. 1. Ezüst érmet nyertek: Vay Kázmér kassai prem. főgymn., Weisz Samu kassai főreál. 2. Bronz érmet nyertek: Zatureczky László Igló, Bross Kornél Rozsnyó. 3. Oklevelet nyertek: Jaszkovics Pámfil Ungvár, Tóth Péter Rózsashegy.

VIII-ik osztály versenyfutása. 1. Ezüst érmet nyert: Szenkovits Viktor szatmári kir. kath. főgymn. 2. Bronz érmet nyertek: Szalamin Elek kassai prem. főgymn., Sporni Elek Rozsnyó. — 3. Oklevelet nyertek: Muszka József Sátor-alja-Ujhely, Felszeghy János Marosvásárhely.

E versenyben a döntő futásban Mariássy István kassai prem. főgymn. t. és Strausz Gyula iglói ág. ev. főgymn. tanuló arany érmet nyertek.

d) *Távolugrás* (V.-VI. o.) I-ső díj aranyérem; Veres János szatmári kir. kath. főgymn. 515 cm., Kolozsváry Lajos szatmárnémetii ev. ref. főgymn. 500 cm. 2-ik díj ezüst érme: a) Gerinczy Pál szatmári kir. kath. főgymn. 425. b) Hoffmann József nagybányai áll. főgymn. 480. c) Vonház István kir. kath. tan.-képző. 480. 3-ik díj bronz érme: Palyó Mihály kassai prem. főgymn., Weisz János Körmöczbánya, Takács Ágost Rozsnyó, Vekási József m.-szigeti tanítóképző. 4-ik díj elismerő oklevél: Deák Géza Marosvásárhely, Legeza János Ungvár, Estefányi Rezső kassai főreál., Doros Sándor m.-szigeti tanítóképz.

Távol-ugrás (VII.-VIII. o.) 1. díj arany érme: 520, Szabó Sándor m.-szigeti tanítóképző. 2-ik díj ezüst érme: Lánckzy Antal N. Bánya 519, Vodicska Fer. szatmári kir. kath. főgymn. 510, Bodó Béla Marosvásárhely 510. 3-ik díj bronz érme: Ilkovich Irén m.-szigeti főgymn., Gergelyffy Dezső kassai prem. főgymn., Zathureczky László Igló. 4. Oklevelet nyertek: Guttmann Lipót Munkács, Hedry Béla szatmári kir. kath., Ruszek Ferenc Körmöczbánya.

e) *Kötélmászás.* 1. Ezüstérmét nyertek: Medveczky Viktor m.-szigeti ev. ref., Juhász Gedeon szatmárnémetii ev. ref. főgymn., Komám Arthur Igló, Olay Gyula Rozsnyó. — 2. Bronz érmet nyertek: Galli József m.-szigeti ev. ref. főgymn., Spacz Jenő kassai főreál., Mellan Ignác m.-szigeti tanító-képző, Iváncsó István Ungvár. 3. Oklevelet nyertek: Tomori Endre Munkács, Zieber Mihály szatmári tan. képző, Láhner Géza Ungvár, Braun Oszkár Körmöczbánya, Themleitner Sándor szatmári kir. kath. főgymn.

f) *Függeszkedés.* I. Ezüstérmét nyertek: Kaploresik Béla kassai főreál, Déri István szatmári kir. kath. főgymn. Vay Kázmér kassai prem. főgymn., Olah Miklós szatmárnémetii ev. ref. főgymn., Madarassy Zoltán m. szigeti főgymn.—2. Bronz érmet nyertek: Medveczky Gyula Ungvár, Heinrich József Körmöczbánya, Berkovich Jenő kassai főreál. — 3. Oklevelet nyertek: Galfszky Nándor szatmárnémetii ev. ref. főgymn., Ujlaki Antal kassai prem. főgymn., Puky Pál Késmárk.

g) *Magas ugrás ruddal.* 1. Arany érmet nyertek: 300 cm. Bartha László Igló, Tóth Árpád Marosvásárhely. — 2. Ezüst

érmek nyertek: 295. cm. Miller Béla szatmári kir. kath. főgymn., Berecz László Munkács, Drumár László N.-Bánya. — 3. Bronz érmek nyertek: 280. cm. Kakassy Béla Marosvásárhely, Steiger Gyula kassai áll. főreál, Csomay Aladár szatmári kir. kath., Bacsó József Körmöcbánya, Szeyhő Andor m.-szigeti tan. képző tanuló. — 4. Oklevelet nyertek: 270. cm. Rónai Antal Ungvár, Sztankay Ernő Körmöcbánya.

h) Sulydobás. 1. Arany érmek nyert: Strausz Gyula Igló. (15.95) — 2. Ezüst érmek nyertek: Simon István szatmári kir. kath. (15.90.), Sztikk Károly Késmárk (15.05), Schwarcz Manó Körmöcbánya (14.60) Miller Béla szatmári kir. kath. főgymn. (14.50) — 3. Bronz érmek nyertek: Szongott Gerő m.-szigeti főgymn., Mocsári Béla Ungvár, Papp Jenő Munkács, Podilinszky Lajos Igló. — 4. Oklevelet nyertek: Káldi Imre Késmárk, Szporni Elek Rozsnyó, Marosán Kálmán m.-szigeti tanító képző.

III.

A tanári személyzet.

1. **Erdélyi Imre** világi, rendes tornatanító; a tornaszertár őre, tanítá a tornát minden osztályban heti 24 órában.

2. **Fásztusz Elek**, áldozó pap, szentszéki ülnök, rendes tanár, a IV. A) oszt. főnöke; tanítá a magyar és latin nyelvet a IV. A), a görög nyelvet a VIII., a latin nyelvet a VII. osztályban heti 16 órában.

3. **Fechtel János**, áldozó pap, a bölcelet doctora, rendes tanár, róm. kath. hitszónok, a III. A) osztály főnöke; tanítá a latin nyelvet a III. A) osztályban, a történelmet a IV. A), V., VI.- és VIII. osztályban heti 18 órában, a francia nyelvet két fokosztályban heti 2 órában.

4. **Fodor Gyula**, világi, a bölcelet doctora, rendes tanár, a VIII. osztály főnöke; tanítá a latin nyelvet, a VIII. és VI., a görög nyelvet a VI., a szépírást a II. A) osztályban heti 17 órában.

5. **Fölkel Béla**, áldozó pap, hely. tanár, a II. B. osztály főnöke tanítá a magyar és latin nyelvet a II. B) osztályban, a történelmet a III. B) osztályban heti 17 órában.

6. **Glósz János**, világi okl. rendes tanár, az I. B) osztály főnöke, tanítá a latin és magyar nyelvet az I. B), a történelmet a IV. B), a szépírást az I. B) osztályban heti 17 órában.

7. **Hozás János**, gk. áldozó pap, gk. vallástanár és hitszónok; tanítá a vallástant románul és magyarul mind a nyolcz osztályban heti 12 órában, a román nyelvet és irodalmat a közép és felső fokosztályban heti 4 órában.

8. **Jaskovics Ferencz**, világi, rendes tanár, okl. tornatanár, a VIII, osztály főnöke; tanítá a magyar nyelvet és irodalmat az V. és VII. osztályban, a német nyelvet a III. A), V. és VII. osztályban, a görögpótló irod. a VIII. osztályban heti 18 órában.

9. **Krompaszky Béla**, világi, rendes tanár, a physikai tár kezelője; tanítá a számtant az I. A), I. B) és II. A) osztályban, a mennyiségtant és természettant a VII., az algebrát a IV. A) osztályban, a phys. földrajzot a III. A) osztályban heti 24 órában.

10. **Kurtz Sándor**, világi, a bölcelet doclora, cs. és kir. tart. hadnagy, rendes tanár, a II. A) osztály főnöke; tanítá a magyar és latin nyelvet a II. A) osztályban, a görög-pótló magyart a VI. és VII. osztályban heti 16 órában.

11. **Lehóczky József**, világi, rendes tanár, okl. tornatanár; tanítá a számtant a II. B), III. A), III. B), osztályban, a mennyiségtant az V., a rajzoló-mértant az I. B) és III. B), a természettant a VIII. osztályban heti 23 órában.

12. **Löfler József**, világi, rendes tanár, okl. tornatanár, az V. osztály főnöke; tanita a latin nyelvet a IV. B) és V. osztályban, a görög nyelvet az V. osztályban, heti 17 órában.

13. **Majoros Károly**, világi, m. kir. honvéd tart. hadnagy, rendes tanár, tanítá a rajzoló-mértant az I. A), II. A) és B), III. A) és IV. A.) és B) osztályban, a görög-pótló rajzot az V—VIII. osztályban, a szabadkézi rajzot két fokosztályban, heti 25 órában.

14. **Mondik Endre**, világi, néptanító, tanítá az ének elemeit az I. A) és B) osztályban és a négy szólamu műéneket heti 3 órában.

15. **Nagy József**, világi, rendes tanár, tanítá a földrajzot az I. A) és B) és II. B) osztályban, a történelmet a III. A), a politikai földrajzot a VII. osztályban heti 18 órában.

16. **Orosz Alajos**, áldozó pap, a theol. borostyánkoszorusa, tanácskozási jegyző, az önképzőkör vezetője, rendes tanár, a VI. osztály főnöke, az ifjusági könyvtár őre; tanítá a magyar nyelvet és irodalmat a VI. és VIII. osztályban, a német nyelvet a IV. A), VI. és VIII. osztályban heti 1.4 órában.

17. **Radlinszky József**, világi, rendes tanár, az I. A) osztály főnöke, tanítá a latin és magyar nyelvet az I. A) osztályban, a görög nyelvet a VII. osztályban, heti 18 órában.

18. **Ratkovszki Pál**, áldozó pap, szentszéki ülnök, igazgató, tanítá az algebrát a IV. B), a matematikát a VI. osztályban heti 6 órában.

19. **Reiser György**, áldozó pap, a theol. doktora, rk. rendes vallástanár és hitszónok; tanítá a vallástant minden osztályban heti 18 órában.

20. **Sarmaságh Géza**, áldozó pap, szentszéki ülnök, rendes tanár, a tanári könyvtár őre, a III. B.) osztály főnöke; tanítá a magyar nyelvet a III. B), és IV. A) a latin nyelvet a III. B), a bölceletet a VIII. osztályban heti 16 órában.

21. **Schöber Emil**, világi, a bölcelet doktora, rendes tanár, a vegytani és természettudományi tárgyak őre; tanítá a földrajzot a II. A) osz-

52.

tályban, a természetrajzot a IV. A) és B), V. és VI. oszt.-ban, a termt. földr. a III. B) osztályban heti 17 órában.

22. **Török István**, világi, az összes gyógyt. doktora, okl. iskolaorvos és egészségtan-tanár; tanítá az egészségtant a VII. osztályban heti 2 órában.

23. **Walton Róbert**, világi, helyettes tanár a IV. B) osztály főnöke, tanítá a magyar nyelvet a III. A) és IV. B), a német nyelvet a III. B) és IV. B), a görög pótló irodalmat az V., a szépírást az I. A) osztályban heti 17 órában.

Jegyzet. Az áldozó papok a szatmári egyházmegye tagjai, a gör. kath. vallástanár a szamosújvári egyházmegye tagja.

Az ev. ref. vallásu tanulók hitoktatást Makai Elek ev. ref. lelkésztől, az izr. vallásuak Steuer Ábrahám okl. rabbtól nyertek.

IV.

Az 1897—98. évi tanítás tárgyának kimutatása.

I.) A) és B) OSZTÁLY.

Vallástan. Tankönyv: a róm. kath.-nál: Egri közép-katekizmus, a gör. kath.-nál: Catechismu de midilocu. Tananyag: a ker. kath. hit. elemei, a parancsok és az egyház kegyszerei. Tanította heti 2 órában dr. Reiser és Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyvek: dr. Szinnyi József Magyar Olvasókönyve I. r. és Iskolai Magyar Nyelvtana I. r. Végzett tananyag: az olvasókönyv 1—6. 12—17. 21.23—27. 29. 32—46. 49. 51—53. 57. 59. 60—63. számú olvasmányai, melyek közül a költőiek be is emléztettek. Az olvasmányok alapján a nyelvtanból a hangok, a mondatok és nemeik, a mondatrészek, a beszédrészek, igeidők és módok, szóképzés és szóösszetétel. Havonta 2 írásbeli dolgozat, összesen 15. A helyesírás gyakorlására tollba mondott szöveg leírása, mondatok alkotása megszabott mondatrészekkel, igealakok, mondatrészek meghatározása. Tanította heti 6 órában Radlinszky az I. A.-ban, Glósz az I. B.-ben.

Latin nyelv. Tankönyvek: Pirchala Imre Latin Olvasó és Gyakorló könyve és Latin nyelvtana 2. kiadás. Tananyag: az olvasókönyv 1—44. latin és 1—40. magyar szövegű olvasmánya alapján a főnevek, melléknevek, névmások, számnevek ejtegetése és a nemre vonatkozó szabályok; adverbiumok képzése, elüljárók; a coniugatio. Tárgyi szócsoportok. Hetenkint 1 írásbeli dolgozat, az olvasmány és a szócsoportok szavaiból alkotott mondatok latinra való fordítása ; összesen 30 dolgozat. Tanította heti 7 órában Radlinszky az I. A.-ban, Glósz az I. B.-ben.

Földrajz. Tankönyv: dr. Brózik-Paszlavszky: Földrajz gymnasiumok számára I. k. Tananyag: I. Bevezető földrajzi ismeretek. Hazánk

hegy- és vízrajza; égalji, természet- és néprajzi viszonyai; megyéi, nevezetesebb városai. Részletesen az egyes vidékek vízvásztói, a Duna és Tisza vízkörnyezete. II. Európa tagoltsága. A tagok elhelyezése. Európa határai. A törzs felszínének általános jellemzése. Részletesen az Alpok, Francia-, Német-, Csehközéphegység, továbbá a francia, germán és szarmát alföldek. A hegyrajzzal kapcsolatban a törzs vízrajza, különösen a Duna és a Rajna folyási iránya és vízkörnyéke. Európa csatornahálózata. III. A tagok hegy- és vízrajza. IV. Európa politikai viszonyai, alkalmazva a már megtanult hegy- és vízrajzi viszonyokat. Tanította heti 4 órában az I. A.-ban és az I. B.-ben Nagy.

Számtan. Tankönyv: Gerevich-Orbók Számtana. Tananyag: A mennyiség és mennyiségtan fogalma és felosztása. A szám meghatározása és osztályozása. A számlálás és a természetes számsor keletkezése. A tizes számrendszer; ennek alapján számműveletek egész számokkal és tizedes törtekkel. Számműveletek többnevű számokkal és ezzel kapcsolatban az időszámolás. A métermérték. Számműveletek közönséges törtekkel. Iskolai írásbeli dolgozat havonként egy-egy, összesen: 8. Házi előkészületül óráról-órára példák kidolgozása. Tanította heti 3 órában Krompaszky az I. A. és B.-ben.

Rajzoló geometri. Tankönyv: Dr. Gerevics Emil Rajz. Geometria I. r. Tananyag: Bevezetés. A szükséges rajzszerkek ismertetése. A test, a három kiterjedés; a lap, él és csúcs. A vonal nemei. Az egyenes. Vízszintes sík; vízszintes, függélyes és ferde egyenes. Pont és egyenes, két pont és egy egyenes. Párhuzamos és összetartó egyenesek. Az egyenes nagysága. A szög, ív, kör, középpont; sugár, húr, átmérő, metsző és érintő. Középponti szög. Műveletek körrel, ivekkel és szögekkel. A szög mérése. A szögek nemei. Szögpárok. Idom. Szimmetrikus idomok. A háromszögek, alkotórészeik és tulajdonságaik. Összeillő háromszögek. Négyszögek, sokszögek. A húr vonatkozásai a körhöz. A csiga-, kígyó-, hullámvonal, tojásidom és kerülék. Területmérés. A geometriai ornamentális rajz elemei. Tanította heti 3 órában Majoros az I. A.-ban, Lehóczky az I. B.-ben.

Szépírás. Folyó magyar írás, kis és nagy betűk Vajda Pál mintái szerint. Tanította heti 1 órában az I. A.-ban Walton, az I. B.-ben Glósz.

Testgyakorlat. A szabadgyakorlatokból: a karlendítések, lökések és ütések minden irányba, törzshajlítások és forgatások, térd- és lábemelés. A katonai rendgyakorlatokból: sorakozás, fedezés, kanyarodás, ellenvonulás 8-as sorokba, nyitódás és zárkózás. A szer- gyakorlatokból: mászás póznán és kötélén ; rézsutos létrán : egy-

szerű fel- és lemenés, átbuvás a fokok közt; korláton: támlázás, törzsfordítás, lábemelés stb. A játékok közül: bárány és farkas, kánya és kotló, fehér és fekete, továbbá az ezen vidéken divatos labdajáték, egyes és hármas kapó, körróta (várban forgó), kifutó, suszter. Tanította heti 2 órában az I. A. és B. osztályban Erdélyi.

II. A) és B) OSZTÁLY.

Vallástan. Tankönyv: a róm. kath.-nál: Schuster-Róder, a gör. kath.-nál: Schuster-Popu tankönyve. Tananyag: Az ó-szövetségi bibliai történetek. Heti 2 órában tanította dr. Reiser és Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyv: Szinnyei József Magyar Olvasókönyve II. r. és Iskolai Magyar Nyelvtana II. r. Tananyag : az olvasókönyvből az 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 9. 11. 12. 13. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 42. számú darabok, melyek közül a költemények nagyobb részét be is emlezték. Az olvasmány alapján a nyelvtanból: a határozók; összetett mondatok; a mellérendelt mondatok s az alárendelt mondatok fajtái. Az egyenes és függő beszéd. Mellékmondatok rövidítése, mondatrészeknek mondatokká való átalakítása; többszörösen összetett mondatok. Havonként volt két írásbeli dolgozat, összesen 16; tárgyuk egyes olvasmányok tartalmának rövid összefoglalása, a határozók mellé- és alárendelt mondatok mondattani szerepére vonatkozó mondatok alkotása, mondatrövidítések, mondatrészek felbontása. Tanította heti 5 órában dr. Kurtz a II. A.-ban, Fölkel a II. B.-ben.

Latin nyelv. Tankönyvek: Pirchala I. Latin Olvasó- és Gyakorlókönyve és Latin Nyelvtana. Tananyag: a gyakorlókönyv II. évfolyamából az 1—30. latin és 1—29. magyar darabok itt-ott kihagyásokkal. Néhány latin olvasmányt be is emlezték. Az olvasmány alapján a nyelvtanból: az egész alaktan ismétlése, a hiányos és rendhagyó igék, az igék perf. és sup. formái ; begyakorolták a legszükségesebb conjunctiók, az acc. cum. inf., nom. cum. inf. és participiumos szerkezetek használatát. Hetenként volt egy írásbeli dolgozat, összesen 24; tárgya: az olvasmány szavaiból alakított és a mondattani szabályok begyakorlására szolgáló mondatok magyarból latinra való fordítása. Tanította heti 7 órában dr. Kurtz a II. A.-ban, Fölkel a II. B.-ben.

Földrajz. Tankönyv: dr. Brózik-Paszlavszy: Földrajz gymnasiumok számára II. köt. Tananyag: Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália határai, tagoltsága, égalji, természetrajzi, politikai viszonyai. Részle-

tesen minden egyes világrésznel a tagok szabályszerű elhelyezése, egymáshoz való viszonya. Különösen Európa, Ázsia tagoltsága volt egymáshoz hasonlítva. A fensikoknak, alföldek és felföldeknek a törzsen való elosztása. A törzs legfontosabb vízvásztói. A folyók folyási iránya és a hegyek lejtősége, csapása közti összefüggés. Az óceánok tagoltsága, vízkörnyéke. A szárazföldek és az óceánok elosztása a földgömbön. A világrészek tagoltsága egymáshoz hasonlítva. Az egyes világrészekre jellemző ásványok, növények, állatok részint valódi példányokon, részint képekben bemutatva. Az egyes országok politikai leírása, kapcsolatba hozva azok hegy- és vízrajzával a tanultak alapján. Ázsia, Afrika, Amerika néprajza. Tanította heti 4 órában dr. Schöber a II. A.-ban, Nagy a II. B.-ben.

Számtan. Tankönyv: Gerevich-Orbók Számtana. Tananyag: A közönséges és tizedes törtekkel való alapműveletek megisméltése után a számolási rövidítések általában és rövidített számtani műveletek. Az arányosság fogalmának bővebb fejtegetése. A hármas szabály fogalma és az ehhez tartozó feladatok megfejtése; az egyszerű hármasszabály. Az olasz számolási mód. Az arányok és aránylatok tana. Az aránylatok tanának alkalmazása. Száztóli számolás. Havonkint egy-egy iskolai dolgozat. Házi előkészületül óráról-órára egy-egy a legközelebbi előadáson előfordult tananyagra vonatkozó példa kidolgozása. Tanította heti 4 órában Krompaszky a II. A.-ban, Lehóczky a II. B.-ben.

Rajzoló geometria. Tankönyv: dr. Gerevich és Orbók: Rajzoló Geometria II. r. Tananyag: a kocka, a kocka hálója, a kocka rajzolása, a négyoldalú gúla, hálója és rajzolása. Sík és pont. Sík és egyenes. A síkot metsző egyenes. Az egyenes és a sík hajlásszöge. Síknak síkhoz való helyzete. Párhuzamos és összetartó síkok. A lapszög. Három síknak metszése. A testszög. A testről általában, szögletes és gömbölyű test. A hasáb, egyenes és ferde hasáb, összeillő hasábok. A henger, a gúla, a csonka gúla. Hasonló gúlák. A kúp, csonka kúp, a kúp metszési idomai. Szabályos testek, a gömb, a testek összeállása és hasonlósága, szimmetrikus testek, fölület és köbtartalom kiszámítása. Testminták elkészítése. A síkétkiményi rajzolás folytatása. Tanította heti 3 órában Majoros.

Szépírás. A német kis és nagy betűk. Német folyóírás. Nagy Sándor magyar és német szépírási mintái nyomán tanította heti 1 órában a II. A.-ban dr. Fodor, a II. B.-ben Fölkel.

Testgyakorlat. Mint az I. osztályban. Heti 2 órában tanította Erdélyi.

III. A) és B) OSZTÁLY.

Vallástan. Tankönyv: a róm. kath.-nál: Schuster-Róder, a gkath.-nál: Schuster-Popu tankönyve. Tananyag: az ujszövetségi bibliai történetek. Tanította heti 2 órában dr. Reiser és Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyvek: Magyar Olvasókönyv és Rendszeres Magyar Nyelvtan Szinnyey Józseftől. Prózai olvasmányok: Az égi háboru., A magyar becsületszó., Hunyady János., A görög ember lakása., A rómaiak mindennapi élete., Köd, felhő, eső és hó., A földindulás., A könyvnyomtatás feltalálása., Egyiptom és Amerika fölfedezése. Költőiek: Az elhagyott lak., A zivatar., Kont., Hunyadi., Mátyás anyja., Mátyás király., Mátyás király Gömörben és A tudós. Az elsőnek kivételével könyv nélkül is betanulták a verseket. A nyelvtan fonalán rendszerbe gyűjtötték össze és kiegészítették hang-, szó- és mondattani ismereteiket. Ismertette volt a körmondat és- hangsúlyos verselés. Havonként két írásbeli dolgozat, összesen 15; tárgyak megszabott mondatok alkotása meghatározott mondatrészekkel vagy költemények tartalmának leírása. Heti 3 órában tanította az A.-ban Walton, a B.-ben Sarmaságh.

Latin nyelv. Tankönyvek: Rerum Romanarum Liber. Latin Gyakorló könyv és Latin Nyelvtan Pirchalától. Olvasmányok: De Romulo., De Numa Pompilio., De Tullo Hostilio., De Anco Marcio., De Tarquinio Prisco., De Servio Tullio., De Tarquinio Superbo., De mutatione reipublicae., De bellis adversus Tarquinos gestis., T. Quinctius Cincinnatus., Falerii capti., cz. prózai — és Versus memoriales Catonis., Lupus et agnus., Canis per fluvium carnem ferens., Vacca és capelia, Ovis et leo., Lupus et gruis., Cervus ad fontem., Vulpes et ciconia., A római év és A tavasz cz. költői darabok; a gyakorlókönyvből az 1—24. sz. példacsoporthoz némi kihagyással és Falerii ostroma cz. darab. A költői olvasmányokat szószerint is betanulták. Az alaktan átisméltése és a szóképzés és prosodia elemeinek a catói versek nyomán való ismertetése után rendszeres ismertetés és begyakorlás tárgya volt a mondattanból az esetalakok, az infinitivusi és participiumi alakok, a gerundium és supinum használata. Hetenként egy extemporale, összesen 29. Tanította heti 6 órában az A.-ban dr. Fechtel, a B.-ben Sarmaságh.

Német nyelv. Tankönyvek: Virányi Ignác Német Olvasó és Gyakorlókönyve és Módszeres Német nyelvtana. Költői olvasmányok: Winterszeit, Mein Vaterland. Prózai olvasmányok: Sprichwörter, Der Frühling, Der Hase, Die Frau u. ihre Henne, Unsere Familie,

Der bestrafte Fuchs, Verleumde nicht, Der Garten, Die Taube und die Biene, Der Greis, und der Tod, Dier Pilger, Hohes Alter, Der Lügner, Der Rekrut, Das Mittagessen in Hofe, Der Regen. Ezen olvasmányok közül 8-at könyv nélkül is megtanultak. A nyelvtanból az írás és olvasás begyakorlása után elvégezték a főnevek ragozásának teljes rendszerét, az igeragozást a jelentő módon : a melléknévnek jelzői viszonyítását és fokozását; a személyes, birtokos és mutató névmásokat; a számneveket, néhány praepositiot stb. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat, összesen 14. Tanította heti 4 órában Jaskovics az A-ban, a B-ben Walton.

Történelem és politikai földrajz. Tankönyv: Varga Ottó: A magyarok története és Magyarország a jelenben. Tananyag: Hazánk lakói a magyarok bevándorlása előtt. A magyarok őstörténete. Hazánk története a honfoglalástól az 1848—49. szabadságharcig. Az osztrák-magyar monarchia hegy- és vízrajzi viszonyai népeisége és tényleges alkotmánya. Tanította heti 4 órában Nagy a III. A-ban, Fölkel a III. B-ben.

Természettani földrajz. Tankönyv: Schmidt Ágoston: Fizika és fizikai földrajz. Tananyag: Bevezetés a fizikai földrajzba. A fizika főbb törvényei kísérletekkel és rajzolással kísérve. A föld mint világtest. A földgömb száraza, vize és légköre. A föld belseje. Tanította heti 2 órában Krompaszky a III. A-ban, Schöber a III. B-ben.

Számтан. Tankönyv: dr. Lutter Nándor: Közönséges Számтан. Tananyag: az egyszerű és összetett hármasszabály. Ezek alapján az egyszerű és összetett kamatszámolás; határidő számolás; az agió; az állampapírok, részvények; a biztosítási ügy; a váltók; az egyszerű és összetett lerovatszámítás; tara, bruttó és nettó. Az összetett kamat és lerovatszámításra vonatkozó táblázatok készítése. Az egyszerű és összetett arányos osztás. Elegyítési feladatok. Láncz-szabály. Iskolai dolgozatok a tanyanyag egy-egy befejezett részletéből. Házi előkészületül óráról-órára egy-egy a legközelebbi előadáson előfordult tananyagra vonatkozó példa kidolgozása, iskolai dolgozat havonként egy. Tanította heti 3 órában a III. A- és B-ben Lehóczky.

Rajzóló geometria. Tankönyv: Mendlik. F. és Schimdt Á.: Rajzóló geometria III. rész. Tananyag: Kisebbitett és nagyobbított mérték; a pont; az egyenes helyzete, iránya és nagysága; távolságok mérése és rajzolása; kör; valamely hely délvonalának meghatározása; műveletek szögekkel és ivekkel. Szerkesztések; a háromszög kisebbitett képe, szimmetria, két kör, a négyszög kisebbitett képe. Nivellálás, távolságosztás. Centrikus szimmetria, a szög párhuzamos

59.

szelői. Háromszög hasonlósága, szabályos sokszögek, másolás. Tanította heti 3 órában Majoros a III. A ban, Lehóczky a III. B-ben.

Testgyakorlat. A szabadgyakorlatokból: két,-négy és hatütemű tagszabadgyakorlatok a test összes izmainak tekintetbe vételével. A katonai rendgyakorlatokból, mint az I. és II. osztályban, menetelés arcz- és oldalsorokban, kanyarodás. Szergyakorlatokból: erő és ügyesség fejlesztő gyakorlatok a mászórudon, kötelén, gyűrűhintán, rézsutos létrán, korláton és nyujtón. Magas- és távolság ugrás. Versenyfutás. Az iskolai játékok közül bárány és farkas, fehér és fekete, kánya és kotló, kigyófutás és az ezen vidéken divatozó labdajátékok. Tanította heti 2 órában Erdélyi.

IV. A) és B) OSZTÁLY.

Vallástan. A róm. kath.-nál: Tankönyv: Pokorny Emanuel Kath. Szertartástana. Tananyag: Szent helyek, egyházi készletek, szentmise, szentségek, szentelmények, ájtatossági gyakorlatok, egyházi év. Tanította heti 2 órában dr. Reiser. — A gör. kath.-nál tankönyv: A gör. kath. egyház szertartástana. Tananyag: Az isteni tiszteletről általában. Szent helyek és kellékek. Ünnepek és azok szertartásainak értelmezése különös tekintettel a királyi ünnepekre. A szentségek feladásánál etőforduló szertartások magyarázata ; a liturgia általános és részletes tárgyalása, az abban előforduló sajátosságos kifejezések értelmezése; a szerkönyvek átnézete. Áldások és szentelések. Tanította heti 2 órában Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyv: Lehr Arany Toldija, dr. Négyesy László Stilisztikája. Költői olvasmányok; Arany Toldija. Mesék: Nyul veréb és ölyü. A róka. A hü kutyáról. Rozgonyiné. A fülemüle. Az erdei lak (Petőfitől és Tompától). Az alföld. A Tisza. A pusza télen. A közelítő tél. Magyarország. Pató Pál ur. A jámborság és közepszer. Epigrammák. Magánolvasmány: Arany Toldi estéje és Petőfi János vitéze. Prózai darabok : 10 db. mese. A nándorfehérvári győzelem. A huszthi beteglátogatók. A magyar ház. Szalonta égése. Középkori magyar apácák. A képmutatás. A hizelgés. Ezen olvasmányok alapján tárgyalatott: A nyelv és stílus. A nyelvkincs. A prózai és hangulatos stílus tulajdonságai és kellékei és a verstan. Óránkint szavalás. Írásbeli dolgozat volt 15. Tanította heti 4 órában az A-ban Sarmaságh, B-ben Walton.

Latin nyelv. Tankönyv: Pirchala Imre Rerum Romanarum liber, Latin Gyakorló könyve és Latin nyelvtana. Prózai olvasmányok:

De caede Archimedis. De P. Cornelio Scipione. Somnus Scipionis. De Galliae Germaniaeque moribus. De situ ac moribus Britanniae. De disciplina exercitus Romani. Versek: Ranae regem petierunt. Az idő hatalma. Romulus és Remus kitevése. Róma alapítása. Gabii capti. Fabii trecenti sex. A haszonlesés. A szebb helyek memoriter. A gyakorlókönyvből az esettan, a consecutio temporum s a mellékmondatok alakjainak begyakorlására szolgáló sententiák memoriter s a magyar mondatoknak latinra való fordítása. A vegyes összefüggő olvasmányokból: Manlius Curius Dentatus. Hamilcar. Fabricius és Pyrrhus. M. Attilius Regulus. Herennius tanácsa. M. Porcius Cato. A mondattanból: az idő- és módtan, a fő- és a mellékmondatok alakjai. Írtak 29 isk. írásbeli dolgozatot. Tanította heti 6 órában az A.-ban Fásztusz, a B.-ben Löfler.

Német nyelv. Tankönyv: Virányi Ignác Módszeres Német Nyelvtana, Német Olvasó- és Gyakorlókönyve. Tananyag: a nyelvtanból az ige ragozása a fölszólító módban, a módjelentő segédigék, a szenvedő igealak, a vegyes hajlításu, visszaható, személytelen és összetett igék s a szóképzés tana, a mondattan elemei; költői olvasmányok : Der betrogene Teufel, der treue Hund, Rälhsel, die Schatzgräber. Prózai olvasm.: Grossvater u. Enkel, der Kuckuk, Die Kartoffeln, der Hund und die Schlange, die Wohlthaten, Kosciuszkos Pferd, Das Riesenspielzeug, Titus Dugovics, Edle Entschlossenheit, Die Wolken, Das Brot, Herr von Münchhausen erzählt, Seltsamer Streit. Magánolvasmány: Das Orakel, Der Abschiedsbrief. Der Tod als Gevatter. Der Sperling. Die drei Freunde. Androklus und der Löve. Beemlézve: Grossvater u. Enkel. Der betrogene Teufel. Der treue Hund. Die Schatzgräber. Die Wohlthaten. Kéthetenként írásbeli dolgozat, az olvasott szövegből alakított összetett mondatok németre fordítása. Tanította heti 3 órában az A.-ban Orosz, a B.-ben Walton.

Történelem. Tankönyv: Vaszary Kolos: Világtörténet I. Ó-kor. Tananyag: Történelmi előismeretek. Az ó-világ földrajza. A keleti népek története: zsidók, assyrok, babylonok, phoeniciaiak, aegyptomiak. A görögök története: Görögország földrajza. A nevezetesebb államok alakulása és a nemzet elterjedése belső egységének fenmaradásával; Spárta, Athén szervezése. A persa háboruk, Athén emelkedése, Perikles kísérlete Hellaszt egyesíteni, a peloponnesusi háboru. Spárta hegemoniája. Macedónia emelkedése. Hellas egyesítése. Nagy Sándor hódításai s ezek következményei. Róma története : Itália földrajza, Róma alapítása, a római alkotmány megalapítása (Servius Tullius), a köztársaság a belső egység helyreálltáig és

Itália meghódításáig, Róma elnyeri a világaluralmat; a púni háborúk, a köztársasági Róma nagysága. A szellemi műveltség befolyása. A köztársaság hanyatlása, szociális küzdelem, az alkotmány megszűnése és a katonai monarchia előkészítése: a Gracchusok, Marius, Sulla, Pompejus, a két triumvirátus, C. Julius Caesar pályája és halála. Tanította heti 3 órában dr. Fechtel János.

Ásványtan. Tankönyv: Dr. Szerényi Hugó: Ásványtan. Tananyag: I. Az ásványok fizikai tulajdonságai, fénytani cohesiói, egyéb természettani tulajdonságai. Az ásványok alakbeli tulajdonságai, tömörsége, fajsúlya, előfordulási körülményei. II. Vegytani előismeretek kapcsolatosan az ásványok rendszeres ösmertetésével és leírási gyakorlatokkal: a) A levegő és víz fizikai és vegytani tulajdonságai. Elem, vegyület, keverék és a kémiai képletek fogalma. Részletes leírása az elem és oxid ásványoknak. b) A sulphur és égési termékei. Sulphidok fogalma. A sulphid ásvány ismertetése. A carbon, a carbon dioxyd és monoxyd. A szénhidrogén ásványok leírása. A chlor, brom, jod, fluor leírása. Savak értelmezése. Fontosabb savak, c) Fémek elemek tulajdonságai. Könnyű, nehéz, fémek leírása. Aljak, d) Sók értelmezése, felosztása. Halóyd-oxysók ismertetése. A szerves kémia feladata. Erjedés. Protein vegyek. Szénhidrátok. IV. Közettan és földtan általános vonásokban. Tanította heti 3 órában dr. Schöber.

Mennyiségtan. Tankönyv: Dr. König Gyula Algebrája. Tananyag: Az algebra jeleinek és negatív számoknak ismertetése; algebrai egész kifejezések összeadása és kivonása (összevonás), sokszorozása, osztása s ezzel kapcsolatban a törtekifejezésekkel való számolás szabályainak származtatása; a legnagyobb közös osztó és a legkisebb közös többszörösének begyakorlása; a szorzatok fontosabb alakjai; algebrai többtagú kifejezések s tizedes rendszerbeli számok négyzetének és köbének kiszámolása: a geometriai haladvány ismertetése; elsőfokú egyenletek egy ismeretlennel. Iskolai írásbeli dolgozat a szeptember és június hónapokat kivéve havonként egy-egy; házi előkészületül óráról-órára a legközelebbi tanórán előadott tananyagra vonatkozó példák kidolgozása. Tanította heti 3 órában az A.-ban Krompaszky, a B.-ben Ratkovszki.

Rajzoló geometria. Tankönyv: Mendlik F. és Schmidt. Á. rajzoló geometriája. Tananyag: Az ellipsis, hyperbola és parabola tulajdonságai és szerkesztése. — Az érintőre vonatkozó tételek. A sík és helyzete, — az egyenes és a sík, — két sík kölcsönös helyzete, — lapszögek, — szöglek. — A pont, egyenes, síkidomok és a tes-

tek helyzete és képe egy képsikon és két képsikon. — Az épületek tervrajzolása. Tanította heti 2 órában Majoros.

Testgyakorlat. Mint a III. osztályban heti 2 órában tanította Erdélyi.

V. OSZTÁLY.

Vallástan. A róm. kath.-nál tankönyv: dr. Wappler Antal Egélytana I. r. Tananyag: A kath. religióról általában, különösen a Jézus istenségét bizonyító érvek ismertetése; a kath. egyház alapítása és szervezete. Tanította heti 2 órában dr. Reiser. A gör. katolikusok-nál mint a IV. osztályban.

Magyar nyelv. Tankönyvek: Greguss-Beóthy: Magyar Balladák és Négyesy László Szerkesztéstana olvasmányokkal. Tananyag: Költői olvasmány: Szilágyi és Hajmási, Kádár Kata népballada; Kisfaludy Károly: Az álmatlan király; Vörösmarty: Szilágyi és Hajmási; Petőfi: A király esküje; Arany János balladái közül: V. László, Ágnes asszony, Szondi két apródja, Walesi bárdok és Tetemre hívás. Ezek alapján a ballada elmélete, szerkezete és történeti fejlődése. Lyrai költemények: A magyarokhoz (Berzsenyi); Hymnus (Kölcsey); Szózat (Vörösmarty); Távolból (Petőfi); Enyhülés (Arany). A hangsúlyos és időmértékes verselés tüzetesen. — Prózai olvasmányok: Sokrates: Az istenségről; A szülők iránti szeretetről; Plinius levélváltása Traianuszszal; Thurzó Gy. levele nejéhez; Pázmány P. és Betlen G. levélváltása; Rákóczy F. körlevele a trencsényi szerencsétlen csata; Mikes 5 levele; Kazinczy levele anyjához és Kis J.-hoz; Deák Ferencz levele egy tanuló ifjuhoz és egy nő rokonához. — Gyulai: Arany J. balladáiról; Entz G. az állatok színéről; Greguss Á. A fájdalomról; Rákóczy Gy. kiáltványa; III. Ferdinánd kiáltványa; Deák J. beszéde a lengyelek ügyében; Kölcsey Parainesis. Ezen olvasmányok tartalmi és alaki magyarázatával összefüggésben az írásművek szerkesztésének általános szabályai, u. m. A feltalálás és elrendezés, a mű eszméje, a feltalálás forrásai, az inductio és deductio, a meghatározás és részelés: az előadás nemei és formái: közlő, értekező, rábeszélő előadás; a belső rend törvényei, az írásmű 3 főrésze. Óránkint szavalás. Tanította heti 3 órában Jaskovics.

Görög-pótló magyar. Tankönyvek: dr. Jancsó Benedek: Magyar Irodalmi olvasmányok, Zsoldos Benő: Thukydides, James Gow: Görög Állami Régiségek. — Olvasmányok: Kármán: A nemzet csinosodása. Kazinczy és Berzsenyi leveleiből 1—6. Kölcsey szó-

noki műveiből: Magyar Játékszin. Emlékbeszéd Kazinczy felett. Emlékbeszéd Berzsenyi felett. A magyar nyelv ügyében. Baróti Szabó D. Egy ledőlt diófához. Révai M. A lélek hallhatatlansága. Virág B. Változás. Lantomhoz. Berzsenyi D. Az én osztályrészem. A magyarokhoz. Fohászkodás. Közelítő tél. Felkölt nemességhez. Horatiushoz, A melancholia. — Ezen olvasmányok magyarázatával kapcsolatban az illető írók szerepe a magyar irodalomtörténetben, egymáshoz való viszonyuk, működésük jellemzése. — Thukydidesből: Görög ország régi állapota, Perikles beszéde a peloponnesosi háboru előtt, Perikles halotti beszéde, a pestis Athénben Perikles jellemzése, plataeaiak beszéde, a béke kötés szövege. Alkibiades beszéde. Görög állami régiségek. Írásbeli dolgozatok száma 3. Tanította heti 2 órában Walton.

Latin nyelv. Tankönyvek: Liti Livii ad urbe condita liber XXI. et XXII. Bartal-Malmsositól. Anthologia Latina Dávid István és Pozder Károlytól. Latin Stílusgyakorlatok, I. rész Cserny Dávidtól. Latin Mondattan Bartal-Malmsositól. Római régiségek Cserép Józseftől. Tananyag: Olvasmányok: Liviusnak a 2. pun háboruról szóló XXI. könyve és a XXII. könyvéből az első tíz fejezet. Vergiliusból Meloboeus, Tityrus. A szükség az emberi ész fejlesztője. Horatiusból Ajánlás. Az arany középszer. Mulandóság. A javithatatlan. Ovidiusból: A költő élete, Philemon és Baucis. Martialisból: Igaz gyász. A rabszolga sirjára. A kik kétszer élnek. A mondattanból az alkalmilag kínálkozó anyagon való ismétlés. Havonkint két iskolai dolgozat; részint az előadott tananyag köréből, részint a stílus-gyakorlatokból összesen 15. Tanította heti 6 órában Löfler.

Görög nyelv. Tankönyvek: Schenkl-Ábel Görög Olvasókönyve és Curtius Ábel Görög nyelvtana. Olvasmányok: Az oroszlán és róka, A farkas és a bárány. A farkas és a juhászok. A róka és a szőlő. Az öreg és a halál. Ezen olvasmányok és az olvasókönyv 1.—155. sz. példacsoportokból kiszemelt görög és magyar mondatok fordításával begyakoroltatott a főnevek, melléknevek és névmások ejtegetése, a számnevek alakjai, a melléknevek fokozása s határozókká alakítása és az *ω* végű igék teljes ragozása. Havonként két isk. írásbeli dolgozat, összesen 15. Tanította heti 5 órában Löfler.

Német nyelv. Tankönyvek: Harrach J. Német olvasókönyv. III r. — Virányi Módszeres Német Nyelvtana. Költői olvasmányok : Loreley, Die drei Zigeuner, Der Flockenguss zu Brestan, Hoffnung. E költeményeket könyvnélkül is megtanulták. Prózai olvasmányok: Das wohlfeile Mittagessen, Der Hochmüthige, Der Kluge Sultan; Die leichteste Todesstrafe, Erziehung eines Ritterknaben, Piro und sein

Diener, Der sterbende Schwan, Die Alpen, Die Akropolis, Der Sängerkrieg auf der Wartburg. A Nibelungen-ciklusból: a) Krimhild und Siegfried ; b) Verrath u. Mord; c) Kriemhild wird Etzels Gemahlin ; d) Die Fahrt der Burgunden ins Hunnenland. A mondatanból az infinitivus használatát, az accusativus, dativus és genitivus különös használatait, a mellékmondatok rövidítését, az oratio obliquát. — Havonkint 1 iskolai dolgozat. Tanította heti 3 órában Jaskovics.

Történelem. Tankönyv: Vaszary Kolos Világtörténelem. II. Középkor. Tananyag: Az ó kor III. korszaka. A római császárság: A császárság szervezete, a Julius-Claudius dynastia, a légiók császárai, adoptált császárok, anarchikus katonai uralom. A kereszténység alapítása és emelkedése. Középkor: A barbárok telepedése a nyugati birodalomba, főképen a germánok. A keleti birodalom és a mohamedán hódítás, az izlam. Az egyház fejlődése a nyugoti császárság megújításáig. A nyugoti császárság megújítása. N. Károly szereplése. A karolingok bukása és a pápaság emelkedése. A feudalismus jelentősége és szervezete, a pápaság és a császárság nagy küzdelme: Németország a szász dynasztia alatt, az angol monarchia alakulása. A keresztes háboruk: III. Incze pápa kora, állami fejlődés a keresztes háboruk korában, a Hohenstaufok, az interregnum, a Capetingek, a no mannok es Plantagenetek. — A középkori intézmények bomlása: a császárság, az aranybulla; a hűbértség: Olaszország, Németország, Franciaország, Anglia, a francia- angol nagy háboru, fehér és piros rozsa közti harcz, az absolutizmus megszilárdítása Francia-, Angol- és Spanyolországban, az éjszaki államok, a törökök Európában. Az egyház: A kanonisták és legisták, nemzeti irodalmak keletkezése, a pápák Avignonban, a schisma. Heti 3 órában tanította dr. Fechtel.

Növénytan. Tankönyv: Dr. Róth. Samu: A növénytan alapvonalai. Tanyag : A szerves és szervtelen világ közti kapcsolat. A mikroskop szerkezete. A plasma. A plasma életműködése általában. Életműködésének eredményei. Szövettan. A növény vegyi összetétele. A talaj vegyi összetétele. A szilárdtáplálék felvétele. A vizáramlása és párolgása. A növény testét felépítő elemek forrása és assimilatiója. A növényben képződött vegyületek és tartalék tápanyagok. A táplálék anyagok vándorlása. A lélekezés. A növekedés. Mozgási tünetmények. A szaporodás. Alaktan. A gyökér, szár és levelek alaktana s biológijája. A virág alaktalana s biológijája. A termés. Rendszertan. Növényhatározás.

Mennyiségtan. Tankönyv: dr. König Gyula Algebrája és dr. Lutter N. Mértana. Tananyag: a) Az algebrából: Elsőfoku egyenletrendszerek

65.

2, 3 és több ismeretlennel; kéttagúak magasabb hatványai és a számtani haladvány; a négyzetgyök és a másodfoku egyenlet; gyökkivonás általánosságban és a köbgyök, b) A geometriából: egyenes vonalak fekvése a síkban: az idomok szögeinek és oldalainak összefüggése ; az idomok összevágása ; az idomok hasonlósága ; az idomok területeinek megmérése. A körtan. Havonként egy-egy iskolai írásbeli dolgozat. Számos feladványt dolgoztak föl az iskolában közösen s otthon előkészületül. Tanította heti 4 órában Lehóczky.

Görögpótló rajz. Az ornamentika műtörténelmi fejlődése, szerkesztése, fajtái. Szintan elmélete s azok fajtái és sajátosságai. Stilizált levelek és virágok, görög, arab és középkori (román, gót) síkdiszitmény-elemek, szalagdiszkek, stb. rajzolása egyszerű színezéssel. Tanította heti 2 órában Majoros.

Testgyakorlat. A szabadgyakorlatokból: tagszabadgyakorlatok súlyzókkal a test összes izmainak tekintetbevételével. A katonai rendgyakorlatokból : a szakasz és kettősrendek formálása, igazodások, fejlődések, huzódások, kanyarodások, menetelések. Szergyakorlatokból: erő és ügyességi csapattornázás az összes szereken. Magas-, távol- és rudgrás alacsony deszkáról, bak- és lóugrás; kődobás; súlyok emelése 18 kilótól 30 kilóig. Az ezen vidéken divatozó labdajátékon kívül az iskolai játékok közül: fehér és fekete, hátulsó pár előre, labdakergető, körülfutó, futóstuck. Tanította heti 2 órában Erdélyi.

VI. OSZTÁLY.

Vallástan. Tankönyv: a róm. kath.-nál: dr. Wapler A. Egélytana II. r. Tananyag: a ker. kath. hittan. Tanította heti 2 órában dr. Reiser. és Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyv: Névy L. Rhetorikája és Olvasókönyve. Költői olvasmányok: Shakspeare Coriolanusa és Molière Tudós nőkje; ezek alapján a tragédia és a komédia szerkezetének megértetése. Prózai olvasmányok : Székely István és Heltai műveiből egy-egy összefüggő ész; Csereitől: II. Rákóczy Ferencz fölkelése; Horváth Mihálytól: Szent István és Szent László jellemzése; Deák Ferencz felirati javaslata a és ennek tárgyában tartott beszéde; Eötvös b.; Emlékbeszéd Szalay L. felett; Csengeri: Deák Ferencz jelleme; Kölcsey: Védelem P. J. számára; Kossuth: Tengerhez magyar; Zichy A.: A szónoklatról; Gróf Zrinyi Miklós: A török áfium ellen való orvosság; Kölcsey: Kritika. Ez olvasmányok alapján meg volt

ismertette a történetírás, a műbeszéd és értekezés elmélete. Óránkint részletek szavalása költői és szónoki művekből. Magán olvasmány : Kisfaludy K. Irene és Csalódások ; Szigligeti Trónkereső; Pázmány P., Kölcsey P., Deák és Kossuth műveiből szemelvények. Az írásbeli dolgozatok száma 9. Tanította heti 3 órában Orosz.

Görög-pótló magyar. Tankönyvek: Magyar Irodalmi Olvasmányok a görög nyelv pótlásául II. rész dr. Jancsó Benedektől. A Görög Vallás és Művészet dr. Geréb Józseftől. Homeros Iliasa, ford. Csengeri János. Dr. Jancsó: Magyar Irodalmi Olvasmányok című műüből: Mindszenti Gábor naplójából. Szalárdi siralmas krónikájából. Kemény János önéletrajzából. Bethlen önéletrajzából. Cserei M.: Teleki Mihály. Apollon Metamorphosisából. Mikes Törökország Leveleiből. Zrinyi: A török áfium elleni orvosságból. Pázmány Péter Predikációiból. Ezen olvasmányok tartalmi és alaki magyarázatával összefüggésben ismertette lőn a tárgyalt írók stílusa és a próza története. Homeros Iliasa egészen, Odysseája részletekben. Ez olvasmányok alapján tárgyalta a naiv eposz szerkezete s előadása továbbá a görög magán-, hitélet és művészet magyarázva, különösen : a görög vallás eredete, a homerosi vallás, a mysteriumok, jóshelyek, áldozatok, főbb istenek; a művészet történetéből az Akropolis, a ioni, dori, korinthusi stílus és a nevezetesebb szobrok. — Írásbeli dolgozatok száma 3. Tanította heti 2 órában dr. Kurtz.

Latin nyelv. Tankönyvek: Sallustii De bello lugurthino 1. Holubtól. Vergilius Aeneise és Jegyzetek Vergiliushoz Pirchalától. Cicero De imperio Cn. Pompei beszéde Keletitől. Latin Stílusgyakorlatok I. r., Cserny-Dávidtól, Latin Mondattan Bartal Malmositól, Római Régiségek Cseréptől. Tananyag: Sallustiusból: De bello Jugurthino. 1 —16., 20—31., 41—42., 54. 61—65. 85. 95. 96. 102. Ciceróból: De Imperio Cn. Pompei. Vergilius Aeneisének I. könyvéből 1 —123. 418—493. 520—642. II. k. 1 — 104. 199 — 227. 268—297. 567—587. 671—804. VI. 1—300. Ezen írók életrajzai és irodalmi működésének ismertetése. Memoriter Cicero nevezett beszédének argumentuma latinul. Az Aeneis I.—VI. énekének tart. latinul. Sal. Jug. I.—IV. fejezete. Verg. Aen. I. 1—90. fejezete. A stílusgyakorlatokból fordították a Horatius Cocles, Mucius Scaevola. Cloelia. Solon. Corn. Sulla. Aem. Paulus halála. Marius. Marathoni csata. Egy levél. Aristides. Cimon. Phocion nemeslelkűsége cz. darabokat. A régiségtanból vallási régiségek. Havonként két írásbeli dolgozat részint az előadott tananyag köréből, részint a stílusgyakorlatokból, össz. 15 Tanította heti 6 órában dr. Fodor.

Görög nyelv. Tankönyvek: Kassai G. Xenophon Emlékiratai Sokratesről és Curtius-Ábel Görög Nyelvtana I. r. Tananyag: Xenophon Memorabiliáiból: I. k. 5. 6. 7., II. k. 4. 5. 6., III. 8., IV. I. 2. 5 8. A Schnekl-Ábel féle Olvasókönyvből: a 171—234. sz. drbok fordítása. Az apróbb elbeszélések stb.-ből 11 drb. A nagyobb olvasmányokból: Az ifjabbik Kyros. A hizelgő. Az epigrammákból 12 db. Babrios meséiből: Az öreg és fiai. A róka és a favágó. A mondattani feladatok közül az 1 —11. dbok Magánolvasmányul 32 kisebb mese: Gyges; a Babrios-féle beteg oroszlán. A „mi“ végü rendhagyó igék alakjai, főbb mondattani szabályok ismertetése az olvasmányban előfordult példák alapján. Szótanulás, egyes kiválóbb helyek emlézése. Havonkint két isk. írásbeli dolgozat, összesen 15. Tárgyuk az olvasmány szavaiból és kifejezéseiből összeállított mondatok fordítása magyarból görögre. Tanította heti 5 órában dr. Fodor.

Német nyelv. Tankönyvek: Heinrich F. Német Olvasókönyve I. k. „Német balladák és románczok“ cz. könyve. Tananyag: Költői olvasmányok a „Német balladák és románczokból: Edward; Don Alonso der Getreue; Bürgertől: Lenore; Goethétől: Erlkönig, Mignon, der Sänger, der Schatzgräber, der Zauberlehrling, Legende vom Hufeisen; Hochzeitlied tárgyi és alaki magyarázatokkal. A német ballada történeti fejlődése. — Próza olvasmány az olvasókönyvből: Die Boten des Todes ; Eine Wildschülzengeschichte ; Kannitverstan ; Ein Prairiebrand; der Löwe; Der Seiler von Fürfeld. — Több ballada könyv nélkül; könnyebb szövegek fordítása magyarból németre. Magánolvasmány Peter Schlemihl Chamissótól. Írásbeli dolgozatul (9) az olvasott költemények tartalmának, kisebb elbeszélések- s leírásoknak németre fordítása. Tanította heti 3 órában Orosz.

Történelem. Tankönyv: Vaszary Kolozs: Világtörténet III. Ujkor Tananyag: Első korszak: Amerika fölfedezésétől a westfáli békéig; A Habsburg-ház tulsulya, a felfedezések és a reformáció, a Habsburg-ház hatalmi növekedése, Európa államainak története a 30 éves háboruig, a 30 éves háboru kora, Európa egyéb államainak története a 30 éves háboru korában. Második korszak a westfáli békétől a francia forradalomig: Franciaország, XIV. Lajos kormányzata, a spanyol örökösödési és az éjszaki háboru, Európa államainak története a francia forradalomig. Harmadik korszak: a francia forradalomtól napjainkig, vagyis a nemzeti visszahatás és alkotmányos küzdelmek kora: A francia forradalom, a fejedelmi és nemzeti visszahatás kora 1870-ig. Tanította heti 3 órában Nagy.

Állattan. Tankönyv: Bátor Nándor Állattana. Tananyag: protozoák, poriferák, coelenteráták, férgek, tüskebőrűek, izelt lábuak és puha testűek köre főbb vonásokban. A protozoáknál az állat és növényvilág közti hasonlatra, különbségre lett különös súly fektetve, vonatkozással az V. o. tananyagára. Részletesen lett tárgyalva a gerinczesek köre. A bonczani rész összehasonlítólá és pedig a kültakaró, mozgáskészülékek, idegrendszer, érzékszervek, véredény-rendszer, léleklő készülék és a kiválasztó szervek. A tanítás számos bonczani készítmény bemutatásának segélyével történt. A bonczani részt a rendszertan követte biológiai alapon. Végül az ember bonczana lett ösmertetve. Tanította heti 3 órában dr. Schöber.

Mennyiségtan. Tankönyv: dr. König Gyula Algebrája és dr. Lutter Nándor Mértana. Tananyag: a) Az algebrából: Negatív hatványkitevők. Számrendszerek. Tört hatványkitevők. A logaríthmus; a logaríthmusi táblák használata; logarolás; kitevőleges egyenleteknek logaríthmussal való megfejtése, b) A geometriából: A síkháromszögtan és pedig : a háromszögtani függvények általános fogalma, azok leszarmaztatása és egymás közti viszonya; viszonylatok különböző szögek szögfüggvényei között; háromszögtani táblák. A szögmértan alkalmazása a derék- és ferdeszögek és a szabályos sokszögek megoldására. A ferdeszögű háromszögek megfejtésére vonatkozó tantételek lehozása. A lehozott képletek alkalmazása számos példa megfejtésére. Az algebra és geometria kapcsolata, vagyis algebrai kifejezések mértani ábrázolása, az analitikai mértan elemei, orthogonál koordinatarendszer, a síkban fekvő pont. Dolgozat havonként egy iskolai. Tanította heti 3 órában Ratkovszki.

Görögpótló rajz. Építési modor vagy stílus. Az építés rövid története különösebb tekintettel a görög építészetre. Oszloprendek. Renaissance díszítmény-elemek, különféle stíliú ékítmények, épület-részek rajzolása lapos és domboru mintákról árnyékolással. Tanította heti 2 órában Majoros.

Testgyakorlat. Mint az V. osztályban. Tanította heti 2 órában Erdélyi.

VII OSZTÁLY.

Vallástan. Tankönyv: a róm. kath.-nál dr. Wappler Egélytana III. r. Tananyag: a ker. kath. erkölcsstan. Tanította heti 2 órában dr. Reiser és Hozás.

Magyar nyelv. Tankönyv: Névy László Poétikája és Olvasókönyve. Költői olvasmányok: A Zrínyiász egészen. Zalán futásából. Dorottya-

ból részletek. A kisebb epikai költeményekből minden műfajra 4—5 költemény. Lyrai költemények : az Olvasókönyvből dalok, elégiák, bölcselő énekek, epigrammák, ódai költemények. Drámai művek: Katona Bánk-bánja; Csiky: A nagymama, Madách Ember Tragédiája. Magán uton olvasták a Buda Halálát, A két Szomszédvárt, Vörösmarty, Tompa, Arany, Petőfi lyrai költeményeit. Ez olvasmányok alapján a legszükségesebb széptani fogalmak megbeszélése s a hangsúlyos és időmértékes verselés átisméltése után meg voltak ismertetve az epikai, lyrai és drámai műfajok s azok történeti fejlődése. Minden hóban egy írásbeli dolgozat. Tanította heti 3 órában Jaskovics.

Görög-pótló magyar. Tankönyvek: Magyar Irodalmi Olvasmányok a görögnyelv pótlásául III. rész dr. Jancsó Benedektől. Görög Irodalomtörténet Schill Salamontól. Antigone Sophoklestől. Iphigenia Aulisban Euripidestől. — Olvasmányok : Balassa Bálint 5 költeménye, 9 kurucz dal, Gyöngyösi Murányi Venusa egészen, Kisfaludy S. Himfy Szerelmeiből 30 dal, Csokonaitól: Az én poesisom természete, Szemrehányás, Földiekkel játszó, Köszöntő, Siralom, A tihanyi echóhoz, Földi sirhalma felett, A tavaszhoz, Magyar hajnal hasad, Kereszténység, Az estéhez, Virág Benedekhez, A csikóbőrös kulacshoz, A magánossághoz, A lélek halhatatlansága. — Ez olvasmányok kapcsán Balassa, Gyöngyösi, Kisfaludy S. és Csokonai élete és költése. — Az Antigone és Iphigenia Aulisban drámák olvasása és méltatása közben megismerték a görög eposzi, lyrai s különösen a drámai költést. — Írásbeli dolgozatok száma 3. Tanította heti 2 órában dr. Kurtz.

Latin nyelv. Tankönyvek: Ciceronis Orationes Selectae Dávidtól; Cicero Válogatott Levelei magyarázatokkal Jánositól; Vergilius Aeneise, és Jegyzetek Vergilius Aeneiséhez Pirchalától; Latin Stilusgyakorlatok Cserny-Dávidtól; Latin Mondattan Bartal-Malmositól; Római Régiségek Cseréptől. Olvasmányok: Vergilius Aeneisének VI. éneke ebből 80 vers beemlézve. Cicero beszédeiből. Orat. in Cat. I. et II. és I. Phil. Cicero leveleiből: ad famil. II. 6., XI. 8., XII. 4., XIV. 5 és XV. 12.; ad Attic. II. 22., III. VII. 9. és IX. 4., Magánolvasmányok (a tanulók közt felosztva): Catilina elleni 3. beszéd, pro Archia poeta, pro Marcello v. Szóbeli stilusgyakorlatul szolgált a stilusgyakorlatokból 21.—24., 96.—107. sz. dbok. Régiségek. Vergilius élete, művei s az Aeneis mint nemzeti epos tüzetes tárgyalása. Havonkint két iskolai írásbeli dolgozat, összesen 16. Tanította heti 6 órában Fásztusz.

Görög nyelv. Tankönyvek: Homeros Iiasa Csengeritől; Herodoti Epitome Dávidtól. Olvasmányok: Homeros Iiasából: A dögvész. Achilleus haragja. Agamemnon álma. Népgyűlés. Alexandros és Menelaos párviadala. Glaukos és Diomedes találkozása. Hektor és Aias párviadala. Herodotosból: De Arione citharoedo. De moribus Persarum. De Graecorum deorum et oraculorum origine Aegyptia. De Rhampsinito. De pugna Salaminia. De pugna Mycalensi. Ezen olvasmányok kapcsolatában : A görög költészet Homeros előtt és az idejében. Homeros élete, műveinek története. Herodotos életére vonatkozó adatok, utazási művének tartalma és méltatása. A Homerosi és Herodotosi szójárás sajátosságainak összefoglalása. Homeros I. énekéből 100 v. szószerint betanulva. Havonkint két iskolai írásbeli dolgozat; összesen 16. Tanította heti 5 órában Radlinszky.

Német nyelv. Tankönyvek: Heinrich Német Olvasókönyve II. rész. Goethe Herman und Dorotheája Harrachtól és Schiller Wilhelm Tell-je Heinrichtől. Tananyag: Költői olvasmányok : Goethe Hermann u. Dorothea I. III. VI. IX. éneke, a többinek tartalma; Schiller Wilhelm Tell-jéből az I. II. III. IV. felvonás szemelvényesen. A nem olvasott részek tartalmának ismertetése, a művek méltatása. Magyarból németre Schiller és Goethe élete. — Az olvasókönyvből: Prózai olvasmányok : Lohengrin ; Aus don Quijote; Aus Ekkehard : die Geschichte von den drei Rigen ; Aus Münchhausen ; Die heilige Elisabeth“ Az írásbeli dolgozatok száma: 9. Tanította heti 3 órában Jaskovics.

Politikai földrajz. Tankönyv; Scholtz Albert: Polit. Földrajz. Tananyag: Európa államai és gyarmataik. Dél-Európa: a Balkánfélsziget államai, az Appennini félsziget államai, a Pyrenaeusi félsziget államai. Közép-Európa; Franciaország és gyarmatai, Monaco, Belgium, Hollandia és gyarmatai. Svájc, Németország, Lichtenstein, Ausztria-Magyarország, Szerbia, Románia. Észak-nyugoti Európa: Nagy-Britannia és gyarmatai, Dánia, Norvégia, Svédország. Keleti-Európa : Finnország, Oroszország és Európán kívül fekvő birtokai. Amerikának európai gyarmatokból fejlődött önálló államai. Ázsia független államai, melyekben az európai politikai és kereskedelmi befolyás szembetűnő haladást tesz. Tanította heti 2 órában Nagy.

Természettan. Tankönyv: Czögler Alajos Természettana. Tananyag: Az erőműtan, rezgéstán, hangtan és fénytán mennyiségtani megállapítással. Tanította heti 4 órában Krompaszky.

Mennyiségtan. Tankönyvek: dr. König Algebrája és Lutter Mértana. Tananyag: a) Az algebrából: A másodfoku egyenletek elmélete; a másodfoku egész függvény maximum és minimum értéke; szám-

71.

tani és mértani haladványok és azok alkalmazása a szakaszos tizedes törtre és a kamatos kamatszámításra, b) A geometriából: A testmértan és pedig: az egyenes és sík fekvése a térben ; a szöglet ; a soklapok ; a térfogat mérésének alapelve; a hasáb, gúla, henger, kup és gömb térfogata és felülete; a gömbháromszög meghatározása, területe. Iskolai dolgozat és házi előkészület, mint az V . osztályban. Tanította heti 3 órában Krompaszky.

Görög-pótló ábrázoló geometria. Tankönyv: dr. Fodor László „Az ábrázoló geometria elemei“ I. rész. A pontnak, az egyenes és a sokszögnek két projectiosikon való ábrázolása. A pont, az egyenes és a síkidom ábrázolása három és több síkon; a pontok és egyenesek viszonylagos vonatkozása. A sík ábrázolása. A leforgatás és alkalmazása. Szabadkézi rajz. Emberi fejnek rajzolása lapminták után. Tanította heti 2 órában Majoros.

Egészségtan. Tankönyv: Dr. Fodor József egyetemi tanár Egészségtana. Tananyag: Az iskolaorvosi intézmény s annak keletkezése az egyes államokban. Az egészségtan története a legrégebb időtől. Az egészségtan feladata. Az egészségnek és betegségnek befolyása az életre, nemzetre annak felismerése a népeknél. A halandóság különböző országokban, életkorban. A betegségek elhárítása s a halálozás csökkentése. A táplálkozás. Élelmiszerek. Italok. Lakás. Talaj. Építkezés. Szellőzés. Fűtés. A munka és foglalkozás. A test ápolása, ruházat, az izmok gyakorlása, fejlesztése, azok módjai, s a betegápolás. A fertőző betegségek, azok természete és támadása a betegséget okozó bacteriumok, a ragály, miazma, járványok, tájkórok, azoknak befolyása a nép egészségére, a fertőző betegségek elhárítása, a fertőztelenítés, köztisztaság, a fontosabb fertőző betegségek. Gyakorlatirás. Tanította heti 2 órában Dr. Török.

Testgyakorlat. A tag-szabadgyakorlatokból súlyzókkal vitettek véghez a mozdulatok 4 és 8 ütem szerint a test összes izmaira való tekintettel szabatos formákban. A katonai rendgyakorlatokból: a m. kir. honvéd gyalogság számára irt szabályzati utasítás szerint vettek a következők: alapfelállítás, igazodás, fedezés, fordulatok, szakasz, kettősrendek alakítása állás és menet közt, huzódások, kanyarodások, menetelés. Szergyakorlatokból: az összes tornaszereken erő és ügyességi csapattornázás. Magas-, távol- és rudgrás; bak- és lóugrás. Súlydobás. Súlyemelés 18 kilogrammtól 50 kilogrammig. Az ezen vidéken divatozó labdajátékokon kívül az iskolai játékok közül: tolóharcz, harmadikat elütni, labdakergető, labdahajszoló, kanászos. Tanította heti 2 órában Erdélyi.

VIII. OSZTÁLY.

Vallástan. A róm. kath.-hál A ker. kath. anyaszentegyház története. Dr. Wapler A. tankönyve szerint tanította heti 2 órában dr. Reiser. A görög katolikusoknál, mint a VII. osztályban.

Magyar nyelv. Tankönyv: Dr. Horváth Cyrill: „A magyar nemzeti irodalom története“ olvasókönyvvel. Tananyag: A magyar irodalom fejlődésének áttekintése, a régibb irodalomnak Bessenyei-ig rövid tárgyalása után az újabb irodalom tüzetes ismertetése, a nevezetesebb irodalmi jelenségek méltatása a főbb irányok megjelölése mellett. Olvasmány: A Halotti Beszed és könyörgés, A königsbergi töredék, A ferencziek bibliájából, Margit és sz. Katalin legendákból, Szent Bernát Hymnusa, Ének Pannónia megvételéről, Sylvester új testamentumából, Balassi Menyhártból, Tinódi, Balassi, Zrinyi, Gyöngyösi, Gvadányi, Csokonai, Kisfaludi Sándor. Berzsenyi, Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza, Czuczor, Petőfi, Tompa és Arany költői műveiből kiszemelt darabok; a prózairók közül: Pázmány, Mikes, Kazinczy, Kármán, Kölcsey és Eötvös. —Ezekon kívül: Arany: Naiv eposz; Fraknói: Pázmány Péterről (részletek); Salamon : Zrinyi a költőről; Arany : Gyöngyösiről; Beöthy : Mikes prózájáról; Arany: báró Orczyról; Toldy: Csokonairól; Kölcsey: Berzsenyi feletti emlékbeszéd; Gregus: Emlékbeszéd Kölcsey felett; Gyulai: Bánk-bán tanulmányából; Gyulai: Eötvösről; Lévay József: Tompáról; Gyulai: Vörösmarty életrajzából; Tóth Sándor: Kemény Zsigmondról; Gyulai: Arany emlékezetéből; Badics : Petőfiről; Szász Károly: Madách Imréről. Minden hóban egy írásbeli dolgozat. Tanította heti 3 órában Orosz.

Görög-pótló magyar. Tankönyvek: Magyar Irodalmi Olvasmányok IV. rész, a görög nyelv pótlásául Dr. Jancsó Benedektől. Görög Irodalomtörténet Schill Salamontól. Platon és Aristoteles, szemelvények Alexander Bernáttól. — Olvasmányok: Széchenyi Hitéletből, Wesselényi A magyar és szláv nemzet ügyében, Kölcsey Országgyűlési Naplójából, Nemzeti hagyományokból, Eötvös Reformjából, A Kelet népe és Pesti Hirlap közti viszály Dessewffy Auréltól. Élet és irodalom, Kemény Zs. br.-tól. Ez olvasmányok kapcsán tárgyalva volt Széchenyi, Wesselényi, Kölcsei, Eötvös, Dessewffy Aurél és Kemény Zs. kora, élete s működése. — Platon műveiből: Sokrates Védekezése; Kriton; Aristoteles etikája I. könyv a fennkölt-lelkűség. A görög történetírás s különösen a bölcsélet történetének fejlődése. — Írásbeli dolgozat száma 2. Tanította heti 2 órában Jaskovics.

Latin nyelv. Tankönyvek: Horatius Összes Munkái, Bartal Malmosi-tól: Szemelvények Tacitus műveiből Gyomlay-tól; Lat. Stílusgyak. II. r. Cserny-Dávidtól: Lat. Mondattan Bartal-Malmosítól; Római régiségek Cseréptől. Tananyag: Horat. Carm. I. 1. 3. 4. 11. 22. 31. 34. II. 2. 3. 10. 13. 14. III. 1. 2. 3. 8. 13. 30. IV. 3. 15. Carmen saeculare. Epod. 1. 2. 7. 13. Sat. I. 1. 3. 6. 9. II. 1. 6. Epist. I. 2. 4. 8. 9. 20. Ars poetica. — Tacitus Ann. I. 1 — 15. 35—42. II. 69—78. 83. III. 1. 4. 8—12. 25—29. IV. 1—9. 34. 35. 68—71. VI. 45. 46. Magánolvasmány Cicerótól Cato Maior. — A stílusgyakorlatokból: Sallustius és Cicero élete és művei. P. Vergilius Maro. Solon és Croesus. Cyrus halála. Nagy Sándor hirtelen haragja és A gordiusi csomó. Megismételték a mondatlant, irtak és tanultak szócsoportokat. A régiségtant átismételték a római irodalom történetének rövid vázlatával. Havonként két iskolai írásbeli dolgozat, összesen 13. Tanította heti 5 órában Dr. Fodor Gyula.

Görög nyelv. Tankönyvek: Homeros Odysseája Csengeritől; Szemelvény Platon műveiből Szamositól. Tananyag: Homeros Odyszejából: A Seirének. Skylla és Charibdis. Heliós tehenei. Ithaka felé. A szülőföldön. Platon műveiből: Sokrates. Sokrates a börtönben. Sokrates végőrái és halála. Sokrates tanítási módjára egy példája. Az Ilias és Odyssea tartalma és szerkezete. Sokrates és Platon bölcséletének vázlata. Régiség. Havonként két isk. írásbeli dolgozat, összesen 14. Tanította heti 4 órában Fásztusz.

Német nyelv. Tankönyv: Heinrich Német Olvasókönyve II. r. és Alexander B.: Schiller, Wallensteins Tod. Tananyag: Költői olvasmány: „Wallensteins Tod“ cz. drámából az I. felvonásból: Wallenstein monológja, a II. felvonás egészen, a III. felvonás magánolvasmányul. A nem olvasott részek tartalmának ismertetése, a mű méltatása. Magyarból németre való fordítás: elbeszélések és leírások, Goethe és Schiller élete. Balladák az olvasókönyvből: Die Bürgschaft, Der Ring des Polykrates. Der Taucher, lyrai költemények Reineke Fuchs. Prózai olvasmány: Herr von Münchhausen erzählte, Aus Ekkehard, Das Wunder. A gymnasiumi német nyelvi oktatás útján szerzett irodalmi ismeretek összefoglalása s kiegészítése. Havonként egy írásbeli dolgozat, összesen 7. Tanította heti 2 órában Orosz.

Történet. Tankönyv Varga Ottó: „A Magyarok Oknyomozó Története.“ Tananyag: ősi pogány korszak: az ősi haza, a fejedelmek, a főbb kutforrások. A kereszténység befogadása és a szent István-féle királyság: a kereszténység és királyság behozatala, szervezete, nemzeti visszahatás mindkettő ellen, az új intézmények megszilárdulása, Magyarország két császárság közt. A Szt.-István féle rend-

szer beomlása, a hűbéri eszmék szerint való szervezkedés; az állam egységének lazulása, átmenet a hűbériségbe, Magyarország keleti nagyhatalom, a török ellen való küzdelmek. Mátyás kora. A köznemesség és főnemesség küzdelme, az ország hanyatlása. Harcz az ország területe és alkotmányáért: az ország darabokra való bomlása, a török hódoltság befolyása, Erdély szerepének fontossága, a bécsi kormány központosításra törekvő Politikája, az ország területének visszaszerzése, az alkotmány biztosítása. A nemzet és dinasztia kibékülése, az ujkori államintézmények, reformok, az alkotmány meggyengülése, az alkotmányos reformok által való ujjaszületés. Tanította heti 3 órában dr. Fechtel.

Természettan. Tankönyv: dr. Schmidt Ágoston Természettana. Tananyag: Az energia. A vezetett és sugárzó hő. Delejesség. Villamosság. A vegytani törvények s a nevezetesebb szervetlen és szerves vegyületek ; az anyag szerkezete. A mennyiségtani földrajz elemei, Tanította heti 4 órában Lehóczky.

Mennyiségtan. Tankönyv: Dr. Kőnig Algebrája és dr. Lutter Mértana. Tananyag: az algebrából: A kapcsolástan eleme. Kétaguak szorzatai és magasabb hatványai. Az algebrai összes tananyag ismétlése. A mértanból: A mértan összes tananyagának összefoglaló megismétlése. Iskolai írásbeli dolgozat volt 8; ezek tárgya a legközelebbi hónap alatt bevégzett tananyagra vonatkozó feladványok. A tananyag begyakorlása végett a tanulók óráról-órára otthon is kidolgozták két-két feladványt. Tanította heti 2 órában Krompaszky.

Görög-pótló rajz és ábrázoló geometria. Tankönyv: Dr. Fodor László: Az ábrázoló geometria elemei. II. rész. Tananyag: A szögletes és gömbölyü testek ábrázolása és vonatkozásai a térelemekre: projectióinak meghatározása: önárnyékuk s vetett árnyékuk határának felkeresése. Szabadkézi rajz: emberi fejnek rajzolása lapminták után. Tanította heti 2 órában Majoros.

Bölcseleti előtan. Tankönyvek; Dr. Linder Klamarik Psychologia. Logika. Tananyag: A psychológiából: a képzetek, érzelmek és törekvések, lelki betegségek. A logikából: a fogalmak, következtetések, tudománytan. Tanította heti 3 órában Sarmaságh.

Testgyakorlat. Mint a VII. osztályban. Heti 2 órában tanította Erdélyi.

Írásbeli dolgozatok.

a) A magyar nyelvből.

IV. OSZTÁLY. 1. „Toldi“ I. és II. énekének tartalma. 2. Toldi Miklós szeretete anyja iránt. 3. A ki másnak vermet ás, maga esik bele. (Toldi VIII. éneke alapján.) 4. Toldi Miklós ereje és bátorsága. 5. Toldi jószívűsége és nagylelkűsége. 6. Toldi III. éneke stilstikailag fejtegetve. 7. Az oroszlánról és egérről. 8. Egy lóról, szarvasról és vadászról. 9. A huszthi beteglátogatók. 10. A magyar faj. 11. A délmagyarországi német. 12. Az 1848. törvények jelentősége. 13. Egy szegény asszony könyve. 14. Versmértékek meghatározása.

V. OSZTÁLY. 1. Levél a szülőkhöz az iskolai év elején. 2. „V. László“ cz. balladának alapeszméje és szerkezeti szépségei. 3. Az apródok jelleme „Szondi két apródjában.“ 4. „Ágnes asszony“ tartalma és szerkezete. 5. Sokratesnek „Az istenségről“ cz. dialógusa folytonos előadásban. 6. Hogyan nevelték az ifjakat Mikes korában. 7. A tavasz (Leírás) 8. Az állatok hasznáról. 9. Miért kell szeretnünk hazánkat.

VI. OSZTÁLY. 1. Ki szerencsésebb, az a kinek sok, vagy a kinek kevés barátja van ? 2. Milyen befolyása van a növényvilágnak a levegő vegyi összetételére ? 3. A jellemfejlődés Coriolanusnál. 4. Trissotin bukása (Molière „Tudós Nők“) 5. Richelieu politikai szereplésének történelmi fontossága. 6. A földrajzi és éghajlati viszonyok hatása az emberre. 7. A madár a szabadban és a kalitkában. 8. A pályaválasztástól (szónoki beszéd) 9. Üdvözlő beszéd a tornaversenyre érkező ifjakhoz.

VII. OSZTÁLY. 1. Tompa mondaköltése. 2. A „Szigeti Veszedelem“ nagyszerűsége és aesthetikai becse. 3. A „Két Szomszédvár“ tragikuma. 4. A regény nevelő hatása. 5. A magyar népdal sajátosságairól. 6. „Széchenyi emlékezete“ cz. ódának méltatása. 7. Gertrudis jelleme. 8. Komikum „A nagymama“ cz. vigjátékban. 9. A magyar népszinmű.

VIII. OSZTÁLY. 1. Miért kell tanulmányoznunk nemzeti irodalmunkat? 2. Az első fejedelmválasztás fontossága a magyaroknál. 3. Horatius nyilatkozatai saját költészetéről. 4. Szabadon választott tétel valamely irodalmi becsü regény alapján. 5. Az indukált áram keletkezésének módjai s ez áramnak mai gyakorlati szereplése. 6. Kölcsey „Zrinyi dalai“-nak ismertetése. 7. A jellem. 8. Használni akarod a társaságot ? Ugy mindent meg kell tenned annak fentartására, mi saját erődből telik.

b) Görögpótló magyarból.

V. OSZTÁLY. 1. Kármán József irodalmi törekvései. 2. Alkibiades jelleme. 3. Solon intézkedései.

VI. OSZTÁLY 1. A nyelvújítás előtti próza legkiválóbb képviselői. 2. Homeros hasonlatairól. 3. A görög szobrászat Perikles korában.

VII. 1. A nemzeti szellem megnyilatkozása a kuruczkor költészetében. 2. A görögök drámai költészetének kezdetei. 3. Párhuzam a három nagy görög tragikus drámai művészete között.

VIII. 1. Kölcsey országgyűlési szereplése. 2. Plaon dialogusairól.

Rendkívüli tantárgyak.

Román nyelv. a) Közép fokosztályban. Tankönyv: Popea „Carte de cetire.“ Tananyag: a mondatból: Propositiunea simpla si desvoltata. Determinarile substantivului, Complinierea si determinarea verbului. Propositiunea contrasa, compusa si scurtata. A szavak használata a beszédben. Az Írásjelek. A román akadémia által megállapított helyesírás. Olvasmányul szolgált 10 prózai és 5 költői darab. Tanította heti 2 órában Hozás.

b) Felső fokosztályban. Tankönyv: Carte de cetire“ de Onitiu Virgil. Tananyag: A román stilstikának rövid] vázlata megfelelő olvasmányokkal. Tanította heti 2 órában Hozás.

Francia nyelv. a) Kezdő fokosztályban. Tankönyv : Bartoss - dr. Chovancsák: A Francia Nyelv Módszeres Tankönyve, I. rész. Tananyag: Betűk és írásjelek. Kiejtés. Coniugatio. Deklinatió. Számnevek. Névmások. Nőnem képzése. A nyelvkönyvben levő 40 francia és magyar drb. fordítása. Ugyanott levő összefüggő kisebb olvasmányok fordítása. A magyar darabokat francziául le is irták. Az összefüggő olvasmányokat beemlézték. Beszédgyakorlatok. Tanította heti 1 órában dr. Fechtel.

b) A haladó fokosztályban. Tankönyv: Bartoss-dr. Chovancsák: A Francia Nyelv Módszeres Tankönyve II rész. Tananyag: A visszaható és rendhagyó igék. A jelzők elhelyezése a mondatban. A participe présent és participe passé alkalmazása. Az infinitiv de és a prépositionokkal. Verbes defectivs et anormaux, formations des tempes, de mots. — Olvastak lyrai költeményeket, meséket, leveleket, elbeszéléseket és részletek a francia történelemből. Tanította heti 1½ órában dr. Fechtel.

Szabdkézi rajz. III.—VIII. osztály. A meander összetettebb alakzatai, hullám-, kigyó-, csigavonalak, stilizált levelek és virágok, pálmalevelek, fonadék-diszitmények, táblai előrajzok és magyarázatok nyomán. Stilizált diszitmények, párkányok stb., emberfejek rajzolása gypsöntvény és síkminták után. Tanította hetenkint 2 órában Majoros.

Müének. Az ifjúság vegyes énekkara, mely ez évben 86 tagból állott, heti 2 órában tanulta az egyházi és világi müéneket. Egy harmadik rendes heti órában az I. A) és B) osztály növendékei elméleti oktatásban részesültek. Nevezetesen: az öt vonalrendszer, hangjegyek, szünjelek, a G és F kulcsok, a kereszt és b. Egyszerű kereszt és b, kettős kereszt és b, hangsorok, hangközök, üteny-nemek. A szép éneklés szabályai. Tanító: Mondik Endre.

T a n u l t á k	I. A.	I. B.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
a román nyelvet	—	—	—	—	—	2	2	2	1	1	1	1	10
a francia nyelvet	—	—	—	—	1	—	—	4	1	4	—	6	16
a szabadkézi rajzot	—	—	—	—	7	3	14	8	8	—	—	—	40

Jegyzetek az érdemsorozathoz.

A magaviselet jellemzésének négy fokozata ez:

jó,	itteni jegye	1
szabályszerű	„ „	2
kevésbé szabályszerű	„ „	3
rossz	„ „	4

A tanulmányi előmenetel 4 fokozata ez:

jeles	itteni jegye	1
jó	„ „	2
elégséges	„ „	3
elégtelen	„ „	4

A tanári test. ált. ítélete:

a) felsőbb osztályba felléphet,

itteni jegye: fel.

b) javító vizsgálatra bocsáttatik,

itteni jegye: javit.

c) osztályismétlésre utasíttatik,

itteni jegye : n. lép.

r. k. = római katolikus

g. k. = görög „

g. kel. = görög keleti

á. ev. = ágostai evang.

ev. ref. = evang. református

izr. = izraelita vallású

ösz. = ösztöndijas

ism. = ismétlő

p. n. = nap-növendék

fm. = felmentve

A tanulók érdemsorozata.

Első A. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírá	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Augusztiny Ákos r. k.	3	3	3	3	3	2	2	2	1	fell.
Bakó Imre ev. ref.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Beniczky István g. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Binder Endre r. k.	2	3	3	3	3	2	4	2	1	fell.
5. Bodonyi László r. k.	3	3	3	3	2	2	3	1	1	fell.
Boros József g. k. ism.	2	3	3	2	3	3	3	1	2	fell.
Braun Jakab izr.	2	4	4	4	4	4	1	1	1	n. lép
Brezóczki Ede r. k.	3	3	3	3	4	3	3	2	2	javit
Bródy Béla izr.	2	1	1	2	2	1	1	2	1	fell.
10. Csonka János g. k.	2	2	1	2	2	2	3	1	2	fell.
Galba Vincze r. k.	2	2	2	3	3	2	2	1	1	fell.
Griga Pál r. k.	2	3	3	3	3	3	2	1	1	fell.
Herskovics Dezső izr. ism.	3	3	2	2	3	3	3	3	2	fell.
Hibola Bernát r. k.	3	3	3	3	2	2	3	2	2	fell.
15. Horváth András r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Horváth Géza ev. ref.	3	4	4	3	4	3	3	2	1	n. lép
Kalocsai Sándor izr. ism.	3	3	4	3	3	3	1	2	2	javit
Knoll Károly r. k.	1	1	1	1	1	1	1	3	1	fell.
Kompolyth Béla r. k.	2	3	3	2	2	3	2	fm.	2	fell.
20. Kubányi Iván r. k.	2	2	3	2	3	2	1	3	1	fell.
Lengyel Géza r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Lerm János r. k.	2	3	3	3	2	2	1	2	1	fell.
Majláth Ferencz r. k.	1	2	2	1	1	2	1	2	1	fell.
Mandelbaum Viktor izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
25. Márkus Lajos izr.	2	1	1	2	2	1	2	2	1	fell.
Nagy Ödön r. k.	2	3	3	2	4	3	2	fm.	2	javit
Nátolya Dezső g. k.	1	1	1	1	1	1	1	3	1	fell.
Otta Alfréd r. k. ism.	k	i	1	é	p	e	t	t		

A tanuló neve s vallása; ösztöndíjas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Pacala Emil g. kel. ism.	1	2	1	2	2	2	1	2	1	fell.
30. Policzer Árpád izr.	3	2	2	1	3	2	4	3	2	fell.
Prohászka Lajos r. k.	k	i	1	e	p	e	t	t		fell.
Reiter Sándor izr.	3	2	2	2	3	2	3	2	2	fell.
Reiz Rezső r. k.	2	3	4	3	3	2	1	1	1	javit.
Rosenfeld Dezső izr.	1	2	2	2	2	1	3	2	1	fell.
35. Sipos Sándor r. k.	k	i	1	e	p	e	t	t		
Stoll Károly r. k.	be	teg	ség	mi	att	vizs	gála	tol	nem	telt
Szkurka László r. k.	k	i	1	e	p	e	t	t		
Szuhaneck József r. k. ism.	k	i	1	e	p	e	t	t		
Szulyovszky János r. k.	3	3	3	3	3	3	1	2	1	fell.
40. Themleitner György r. k.	3	3	4	4	3	3	3	2	1	n. lép.
Vavra Alajos r. k.	3	4	4	3	4	4	4	1	2	n. lép.
Vlázats Vincze r. k.	1	2	2	1	1	1	2	1	1	fell.
Vonház József r. k.	2	2	2	2	2	2	2	2	1	fell.
Magántanuló:										
Blum Jenő izr.	1	2	3	3	2	3	—	—	—	fell.

Első B. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndíjas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Almási Péter r. k.	1	3	3	2	2	2	2	4	1	fell.
Bakkay Béla r. k.	2	1	1	2	2	2	1	1	1	fell.
Bauer Gusztáv r. k.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	fell.
Déry Károly r. k.	2	2	2	1	2	2	2	2	1	fell.
5. Frankó János r. k.	2	2	2	1	2	1	2	1	1	fell.
Gyene Zoltán ev. ref.	2	3	3	3	3	3	1	1	1	fell.
Hartmann Izidor izr.	2	3	3	3	2	3	3	3	1	fell.
Heidenhoffer István r. k.	2	2	2	1	2	2	1	2	1	fell.
Ilucz Aurel g. k.	3	2	3	3	3	3	3	1	1	fell.
10. Kamenszky János r. k.	2	3	3	2	2	3	4	3	1	fell.
Kerner Pál r. k.	2	3	2	2	2	3	1	1	1	fell.
Kiss Frigyes r. k.	2	3	3	3	3	3	2	1	2	fell.
Klein Jenő izr.	3	3	3	3	3	2	2	3	1	fell.
Kormos Gyula r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
15. Krausz József izr. ism.	2	2	2	1	3	2	2	1	1	fell.
Krisán Jenő g. k. ism.	3	3	3	3	3	3	2	2	1	fell.
Kuszkó József r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Lindenfeld József izr.	1	1	1	1	1	1	2	3	1	fell.
Lovass István ev. ref.	3	3	3	3	3	3	1	1	1	fell.
20. Markovics Emil r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Markovits Samu izr.	3	3	3	3	3	3	1	1	1	fell.
Máté János g. k.	3	3	4	3	3	4	3	3	2	n. lép.
Melega Miklós r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Mráz József r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
25. Münnich Mih. Aladár r. k.	3	3	4	3	4	4	3	2	2	n. lép.
Nagy Károly r. k.	3	3	4	3	3	4	3	2	2	n. lép.
Nagy Márton r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Nyisztor Antal g. k. ism.	2	3	2	2	3	3	1	1	1	fell.
Nyisztor Béla g. k. ism.	2	3	3	2	3	3	1	3	1	fell.
30. Ossán János g. k.	4	3	4	3	3	3	3	3	2	n. lép.
Pap Ferencz r. k.	2	3	3	3	3	3	2	2	2	fell.
Pap Gyula r. k.	3	3	4	3	3	3	3	2	1	javit.
Polcz József r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Reichenfeld Jenő izr.	3	2	2	3	3	3	3	3	2	fell.
35. Schönpflug Zoltán Ernő r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Suta Gyula g. k.	2	3	3	2	3	4	1	1	1	javit.
Stocz István r. k.	3	3	4	3	4	4	2	2	1	n. lép.
Szeibel Lajos r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Szemere Zoltán r. k.	2	3	3	1	4	4	3	3	2	n. lép.
40. Szerdahelyi László r. k.	2	2	2	1	3	2	1	1	2	fell.
Trauttmann Rezső r. k.	3	3	4	3	3	3	2	3	2	javit.

Második A. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Földrajz	Számítan	Rajzoló mértan	Szépírás	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítéléte
Antal József g. k.	3	3	3	3	3	2	2	1	1	fell.
Bakkay Gyula r. k.	1	2	2	1	2	2	2	1	1	fell.
Bogcha Alajos r. k.	2	4	4	4	4	3	2	2	2	n.lép.
Burda Nándor r. k.	3	3	4	4	3	3	3	1	2	n.lép.
5. Csernus András r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Czinner Géza izr.	3	3	3	3	4	3	3	3	2	javit
Fábián Lajos r. k. öszt.	1	1	1	2	2	2	2	2	1	fell.
Fekete Gábor g. k.	3	3	3	3	3	3	2	2	1	fell.
Fichter Tivadar izr.	2	3	3	4	2	3	3	3	1	javit
10. Finger Béla r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Fuchs Ármin izr.	3	1	2	1	1	1	1	3	1	fell.
Fuchs Sándor izr.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Füvesi Lajos r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Gavris Kornél g. k.	2	3	4	3	3	3	3	3	1	javit
15. Göde József ev. ref.	1	3	3	2	3	3	2	1	2	fell.
Klein Salamon izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Komka László r. k.	2	3	3	3	3	3	3	1	2	fell.
Kósa Lajos r. k.	2	3	3	3	3	3	2	2	2	fell.
Kőrösy Béla r. k.	2	3	4	2	3	3	3	2	1	javit
20. Kubinyi József r. k.	2	2	3	1	3	2	2	2	1	fell.
Lőkös Sándor r. k. ism.	2	3	3	2	2	3	3	1	2	fell.
Megyesi István izr.	3	3	3	4	3	3	2	1	1	javit
Müssig Mihály r. k.	2	3	3	3	2	3	2	2	2	fell.
Orbán Péter r. k.	1	1	2	1	1	2	2	1	1	fell.
25. Papolczy Lóránt r. k.	1	1	1	2	2	1	3	1	1	fell.
Polyánszki Mátyás g. k.	k	i	1	é	p	e	t	t		
Sternischa Károly r. k.	1	3	3	1	2	2	1	2	1	fell.
Szolomayer Antal r. k.	2	3	3	3	3	3	2	2	1	fell.
Taninecz Bélg g. k.	3	3	3	4	4	3	3	2	2	n.lép.
30. Thury Lajos r. k.	1	2	3	3	2	2	2	1	1	fell.
Tomcsa Ernő r. k.	2	2	3	3	3	2	2	2	1	fell.
Magántanulók:										
Fischer Móirtz izr.	1	2	2	3	2	2	—	—	—	fell.
Ivanovics János g. k. ism.	2	2	2	2	2	2	—	—	—	fell.

Harmadik A. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? isméltő-e?	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem és polit. földrajz	Természett. földr.	Számítás	Rajzoló mértan	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Ágoston Béla r. k.	2	3	3	3	3	3	4	4	3	1	n. lép.
Bart Mihály r. k.	1	1	3	1	3	1	3	2	3	1	fell.
Csics Pál r. k.	2	3	3	4	3	3	4	4	2	2	n. lép.
Csomay Győző ev. ref. ism.	2	2	3	3	2	3	3	2	1	1	fell.
5. Demkő Mihály r. k.	2	3	3	3	3	3	3	3	2	1	fell.
Dobos Mihály g. k.	3	3	3	4	3	2	3	3	fm.	1	javit.
Dóry Antal r. k.	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	fell.
Fischer Béla izr.	1	1	2	2	1	1	1	2	2	1	fell.
Haller Jakab r. k.	1	1	2	1	1	1	2	1	2	1	fell.
10. Hesz Béla r. k.	2	3	3	4	2	3	4	3	fm.	2	n. lép.
Hovanetz László r. k.	1	1	2	2	2	2	2	1	1	1	fell.
Illiczky István g. k.	3	3	4	4	4	4	4	3	1	2	n. lép.
Imlauer Vilmos r. k.	1	1	1	2	2	1	2	1	1	1	fell.
Jankovics Zoltán r. k.	2	2	3	3	3	2	2	2	1	2	fell.
15. Józics Miklós r. k.	2	1	3	3	2	2	3	3	2	2	fell.
Koczka József r. k.	1	3	3	3	2	2	3	3	2	2	fell.
Krajnik György r. k.	1	2	2	2	1	1	2	2	2	1	fell.
Krudy Péter r. k. öszt.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	1	fell.
László István r. k. öszt.	2	3	3	4	4	3	4	4	2	2	n. lép.
20. Márkus Árpád izr.	3	2	3	3	3	3	2	3	2	1	fell.
Mártonffy Gyula r. k.	1	3	3	2	2	2	2	2	3	1	fell.
Mellau Márton r. k.	1	2	3	2	2	2	2	2	2	1	fell.
Mészáros Lajos r. k.	1	3	3	3	3	2	3	3	2	1	fell.
Nagy Vincze r. k.	1	1	1	2	1	1	1	2	2	2	fell.
25. Nemessányi Aladár r. k. öszt.	3	3	3	3	3	3	4	4	fm.	2	n. lép.
Orbók József r. k.	3	3	3	3	3	3	3	3	fm.	2	fell.
Pap Gedeon r. k.	2	3	3	4	3	4	4	3	2	1	n. lép.
Péchy Dezső r. k.	2	1	3	3	2	1	2	2	2	2	fell.
Péchy Dezső r. k.	2	1	3	3	2	1	2	2	2	2	fell.
Sepsy Béla Márton r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	fm.	1	fell.
30. Soóky Endre r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
Stefán Antal g. k.	1	2	3	2	2	1	1	2	1	1	fell.
Supler József r. k.	1	1	2	2	1	2	2	2	3	1	fell.
Südy Tibor r. k.	2	3	3	3	3	3	3	3	1	1	fell.
Südy Tibor r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
35. Takács József r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
Tamás Géza r. k.	2	2	3	2	3	3	3	3	2	1	fell.
Teodorovics János r. k.	1	1	3	2	2	2	2	2	2	1	fell.
Tombory Ernő r. k.	2	3	3	2	3	2	3	2	1	1	fell.
Vinkler József r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	fell.
40. Zsilinszky István r. k.	2	2	3	3	1	1	2	2	2	1	fell.

Harmadik B. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem és polit. földrajz	Természett. föld.	Számítan	Rajzoló mértan	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Augusztiny Béla r. k. öszt.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	3	fell.
Baumán Vendel r. k.	1	3	3	3	3	3	4	3	3	1	javit.
Bertók Béla r. k.	2	2	2	3	3	3	3	3	3	1	fell.
Borgida József izr.	2	2	2	1	3	3	1	1	2	1	fell.
5. Böhm István r. k.	1	2	2	2	2	1	2	2	1	1	fell.
Czirják István g. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
Demján István g. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
Domokos Bálint r. k. öszt.	1	1	1	1	1	1	2	2	3	1	fell.
Ettinger János r. k.	1	1	3	1	1	2	2	2	fm.	1	fell.
10. Faulvetter Ignác r. k.	1	1	2	1	1	1	2	2	1	1	fell.
Gróza Ferencz g. k.	1	1	1	1	2	3	2	2	fm.	1	fell.
Hakenberg Károly r. k.	2	3	4	4	3	3	4	4	3	2	nlép.
Hauler Pál r. k.	1	2	3	3	3	2	3	3	1	1	fell.
Hirschberg Ernő r. k. öszt.	2	2	1	3	3	2	3	3	1	1	fell.
15. Kovács Jenő r. k.	3	3	3	3	3	3	3	3	2	2	fell.
Krasics Kálmán r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t			
Krisán József g. k. ism.	3	2	3	3	3	3	3	3	1	1	fell.
Krompáczy Sándor r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Kulifai Mihály r. k.	1	2	2	1	2	1	2	2	1	1	fell.
20. Lang Pál r. k.	1	2	2	2	2	1	3	3	2	1	fell.
László Mihály r. k.	1	2	2	3	3	1	3	2	1	1	fell.
Lefkovics Adolf izr.	3	2	3	3	2	2	3	3	1	2	fell.
Lencsés László r. k.	1	2	3	3	2	2	3	3	fm.	1	fell.
Lévai Péter r. k.	2	3	4	4	4	2	4	3	1	2	nlép.
25. Majos Jenő r. k.	2	3	3	3	3	3	3	4	4	2	javit.
Mazurek Béla r. k.	2	3	3	4	3	2	3	3	3	1	javit.
Máté Gyula g. k.	3	3	3	3	3	3	4	3	1	2	javit.
Mráz Sándor r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	fell.
Nigrinyi Ernő r. k.	1	2	2	3	2	2	3	2	1	1	fell.
30. Nonn Jenő r. k.	3	3	3	4	3	4	4	4	1	2	nlép.
Óváry Géza g. k.	2	3	3	3	2	2	2	3	2	1	fell.
Reszler Simón r. k.	2	3	4	3	4	3	4	3	3	2	nlép.
Sarkady Rudolf r. k.	3	3	3	4	4	4	4	3	2	2	nlép.
Spitz Dezső izr.	k	i	1	é	p	e	t	t			
35. Szendrey Ferencz r. k.	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	fell.
Sziver Dezső r. k.	2	2	2	3	3	3	3	3	3	1	fell.
Tóma Pál r. k.	2	3	4	4	4	3	4	3	2	1	nlép.
Vass Sándor r. k.	3	3	3	3	3	3	3	3	fm.	2	fell.
Volenszky Jenő g. k.	2	2	2	4	2	1	3	3	1	1	javit.

Negyedik A. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndíjas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló mértan	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Ambrózy József ev. ref.	1	1	2	2	1	1	1	1	1	1	fell.
Adámsik Gyula r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Beleznay Móricz r. k.	2	2	4	4	3	3	4	3	2	2	n. lép
Ehrenfeld Dezső izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	fm.	1	fell.
5. Eperjesi Dezső r. k.	2	3	3	3	1	2	3	3	4	2	fell.
Erdélyi Géza r. k.	1	1	3	2	1	1	2	1	fm.	1	fell.
Feldmán József izr.	2	3	3	2	3	2	3	3	4	1	fell.
Friedman Móricz izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Ginál János r. k.	1	2	3	3	2	3	3	2	3	1	fell.
10. Gottsmán Gáspár r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	fm.	1	fell.
Gyurics Kálmán r. k.	1	1	3	3	1	2	3	3	2	2	fell.
Haller György r. k.	1	1	1	1	2	1	2	1	1	1	fell.
Holczmann István r. k.	1	1	2	2	1	2	2	1	1	2	fell.
Jaskovics Zoltán r. k.	1	1	3	3	1	2	3	2	2	2	fell.
15. Jursó Lajos g. k.	2	2	2	1	1	2	2	1	2	1	fell.
Kozicska Béla r. k.	1	1	2	1	2	1	2	2	fm.	1	fell.
Kreiter Pál	2	3	3	2	2	3	3	3	2	1	fell.
Krieger Tamás r. k.	2	3	3	2	2	3	3	3	2	1	fell.
Kusnyír Gyula r. k.	2	3	3	4	2	3	4	3	4	1	n. lép
20. Kürthy Kálmán ev. ref.	3	2	4	3	2	3	3	3	3	2	javit
Markovics Jakab izr.	1	2	3	3	3	3	3	3	4	2	fell.
Martikány Rezső r. k.	1	2	2	2	2	2	2	2	2	1	fell.
Méder Gusztáv r. k.	2	2	3	3	2	2	2	3	2	1	fell.
Nátolya Mihály g. k.	2	2	3	2	1	1	3	2	1	1	fell.
25. Német József r. k.	1	2	3	3	2	3	3	3	3	1	fell.
Parraghy Barna r. k.	2	3	3	3	2	3	3	3	2	2	fell.
Pittner József r. k.	1	2	2	2	2	2	2	1	2	1	fell.
Schidella István r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Stepán Béla r. k.	2	3	4	3	3	2	3	3	4	3	javit
30. Stetiú Sándor g. k.	2	2	2	2	2	1	2	1	2	1	fell.
Stoll László r. k.	2	3	3	3	2	2	3	3	2	1	fell.
Szegedy Gábor ev. ref.	2	2	3	3	3	3	3	3	2	1	fell.
Szegedy Pál ev. ref.	1	1	3	2	3	2	3	3	1	1	fell.
Szentszéki István r. k.	2	3	3	3	3	3	4	3	3	2	javit.
35. Traum János r. k.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	fell.
Troján Kristóf r. k.	1	1	2	3	2	2	2	2	3	1	fell.
Uhl Károly r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	fell.

Negyedik B. osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Algebra	Rajzoló	Mértan	Tesztgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
Bura Lőrincz g. k.	3	3	4	4	4	4	3	3	1	2	2	n. lép.
Burda Károly r. k.	3	3	4	4	4	3	3	3	2	2	2	n. lép.
Erdélyi Romulus g. k.	2	3	3	3	3	2	3	3	1	2	2	fell.
Erényi László izr.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	2	fell.
5. Fögel József r. k. öszt.	1	1	2	2	1	2	2	2	1	1	1	fell.
Fögel Sándor r. k.	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Fuchs József izr.	2	1	2	1	3	2	2	2	4	1	1	fell.
Furman Miklós r. k.	3	4	4	4	4	4	3	4	2	2	2	n. lép.
Gyene Pál ev. ref.	2	2	3	3	3	1	3	3	2	2	2	fell.
10. Kirchmajer Ferencz r. k.	1	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	fell.
Kis Dezső izr.	3	2	3	2	2	2	2	2	1	1	1	fell.
Klein Ignác izr.	2	2	3	3	2	3	2	3	4	2	2	fell.
Komka József r. k.	2	3	4	3	3	3	3	3	1	2	2	javit
Körösmezei Béla r. k.	2	3	3	3	3	2	3	3	2	2	2	fell.
15. Kuskó Dezső r. k.	k	1	1	e	p	e	t	t				
Kürthy Endre ev. ref.	2	3	4	4	4	4	3	3	4	2	2	n. lép.
Molnár János g. k.	3	2	3	3	3	2	2	2	1	2	2	fell.
Mosolygó Pál g. k.	3	3	4	3	3	3	3	3	2	2	2	javit
Némethy Béla r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
20. Orbók János r. k.	3	4	4	3	4	4	3	4	4	2	2	n. lép.
Pap Gyula r. k. öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	fell.
Papoczy Gyula r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	fell.
Pavel Ferencz g. k.	1	1	2	2	2	1	2	2	1	2	2	fell.
Pecz Ferencz r. k.	2	2	3	3	3	2	3	3	2	1	1	fell.
25. Rosenberg Gyula izr.	2	1	2	1	1	1	2	2	3	1	1	fell.
Rosenzweig Salamon izr.	3	3	4	3	4	3	3	3	3	2	2	n. lép.
Suta László g. k.	3	3	3	3	2	3	2	2	2	2	2	fell.
Sziver Sándor r. k.	2	3	4	4	3	2	3	3	2	2	2	n. lép.
Szkluzál János r. k.	2	3	3	3	3	2	2	2	1	2	2	fell.
30. Toperczer Kálmán r. k.	2	2	4	4	3	2	3	2	fm.	2	2	n. lép.
Thoronszky Sámuel g. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	fell.
Vilhelm András r. k.	2	1	2	1	1	1	1	1	2	1	1	fell.
Veinberger Herman izr.	3	2	3	2	2	2	2	2	2	1	1	fell.
Zommer Károly r. k.	3	3	4	4	3	3	3	3	2	2	2	n. lép.
Magántanulók:												
Buji Jékey László r. k.	1	2	2	1	1	1	1	1	—	—	—	fell.
Kende György r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	fell.
Magoss Menyhért ev. ref.	1	2	3	2	2	2	2	2	—	—	—	fell.
Gróf Teleki József r. k.	1	2	2	1	1	1	1	1	—	—	—	fell.

Ötödik osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természetráajz	Mennyiségtan	Görög pótó iradalom	Görög pótó rajz	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítelete
Augusztiny Oszkár r. k.	2	3	4	—	4	4	1	4	3	3	fm.	2	n. lép.
Braun Mózes izr.	1	1	1	1	2	2	1	2	—	—	3	1	fell.
Brosz Alfonz r. k.	2	3	3	—	3	3	1	3	1	2	2	2	fell.
Bugyi Zoltán ev. ref.	k	i	1	é	p	e	t	t					
5. Czter Endre r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t					
Czuberka Alfréd r. k.	1	2	1	1	2	1	1	2	—	—	2	1	fell.
Debreczenyi István ev. ref.	3	4	4	—	4	4	3	4	4	3	2	2	n. lép.
Füvessy Gyula r. k.	k	i	2	á	r	a	t	o	t	t			
Gerinczy Pál r. k.	3	2	3	2	3	3	1	2	—	—	1	1	fell.
10. Germarz Jenő r. k.	2	2	2	3	3	3	3	4	—	—	fm.	2	javit.
Gyene István ev. ref.	3	4	4	—	4	2	3	4	4	4	fm.	2	n. lép.
Hager Gyula r. k.	1	2	1	2	3	3	1	1	—	—	2	1	fell.
Hauschka Róbert r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	3	2	fell.
Horn Antal r. k.	2	2	2	—	3	3	1	3	1	1	2	2	fell.
15. Horváth Elek r. k.	k	i	2	á	r	a	t	o	t	t			
Hronyecz Gyula r. k.	1	3	3	3	3	3	2	3	—	—	2	1	fell.
Jékly Rezső r. k.	k	i	1	é	p	e	t	t					
Kasztel Sándor r. k.	1	1	1	1	2	2	1	2	—	—	3	1	fell.
Király Béla r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
20. Klein Elemér izr.	1	1	2	2	2	2	1	1	—	—	3	2	fell.
Knoll Gusztáv r. k.	2	1	3	—	2	2	1	2	1	1	3	2	fell.
Komáromy Lajos ev. ref.	3	4	4	—	4	3	3	4	2	4	3	2	n. lép.
Kürthy Endre ev. ref.	k	i	1	é	p	e	t	t					
Lakatos Mihály r. k.	1	1	1	1	2	2	1	1	—	—	3	1	fell.
25. Láng Gyula r. k.	2	1	2	1	2	2	1	3	—	—	2	1	fell.
Leitner Endre r. k.	3	2	3	—	3	3	1	3	2	2	2	2	fell.
Lipeczky Ágost g. k.	3	3	3	—	3	3	3	3	3	3	2	2	fell.
Luby László r. k.	2	2	3	—	3	2	2	3	3	3	3	2	fell.
Lükő Béla ev. ref.	2	3	3	—	3	2	1	2	3	2	3	1	fell.
30. Markovits Sándor izr.	3	2	4	—	3	2	2	4	3	3	3	2	n. lép.
Mazurek Gyula r. k. öszt.	1	2	3	3	3	2	2	3	—	—	3	2	fell.
Molnár Károly r. k.	2	2	2	2	3	3	2	2	—	—	3	1	fell.
Pojlák János r. k. ism.	2	3	3	—	4	2	2	3	3	2	3	1	javit.
Rosenfeld Arthur izr.	3	4	4	—	4	4	4	4	4	4	2	2	n. lép.
35. Róth Sámuel izr.	1	2	3	3	1	2	1	2	—	—	4	1	fell.
Salzer Jenő izr.	2	2	2	3	2	2	3	2	—	—	3	2	fell.
Schwarz Ignác izr.	2	4	4	—	3	3	3	4	4	4	4	1	n. lép.
Schwarz Gyula izr. ism.	1	2	3	—	3	2	3	4	3	4	3	2	n. lép.

A tanuló neve s vallása; ösztöndíjas-e? ismétlő e?	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv.	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiség	Görögpótló írod.	Görögpótló rajz	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
	Schwartz Móricz izr.	vi	1	3	3	2	2	2	2	—	—	2	1
40. Stern Móricz izr.	k	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—
Sternberg Lajos izr.	2	3	3	—	3	3	3	3	2	2	2	2	fell.
Stetiú László g. k.	2	3	3	—	3	3	3	3	—	—	2	1	fell.
Szarka Géza r. k.	1	2	2	2	3	2	2	2	—	—	3	2	fell.
Szálka Ernő r. k.	1	1	1	1	2	1	1	2	—	—	3	2	fell.
45. Szücs János r. k.	2	2	2	3	3	2	1	2	—	—	—	2	javít.
Tankóczy Béla ev. ref.	3	3	4	3	3	3	3	3	—	—	fm	2	—
Tarczynski Kázmér r. k.	k	1	1	1	1	1	1	1	—	—	—	—	—
Themleitner Sándor r. k.	3	4	4	4	4	3	3	4	—	—	1	2	n. lép.
Toperczer Barna r. k.	2	3	3	—	3	2	2	3	3	3	fm	2	fell.
Magántanuló:													
Spankó Pál Márton r. k.	2	3	3	—	3	3	3	2	3	1	—	—	fell.

Hatodik osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallásán	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Történelem	Természettud.	Mennyiségtan	Görögpótló irod.	Görögpótló rajz	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
	Anderkó Artúr g. k.	2	2	3	2	3	3	3	3	—	—	2	2
Bakó Béla ev. ref.	2	2	2	2	3	2	1	4	—	—	2	2	javit
Balási József r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
Bart István r. k.	k	i	1	6	p	e	t	t	—	—	—	—	—
5. Bertalan Alajos r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
Bodnár Béla r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1	fell.
Bolemann Márton r. k.	1	2	3	—	2	3	2	3	2	2	2	1	fell.
Bulkovits János r. k.	1	1	2	2	2	2	1	2	—	—	2	1	fell.
Csics László r. k.	1	1	1	1	1	2	2	2	—	—	2	1	fell.
10. Czinner Lajos izr.	3	2	3	—	2	3	3	3	1	2	2	1	fell.
Deutsch Győző izr.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1	fell.
Ehrenfeld Miklós izr.	1	2	3	—	2	3	1	2	2	1	3	1	fell.
Erdélyi Béla r. k. öszt.	1	3	2	2	3	2	2	3	—	—	1	1	fell.
Fischer József izr.	2	1	2	—	2	2	2	3	1	2	3	1	fell.
15. Friedmann Béla izr.	2	1	2	—	1	1	2	2	1	2	3	1	fell.
Gottsmann Antal r. k.	1	2	2	2	2	2	2	1	—	—	fm	1	fell.
Keller Márton izr.	1	1	2	1	2	1	2	1	—	—	1	1	fell.
Keszthelyi Sándor izr.	1	2	3	—	3	3	2	3	2	2	4	1	fell.
Lengyel Endre r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1	fell.
20. Majos László r. k.	2	2	2	—	2	2	2	3	2	2	3	1	fell.
Mandelbaum Izidor izr.	1	1	1	1	1	2	1	1	—	—	2	1	fell.
Mátyás Antal g. k.	1	2	3	—	3	3	3	2	2	2	2	1	fejl.
Merker Márton r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
Nagy Géza r. k.	2	3	3	—	4	2	3	2	3	2	3	3	javit
25. Nevezky János r. k.	2	2	3	—	3	2	3	3	2	2	3	1	fell.
Pálffy Jenő r. k.	1	1	2	—	2	2	2	1	1	1	2	1	fell.
Pirkler Ernő r. k.	2	3	3	—	3	2	3	3	2	3	2	2	fell.
Probszt Jakab r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
Richter Agoston r. k.	1	2	2	—	1	1	2	1	2	1	2	1	fell.
30. Schwartz Antal izr.	1	2	3	—	3	3	2	2	2	2	4	1	fell.
Stauder Gyula r. k.	1	2	2	2	3	2	1	2	—	—	1	1	fell.
Supka Géza r. k.	1	1	1	1	1	1	1	2	—	—	2	1	fell.
Tanódi Endre r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1	fell.
Tasnady Antal r. k.	1	1	2	2	2	1	1	2	—	—	fm	1	fell.
35. Veres János r. k.	1	1	1	1	2	2	1	1	—	—	1	1	fell.
Zier József r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	fell.
Magántanulók:													
Beniczky István r. k.	1	1	1	—	1	1	1	1	—	—	—	—	fell.
Spankó Pál Márton r. k.	2	3	3	—	3	2	2	2	2	2	—	—	fell.

Hetedik osztály.

A tanuló neve s vallása ; ösztöndíjas-e ? ismétlő-e ?	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv	Pollt. földrajz	Természettan	Mennyiségtan	irodalom		Egészségtan	Testgyakorlat	Magaviselet	A tanári test. ált. ítélete
									Görög pótló	rajz				
Ambrózy Sándor ev. ref.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	fell.
Balint Simon g. k.	3	3	3	2	3	3	3	3	—	—	3	3	2	fell.
Boér Béla r. k.	2	2	3	—	2	2	3	3	3	2	1	2	2	fell.
Brózik Engelbert r. k.	k	i	1	e	p	e	t	t	—	—	—	—	—	—
5. Csomai Aladár ev. ref.	3	3	3	—	4	3	3	4	3	3	3	1	2	niép.
Czier István r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	fm.	1	fell.
Czier Pál r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	fm.	1	fell.
Déry István r. k.	1	3	3	2	3	3	3	3	—	—	2	1	1	fell.
Duchnovszky Sándor r. k.	1	2	3	—	3	1	2	3	1	1	2	3	1	fell.
10. Gyüre István ev. ref.	1	2	2	—	2	2	1	1	1	1	1	1	2	fell.
Haller István r. k. pn.	1	1	2	2	1	1	1	1	—	—	1	fm.	1	fell.
Keller Salamon izr.	1	1	2	2	2	1	1	2	—	—	1	2	1	fell.
Kinczel Venczel r. k. pn.	1	1	2	2	2	1	2	2	—	—	1	fm.	1	fell.
Klein Móríciz izr.	1	3	3	—	3	2	3	3	2	2	2	2	1	fell.
15. Kulcsár Ferencz r. k.	1	3	3	—	3	1	2	3	1	2	1	2	1	fell.
Lázin Tivadar g. k.	k	i	1	e	p	e	t	t	—	—	—	—	—	—
Löwenberg Árpád izr.	1	1	3	—	3	2	3	2	1	2	2	2	2	fell.
Makahusz János r. k. pn.	1	2	3	2	2	1	2	2	—	—	1	fm.	1	fell.
Méder Mihály r. k. öszt.	2	2	3	2	3	1	2	2	—	—	2	1	1	fell.
20. Radetzky Károly r. k.	1	2	2	—	2	1	2	1	1	1	1	1	1	fell.
Sauermann István r. k.	2	3	3	—	2	2	2	2	2	1	2	3	1	fell.
Schwegler Ferencz r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	fm.	1	fell.
Simon István g. k.	1	2	2	2	2	1	1	1	—	—	2	1	2	fell.
Szafián Lajos r. k.	1	1	3	2	3	1	3	3	—	—	1	1	1	fell.
25. Szemere Géza r. k. pn.	1	2	3	2	3	1	2	2	—	—	1	fm.	1	fell.
Szotomajer János r. k. pn.	1	1	2	1	2	1	1	1	—	—	1	fm.	1	fell.
Szulkovszky József r. k.	k	i	1	e	p	e	t	t	—	—	—	—	—	—
Tamás Gyula r. k.	1	2	3	2	3	3	2	2	—	—	2	2	1	fell.
Vodicska Ferencz r. k.	1	4	3	—	3	3	3	3	3	3	2	1	2	javit.
30. Vonház István r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	1	1	1	fell.
Magantanuló :														
Lehóczky Győző r. k.	1	2	3	—	1	2	2	2	2	1	—	—	—	fell.

Nyolczadik osztály.

A tanuló neve s vallása; ösztöndijas-e? ismétlő-e?	Vallásten	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Német nyelv.	Történelem	Természettan	Mennyiségtan	Bölcs. előtan.	Görög-pótló		Testgyakorlat	Magaviselet
										irodalom	rajz		
Barta Miksa izr.	1	1	2	3	2	2	3	2	2	—	—	fm.	1
Cserney József r. k.	1	1	2	—	2	1	1	2	1	1	1	fm.	1
Filep Miklós ev. ref.	2	3	3	3	3	3	3	3	3	—	—	1	2
Fleckhammer Elemér r. k.	2	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	3	1
5. Flontás Demeter g. k.	1	2	3	3	2	3	1	3	2	—	—	1	1
Furman István r. k. pn.	1	2	2	3	1	3	2	2	2	—	—	fm.	1
Germarz Tivadar r. k.	2	3	3	—	3	3	3	3	3	3	3	1	1
Glazarovics Bertalan r. k. pn.	1	2	2	2	2	2	1	2	2	—	—	fm.	1
Hartmann Abraham izr.	1	3	2	3	3	2	3	3	3	—	—	3	1
10. Hedry Béla r. k.	1	1	2	—	2	1	2	1	1	1	1	1	1
Horváth Gyula r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1
Karenovits József r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1
Kocsis József r. k. öszt.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1
Kursinszki Zsigmond r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1
15. Lakatos Géza r. k.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	2	1
Lengyel Geza r. k.	2	3	3	3	3	1	2	2	3	—	—	3	1
Lyachovics Jenő g. k. ism.	2	2	3	—	3	1	3	3	3	2	3	3	2
Miller Béla r. k.	1	2	3	—	3	2	2	3	2	2	2	1	1
Molnár László izr.	1	1	2	—	2	1	1	2	1	1	2	2	1
20. Pásztor Ferencz r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1
Rosenfeld József izr.	1	2	2	—	2	2	2	3	3	1	2	2	1
Scheiber Ferencz izr.	1	3	3	—	3	3	2	2	3	3	1	1	1
Schwartz Dezső izr.	1	2	3	—	2	2	2	3	2	2	1	2	2
Szabó Lajos r. k. pn.	1	2	3	3	3	2	2	2	1	—	—	fm.	1
25. Szarka Imre r. k.	2	2	3	3	3	2	3	3	2	—	—	3	1
Szenkovics Viktor r. k.	2	3	3	—	2	3	2	3	3	3	3	1	1
Szigethy Lajos r. k.	2	2	3	3	3	2	3	3	2	—	—	1	1
gr. Teleki Jenő r. k.	1	1	1	—	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Wieser István r. k. pn.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	—	—	fm.	1

VI.

Statisztikai kimutatás a tanulókról.

1. A tanulók általános áttekintése.

Osztály	Tanuló				Az osztályozott tanulók közül										Az osztályozott tanulók szüleinek polgári állása																
					vallásra nézve					anyanyelvre nézve					nyelvismertetre nézve		Östermelő		Iparos			Kereskedő és vállalk.			Tiszteviselő		Magán és társulati				
	felvételt	kimaradt vagy nem tett vizsgát	meghalt	osztályzatot nyert	róm. kath.	gör. hath.	ev. reform.	gör. keleti	izr.	magyar	német	román	horvát	tót	csak magyarul beszél	tud magyarul	Nagybirt. és bérelő	Kisbirt. és bérelő	Alkalmazot	Nagyiparos	Kisiparos	Alkalmazott	Nagykereskedő	Kiskereskedő	Alkalmazott	Allami, hatósági	Magán és társulati	Katona	Más értelmiségi	Munkás, napszamos szolga	Magánzó
I. A.	44	10	—	34	19	3	1	1	10	32	1	1	—	30	34	2	3	—	3	—	3	—	—	7	—	8	7	—	4	—	—
I. B.	41	5	—	36	21	7	2	—	6	36	—	—	—	30	36	3	5	1	3	2	—	—	6	2	8	—	2	4	—	—	
II. A.	33	4	—	29	17	5	1	—	6	29	—	—	—	22	29	1	7	—	3	—	2	—	—	—	5	—	1	5	3	2	
II. B.	31	1	—	30	26	—	—	—	4	28	1	—	1	24	30	—	7	—	1	1	—	—	2	1	9	5	1	3	—	2	
III. A.	40	3	—	37	31	3	1	—	2	37	—	—	—	37	37	2	7	2	5	—	—	—	1	—	9	2	—	7	—	—	
III. B.	39	4	—	35	28	5	—	—	2	31	3	1	—	21	35	—	10	—	8	—	—	—	3	—	4	3	—	4	3	—	
IV. A.	37	—	—	37	26	3	4	—	4	34	3	—	—	28	37	—	8	—	4	—	—	1	1	1	6	7	—	7	1	1	
IV. B.	39	2	—	37	20	7	3	—	7	35	—	2	—	35	37	5	5	—	5	—	—	—	2	—	9	2	—	3	2	4	
V.	50	9	—	41	25	2	5	—	9	40	—	—	1	30	41	3	3	1	1	7	—	—	5	—	7	4	—	4	2	4	
VI.	38	1	—	37	26	2	1	—	8	34	1	1	—	26	37	3	6	—	6	—	—	—	5	—	7	2	—	6	—	2	
VII.	31	3	—	28	20	2	3	—	3	28	—	—	—	20	28	—	9	—	4	—	—	—	3	—	2	2	—	6	—	2	
VIII.	29	—	—	29	20	2	1	—	6	29	—	—	—	19	29	1	3	1	4	—	—	—	8	—	3	—	—	8	1	—	
	452	42	—	410	279	41	22	—	167	393	9	5	1	232	410	20	73	5	153	4	3	43	3	77	34	46	1	12	17	—	

2. A megosztályozott tanulók honosság szerint.

	I. A.	I. B.	II. A.	II. B.	III. A.	III. B.	IV. A.	IV. B.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
	Osztályban												
Szatmár városi	15	13	10	9	11	11	9	21	17	15	7	14	152
Szatmár vármegyei	10	12	8	6	6	20	10	12	10	12	12	5	123
Bereg	1	1	—	1	1	1	2	—	—	1	2	—	10
Ugocsa	—	1	1	1	5	1	2	1	2	—	—	1	15
Máramaros	3	3	5	—	6	1	3	3	4	1	3	2	34
Pest	—	—	—	1	—	1	2	—	1	1	4	—	10
Más	5	6	5	11	8	—	9	—	6	7	—	7	64
Boszniai	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Bukovinai	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Összesen	34	36	29	30	37	35	37	37	41	37	28	29	410

3. Az osztályzat áttekintése.

Osztályban	Osztályzatot nyert összesen	A tanulmányi előmenetel a rendes tantárgyakat véve					A magaviselet				
		Felsőbb osztályba léphet			egy tantárgyból elégtelen (javító vizsg. bocsátatták)	Nem léphet felsőbb osztályba		jó	szabályszerű	kevésbé szabályszerű	rossz
		minden tantárgyból				két tárgyból elégtelen	több tárgyból elégtelen				
		jeles	leg-alább jó	leg-alább elégs.							
I. A.	34	3	8	15	4	1	3	22	11	—	—
I. B.	36	6	4	17	3	4	2	28	8	—	—
II. A.	29	2	5	14	5	2	1	18	9	—	—
II. B.	30	4	4	22	—	—	—	19	11	—	—
III. A.	37	2	8	19	1	3	4	26	11	—	—
III. B.	35	2	6	16	5	—	6	24	11	—	—
IV. A.	37	6	10	16	3	1	1	26	10	1	—
IV. B.	37	5	8	13	2	4	5	13	20	—	—
V.	41	2	6	21	3	2	7	16	23	1	—
VI.	37	10	11	14	2	—	—	31	3	1	—
VII.	28	5	7	14	1	1	—	20	7	—	—
VIII.	29	8	4	17	—	—	—	26	3	—	—
Összesen	410	55	81	198	29	18	29	269	127	3	—
		81.46 %			18.53 %						

4. Az érettségi vizsgálatok eredményének áttekintése.

a) írásbeli vizsgálat.

Jelentkezett	Vizsgáltatott	Feladvány	Kidolgozták			
			jelesül	jól	kielégítően	elégítőenül
29	29	<p>A magyar nyelvből: 1. Mire építette Széchenyi azt a meggyőződését, hogy „Magyarország nem volt, hanem lesz.”</p> <p>2. Milyen hatása van az elektromosságnak az emberiség fejlődésére, főképen a jelenkorban?</p> <p>3. Foglalja össze a római költőkről szerzett ismereteit az olvasott költők alapján.</p> <p>A latin nyelvből: Polykrates gyűrűje.</p> <p>A német nyelvből: A magyar korona (Jókai Mórtól.)</p> <p>A görög nyelvből: Platon Protagorasának V. fejezete 21—41 sorok.</p> <p>A mennyiségtanból: 1. Egy város lakosainak száma 10 év alatt 16800 ról 21503-ra szaporodott. Ha a szaporodás tovább is ily arányban történik, mennyi lakosa lesz e városnak 15 év múlva és hány év múlva lenne 50000 lakosa?</p> <p>2. Valamely derékszögű háromszögben a két befogó: $a = 2,8$ dm., $b = 5,4$ dm. Ezen háromszög az átfogója mint tengely körül forog; mekkora az így keletkezett kettős kup felülete és köbtartalma?</p>	11	6	7	—
			2	1	2	—
			—	—	—	—
			8	13	8	—
			10	5	12	2
			7	2	8	—
			10	7	11	1

b) a szóbeli vizsgálat után.

a melyre bocsáttatott	a melyet kiállott	érettnak nyilvánított			Az érettségit végzettek közül készül lépni									
		jelesül	jól	egyszerűen	theológiai	jogi	tanári	mérnöki	katonai	gazdászati	erdészeti	kereskedelmi	közs. jegyzői	állatorvosi
p á l y á r a														
29	29	8	7	14	7	9	3	2	3	1	1	1	1	1

Az érettségi vizsgálatot sikerrel kiállotta 29 ifju közül:

a) *jeles fokozattal* 8 ifju: Horváth Gyula, Karenovits József, Kocsis József, Kursinszki Zsigmond, Lakatos Géza, Pásztor Ferencz, gr. Teleki Jenő, Wieser István.

b) *jó fokozattal* 7 ifju: Cserney József, Furman István, Glazorovits Bertalan, Hedry Béla, Miller Béla, Molnár László, Rosenfeld József.

c) *egyszerűen* érett 14 ifju: Barta Miksa, Filep Miklós, Fleckhammer Elemér, Flontás Demeter, Germarz Tivadar, Hartmann Ábrahám, Lengyel Géza, Lyachovics Jenő, Scheiber Frencz, Schwartz Dezső, Szabó Lajos, Szarka Imre, Szenkovits Viktor, Szigethy Lajos.

VII.

Tanszerek gyarapodása.

A) A természet-rajzhoz.

Az állattani gyűjtemény egy csőrös állattal, a növényteni pedig egy Pichler féle fagyűjteménnyel gyarapodott.

B) A tanári könyvtárhoz.

I. Vallástan. *Vigonroux*, Dictionnaire de la Bible. XII.

II. Magyar nyelv és irodalom . Szinnyei, Magy. irók. V. 8. 9. *Kemény Zs.* összes művei. Kiad. Gyulay Pál VII.

III. a) Latin ny. és irod. *Wagner — Hoffmann*, Római régiségek. — *Cauer*, Die Kunst des Übersetzens — *J. Livii* ab u. c. Fordítás. — *Propertius* elégiái. Latinul és magy. Ford. *Csengeri J.* — *Suetonii Tranquilli* opera. Latinul és magyarul.

III. b) Görög ny. és irod. *Croiset* A görög eposz története. Ford. *Kempf J.*

III. c) Lat. és gör. ny. és irod. *Müller*, Handbuch d. dass. Alterthumsv. XXII. u. XXIII. Halbb.

IV. Német ny. és irod.

V. Történelem. A nagykárolyi gróf Károlyi család oklevéltára. V. K. — Erdélyi országgy. Emlékek. XX. — Archeológiai közlemények XX. — Az osztr.-magy. monarchia irásban és képben. 278—290. f. — *Szilágyi S.* Magyarország története (diszkiad.) V. IX. — *Ruskin*, velence kövei. II. — *Szendrey J.* Magy. Hadtörténeti emlékek. 1896.

VI. Földrajz. *Erődy B.*, A Fáraók országában. — *Sziklay I.* s *Borovszky S.*, Magyarország vármegyéi és városai. I. II.

VII. Statistika, nemzetgazdaság, államtudomány. *Laveley E.* A tulajdon és kezdetleges alakjai. Ford. *Bartha B.* és *Pulszky F.*

VIII. Természetrájz. *Rabenhorst*, Kryptogamen Flora. 30. 31. Lief.

IX. Mennyiségtan. *Schmidt F.* A gyakorlati fotografozás kézi könyve. For. *Pfeifer*.

X. Természettudomány. *Fröhlich*, Dynamika első része. — *Keller K.* A tenger élete. Ford. *Csopey*.

XI. Bölcsélet és tanügy. *Baumeister* A. Habdbuch d. Erzieng u. Unterrichtslehre B. III. — *Gutberlet* C, Logik. u. Erkenntnistheorie. — *Székeley* I. Ösztön és ész. I. II. — A kereskedelmi tanoncz-iskolák szervezete.

XII. Vegyes művek. Pallas Lexicon. XIV. XV. — Képes tárgymutató az o. m. képzőművészeti társ. tavaszi nemzetközi kiállításához.

XIII. Folyóiratok. Budapesti Szemle, — Erdélyi Muzzeum. — Lehrproben u. Lehrgänge. — Hittudom. Folyóirat. — Értekezések a nyelv- és széptud. köréből. — Egyet. Philologiai közlöny. — Magy. Nyelvőr. — Nyelvtud. Közlemények. — Emlékbeszédek a m. t. akad. elhunyt tagjai felett. — Történelmi Tár. — Századok. — Magy. Tört. Életrajzok. — Érték. a történettudom. köréből. — Földrajzi Közlemények. — Érték. a társadalmi tud. köréből. — Mathemat. és természettud. — Értesítő. — Mathemat. és Természettud. Közlemények. — Kath. Szemle. — Természettud. Közlöny. — Pótfüzetek a Természettud. Közlönyhöz. — Archaeologiai Értesítő. — Földtani Közlöny. — A magy. k. földtani társ. évkönyve. — A magy. földtani intézet évi jelentése 1895. — Bölcséleti Folyóirat. — Akadémiai Értesítő. — Ethnographia. — Hercules. — Magy. Paedagogia — Társulati Értesítő. — Hivatalos Közlöny. — Magy. Könyvszemle — Zeitschrift für d. oesterreich. Gymnasium. — Egészség. — Kath.. Paedagogia. — Katechetische Blätter.

Az ifjusági könyvtár gyarapodása: *Szigligeti* Trónkeresők 3 péld. Budapesti Szemle 1897. évf. Képes folyóirat 1897/8 évf. *Eötvös:* Karthausi; A falu jegyzője; *Jósika:* A tudós leánya; *Zrinyi* a költő; *Csehek* magyarországon; *Abafi. Kármán:* Fanny hagyományai 2 pld. *Bessenyei:* Philosophus 3 pld. *Gvadányi:* Egy falusi nótárius budai utazása 3 pld. *Jókai:* Kis dekameron 2 pld. Uj földesur; Régi jó táblalabirák; *Török világ* Magyarországon; A kőszivű ember fiai; *Szomorú* napok; *Erdély aranykora;* *Kárpáthy Zoltán;* *Magyar Nábob. Kemény:* Zord idő.

C) Szemléltető képek.

Az 1896. évi orsz. kiállítás képzőművészeti osztályának képes tárgymutatója. A magyar sz. korona és a koronázási jelképek. Budapest. Fiume. Árva-váralja. A Balaton Badacsonnyal. Vajda-Hunyad. Jáki templom. Lőcsei városház. Bánfai városház. A gyilkos tó. Remete szikla-szoros. Magyarország külön czimere. Kilátás a lomniczi csucsról.

D) Atlaszok, térképek, földrajzi képek.

Észak-Amerika térképe 2 péld. *Hickmann,* Atlasz. Magyarország Szent István halálakor 1038.-ban. Magyarország I. Mátyáskirály halálakor 1490.-ben. Magyarország 1683.-ban.

VIII.

Ösztöndíjak, jutalom, és segélyezés.

I. Ösztöndíj-alapok.

A szatmát-egyházmegyei alapítványi pénztárban van a szatmári kir. kath. főgymnasium róm. kath. vallásu tanulói számára tett két ösztöndíj-alapítvány: Obermayer András szatmári nagyprépostnak és Rudolf Pál szatmári kanonoknak alapítványa; az elsőből 6, az utóbbiból 3 jöviséletű és szorgalmas tanuló nyer évenként 100—100 forintot. Mindkét ösztöndíj alapítvány megüresedett helyeit az alapítók végrendekezései szerint a szatmári káptalan adományozza.

Ösztöndíjas tanulók az 1896—97. tanévben.

a) **Kincstári Mária-Terézia-féle** 150 frtos ösztöndíjat élvez:

Pap Gyula gymn. IV. B. o. tanuló.

b) **Állami erdőtisztek gyer.** nevel. segélyező alapból 200 frtnyi ösztöndíjat élvez:

László István III. A. oszt. tanuló.

c) **Bibics-féle** alapból 210 frtnyi ösztöndíjat élvezett:

Krudy Péter III. A. oszt. tanuló.

d) **Obermayer-féle** alapból 100 frtnyi ösztöndíjat élveztek:

Erdélyi Béla VI. oszt. tanuló.

Fógel József IV. B. „ „

Hirschberg Ernő III. B. „ „

Kocsis József VIII. „ „

Méder Mihály VII. „ „

Zombory László II. B. „ „

e) **Rudolf-féle** alapból 100 frtnyi ösztöndíjat élveztek:

Domokos Bálint III. B. oszt. tanuló.

Fábián Lajos II. A. „ „

Mazurek Gyula V. „ „

100.

f) **Réti-Nemessányi** családi alapítványból 300 frtnyi ösztöndíjat élveztek :
Nemessányi Aladár III. A. oszt. tanuló.

g) **Budatinszky-György-féle** családi alapítványból 100 frtnyi ösztöndíjat élvezett:
Augusztiny Béla III. B. oszt. tanuló.

A 13 tanuló évi ösztöndíjának **összege: 1860 frt.**

II. Jutalmazás.

a) Jutalomdíj-alap.

1. Dr. **Kádár Ambrus**, szatmári székesegyházi kanonok „Divéky jutalomdíj“ című alapítványa (100 frt) olyan jóviseletű tanuló jutalmazására, ki a természettanban vagy a természettanban legkiválóbb előmenetelt tanusít.

A „Divéky jutalomdíj“-at ez évben : Vonház István VII. oszt. tanuló kapta a természettanban tanusított kiváló előmenetelért.

2. „**Jandrisics János emlék-alapítvány**“ 300 korona. Alapították az 1878. évben érettséget tettek 15 éves találkozásuk emlékére.

Ezen alapítvány évi kamatát azon tanuló ifju kapja, ki a hazai történelemben a legalaposabb készültséget tudja felmutatni az érettségi vizsgálaton.

Az érettségi vizsgáló bizottság ez évben a 15 koronányi jutalmat Kursinszky Zsigmond jelesen érett ifjunak ítélte oda.

3. „**Krausz Károly-alap**“ (31 frt 08 kr.) III. oszt. róm. kath. vallásu szegény tanulók közül a legjobbnak karácsonyi ajándékra.

Ez évben karácsonyi ajándékot kapott: Sepsy Béla Márton III. A. oszt. tan.

4. „**Szatmári királyi katolikus főgymnasium tanári karának millenniumi alapítványa**“ (1000 korona.)

Ezen összegnek évi kamatai a kereszténységnek a magyar nemzetre gyakorolt felemelő hatását tárgyáló évenként kitűzendő pályakérdés díjául adatnak ki gymnasiumunkban olyan katolikus vallásu tanulónak, ki legalább az utolsó három évet iskolánkban töltötte.

A díjat Lakatos Géza jelesen érett ifju nyerte el, Horváth Gyula művével dicséretet aratott.

b) Esetleges jutalmak.

1. Dr. **Kádár Ambrus** kanonok ur 2 drb. cs. és kir. vert aranyat ajándékozott a vallástanból jeles előmenetelt tett jó viseletű két tanuló jutalmazására.

101.

Jutalmaztattak :

Gottsmann Gáspár IV. A. oszt. tanuló;

Czier Pál VII. „ „

2) **Egy magát meg nevezni nem akaró** iskolabarát „az intézet iránti elismerésének“ tanusítására 5 drb. 10 koronás aranyat ajánlott fel a tanárkar ítéletére bizva a jutalmazás czimének meghatározását.

Jutalmaztattak:

Merker Márton VI. o. t. a magyar ny. és irod.

Kirchmayer Ferencz IV. B. o. t. a magyar ny.

Tanódy Endre VI. o. t. a latin ny. és irod.

Ambrózi Sándor VII. o. t. a görög ny. és irod.

Ádámcsik Gyula IV. A. o. t. a német ny. tanusított előmenetelért.

3. **Lővy Miksa** 10 db. diszkötésű könyvet ajándékozott jeles előmenetelű tanulóknak jutalmazására.

4. **A Reizer János** féle könyvker. 8 drb. diszkötésű könyvet ajándékozott jeles előmenetelű tanulóknak jutalmazására.

III. Pénzbeli segélyezés.

1. **A Szatmáregyházmegyei alapítványi pénztárból**, — a Feinhtféle alapítvány, b. Fischer István, szatmári püspök, utóbb egri érsek és Kállay György, egri kanonok, — szegény tanulóknak segélyezésére tett alapítványaik kamataiból a mélt. megyés püspök ur adományozása és kijelölésével a jelen iskolai évben 24 tanuló nyert évi segélyül 520 frtot.

2. **Beniczki Géza** cs. és kir. kamarás egy ifjú segélyezésére 50 frtot adott kegyesen.

3. **A helybeli Népbank** három szegény sorsu tanuló segélyezésére 15 frtot ajándékozott.

A pénzbeli segély összege **585** frt.

IV. Évi ellátás.

a) **A püspöki papnevelőben** teljes ellátást élvezett 14 növendékünk; egy-egy ifjú ellátását évi 250 frtba számítva az évi ellátásra fordított összeg **3500** frt.

b) **A Hám János szatmári püspök** által alapított s a Jézus-társaságiak gondos vezetése alatt álló püspöki konviktusban alapítványi helyeken 32 gymn. tanuló részesül teljes ellátásban. E számon felül a jelen tanévben 1 tanuló ingyen élvezé az alapítványosoknak nyújtott kedvezményt.

102.

Egy tanuló évi ellátását 200 forintba számítva, a 33 tanuló évi ellátására fordított összeg **6600** forint. Ugyanazon konviktusban 12 tanuló a jelen isk. évben is ebédet kapott, melynél 1 tanuló után 50 forintot számítva, a pénzérték **600** forint.

c) *A néhai Irsik Ferencz* pápai praelátus szatmári apát-kanonok által alapított internátusban 24 gymn. tanuló részesült a jelen tanévben teljes ellátásban; egy tanuló évi ellátását 120 forintba számítva: **2880** forint.

d) *A helybeli apáczá-kolostorban* 12 gymn. tanuló látattott el a jelen isk. évben ebéd és vacsorával; egy tanuló után 120 forintot számítva, a 12 tanuló évi ellátása **1440** forint. Ezen tanulók közül háromnak ellátási költségeit *Meszlényi Gyula* megyés püspök ur ő méltósága viselte.

e) *A gymn. tápintézetben* 5 tanuló teljesen, 3 részben, 5 kedvezményes árért volt ellátva; az egész ellátást nyert egy-egy tanuló után 150 forintot, a részben való ellátásért a 3 tanuló után 50 forintot, az öt tanulóknak nyújtott kedvezményt 200 fortra számítva az egész segély tesz **1100** forintot.

A teljes és részben való ellátás összes pénzértéke	16.120 forint.
Az ösztöndíjak összege	1860 forint.
A pénzbeli segély	<u>585 forint.</u>
Összes segélyezés	18.565 forint.

V. Utazási alap.

Ezen alapot a millenniumi évben kezdtük gyűjteni azon célból, hogy a tapasztalatok szerzésére rendezendő kirándulásokból a szegényebb sorsú ifjak se legyenek teljesen kizárva. Eddig befolyt ezen alapra **500** forint. A gyűjtés még nincs bezárva s reményünk van, hogy az intézet által nyújtott nevelés gyümölcseit élvezők szívéhez nem fogunk eredménytelenül fordulni.

IX.

Tudnivalók

A) A középiskolai rendtartásból.

1. §. Az iskolai év szeptember 1-én kezdődik és a következő évi június hó végéig tart.

2. §. A tanév megkezdése előtt augusztus hó utolsó napjain tartandók meg a felvételi, javító és pótló vizsgálatok, szeptember három első napján pedig a tanulók felvétele és beírása. Ezentul egy hétig csakis a késedelmüket szigoruan igazoló tanulókat veheti fel az igazgató. A még később érkezők felvételét csakis az igazgatóság útján benyújtott folyamodványra a tankerületi főigazgató engedheti meg.

Azoknak, a kik a tanév első hónapja után lépnek be az intézetbe az addig végzett tananyagból vizsgálatot kell kiállaniok.

4. §. Minden tanuló minden évben felvétele alkalmával 4 frnyi felvételi díjat tartozik fizetni, ezenkívül 1 frtot az ifjusági könyvtárra, az évi értesítőre stb., a kath. vallásuak még ezenfelül 50 krt. énektanítás czimén, **tandijul pedig** a nm. v. és k. minisztérium 1893. évi jun. 10-én 58636. sz. a k. rendelete értelmében **évenkint 30 frtot.**

5. §. A gymnasium I. osztályába az 1883. évi XXX. t. cz. 10. §-a értelmében csak oly növendékek vétetnek fel, kik életök kilenczedik évét már betöltötték, és vagy arról, hogy a népiskola négy alsó osztályát jó sikerrel végezték, nyilvános iskolából nyert bizonyítványt mutatnak elő; vagy felvételi vizsgálaton igazolják, hogy hasonló mértékü képzettséggel birnak. A felvételkor tartozik a tanuló felmutatni születési bizonyítványát, továbbá orvosi bizonyítványt arról, hogy mikor volt utolszor beoltva s mily eredménnyel.

12 évesnél idősebb tanuló felvétele felett a tanári testület határoz.

6. § Ugyanazon iskola egyik osztályából a következő felsőbb osztályba csak az a tanuló léphet, a ki az elvégzett osztály rendes tantárgyaiból — nem számítva ide a szépírást és tornázást — legalább is elégséges osztályzatot kapott.

Nyilvános középiskolából a megfelelő ugyanazon nemű intézetbe átlépni kívánók előbbi intézetök iskolai okmányaival (bizonyítvány és évi értesítő) tartoznak igazolni, hogy a megelőző osztályt a rendes tantárgyakból legalább is elégséges sikerrel végezték.

Azok a tanulók, kik nyilvános reál- vagy polgári iskolából gymnasiumba akarnak átmenni, kötelesek felvételi vizsgálatot tenni. E vizsgálat az elhagyott és újonnan választott iskola tantervei közt mutatkozó lényeges különbözetre terjed ki.

8. §. A felvételi vizsgálatok díja 10 ft.

10. §. Egyik tanintézetből a másikba átlépés rendszeren csak a tanév kezdetén történhetik. Évközben más intézetből jövő tanuló a tanári testület határozata alapján csak a változás okainak igazolása mellett vehető fel.

A felvételt megtagadó határozat ellen a felsőbb hatósághoz lehet folyamodni.

12. §. Minden tanuló a felvételre személyesen és rendszerint atyja vagy anyja, illetőleg azok valamely külön megbízottja kíséretében tartozik az igazgatóságnál jelentkezni. Azok a szülők vagy gyámok, kik nem laknak az intézet helyén, gyermekük vagy gyámfiok felvételekor alkalmas helyettest tartoznak jelenteni, kire a házi felügyelet és nevelés tekintetében kötelességüket és jogukat átruházzák, hogy a gondviselésére bizott tanuló felől az igazgatóság vagy osztályfőnök értesítését elfogadhassa. A szülők és gyámok e részben minden változtatást személyesen vagy írásban tartoznak bejelenteni az igazgatóságnál; ennek viszont joga és kötelessége, ott, hol alapos oknál fogva a gondviselést elégtelennek vagy a befolyást éppen károsnak tartja, megkövetelni, hogy e tekintetben czélszerű változás történjék.

14. §. A szülők vagy helyetteseik tartoznak gondoskodni arról, hogy a tanulók már a tanév elején a szükséges tankönyvekkel és taneszközökkel el legyenek látva és az iskolát mindenkor pontosan látogassák.

Minden iskolamulasztás okát még a mulasztás tartama alatt tartoznak a szülők vagy helyetteseik az igazgatóságnál vagy az osztályfőnöknél késedelem nélkül bejelenteni s utólag igazolni.

Ha valamely tanuló ragályos betegségbe esik, az igazgató a tanulót betegsége után csak akkor bocsáthatja az intézetbe, ha a hatósági vagy iskola orvos megengedhetőnek tartja az intézet látogatását.

A mely tanuló igazolatlanul, habár nem egyfolytában is, annyi órát mulaszt, a mennyi a heti órák száma, az intézetből kimaradottnak tekintendő.

A tanítás lehető legnagyobb eredményének biztosítása azt kívánja, hogy a szülői ház az iskolamulasztásoknak lehetőleg elejét vegye, a tanári testület pedig minden mulasztást szigorúan ellenőrizzen.

15. §. A szülőknek vagy helyetteseiknek kötelessége a tanulóknak az iskolán kívül való erkölcsös magaviselete felett örködni. Minden tanári testület elvárja a szülők vagy helyettesök nevelői közreműködését, az iskola törekvésének gyámolítását abban az irányban, hogy a szülői ház is kötelességének ismeri a tanulókat az illedelem határai közt megtartani. Kívánatos, hogy valamint az iskola, úgy a házi felügyelet is törekedjék arra, hogy a tanulók mindent elkerüljenek magukviséletben, a mi korukkal, tanulói pályájukkal meg nem fér, a mi az iskola jó szellemének árt, a mi botrányt okoz, vagy a tanulók erkölcsiségét veszélyezteti.

20. §. A törvényesen meghatározott rendes tantárgyak tanulása alól felmentésnek helye nincsen; kivéve testi fogyatkozás miatt a tornázás, a mértani rajz, (technikai része) és a szépírás tanulása alól. A felmentést a fennálló szabályrendelet értelmében az igazgató, illetőleg tankerületi kir. főigazgató adja meg.

A tanulók a tanév alatt tanúsított szorgalmuk és előmenetelük feltüntetésére évenként kétszer kapnak *Értesítőt*, még pedig decz. 23.-án és márczius 31.-én.

Az *Értesítőt* a tanulók kötelesek szüleiknek vagy gyámjuknak aláírás végett bemutatni. A szállásadók az *értesítőt* nem irhatják alá.

A magaviselet jelzésére a *jó, szabályszerű, kevésbé szabályszerű és rossz* érdemjegyek szolgálnak, a két utolsó érdemjegy alkalmazásánál a bizonyítványba az ok is kiíratik, a miért a tanuló ez érdemjegyet kapta.

Az előmenetel érdemjegyei: *jeles, jó, elégséges, elégtelen.*

41. §. Oly tanulóknak, kik egy kötelező tantárgyból kaptak elégtelen érdemjegyet és a kiket a tanári testület képeseknek tart arra, hogy a szünidő alatt önszorgalomból pótolhatják mulasztásukat, megadja a jogot, hogy a jövő iskolai év kezdetén javító vizsgálatot tehessenek, de csupán abban az intézetben, a hol tanultak. Ezen javító vizsgálat díjtalan.

Azok a tanulók, a kik két kötelező tantárgyból kaptak elégtelen érdemjegyet, az igazgatóság útján csak fontos okok alapján folyamodhatnak javító vizsgálatra való engedélyért a tanker. kir. főigazgatósághoz.

42. §. Ha valamely tanuló a vizsgálatokat betegség vagy egyéb fontos ok miatt le nem teheti, vagy megszakitani kénytelen, a tanári testülethez folyamodhatik a következő tanév kezdetén tartandó pótló vizsgálatra való engedélyért. A betegség igazolására hatósági, vagy hatóságilag megerősített orvosi bizonyítványt kell mellékelni. A pótló vizsgálat csak teljes vizsgálat lehet, melyért semmi díjat sem kell fizetni.

44. §. Osztályok összevonását, azaz egy év alatt két osztálynak elvégzését, az 1883. XXX. t.-cz. 14. §-a szerint, a nyilvános tanulóknak csak kivételesen a tanári testület és a tankerületi főigazgató indokolt ajánlatára engedheti meg a vallás és közoktatásügyi miniszter abban az esetben, ha az illetőnek a legutóbb végzett osztályról szóló bizonyítványában osztályzata jeles, életkora a rendesnél előrehaladottabb s úgy testi mint értelmi fejlettsége lehetővé teszi egy év alatt két osztály elvégzését s az illető az előző tanévet ugyanazon intézetben végezte.

Az engedélyt nyert tanuló mindkét, vagy legalább egyik osztályból magánvizsgálatot tesz.

45. §. Magántanulók, kik magán úton, vagy magánintézetben tanultak és előmenetelükről nyilvános középiskolától kívánnak bizonyítványt nyerni, az 1883. évi XXX. t.-cz. 15. §-a szerint, az illető iskola igazgatójánál való előleges bejelentése és annak kimutatása mellett, hogy a közvetlenül lefolyt tanévet mely magánintézetben, illetőleg hol és mily rendszerű tanulmányozással töltötték, tehetnek vizsgálatot az e célra megállapított időben.

Egy év alatt több osztályból csak a tanári karnak és a tankerületi főigazgatónak ajánlatára, a vallás- és közoktatásügyi miniszter engedélyével tehetnek vizsgálatot abban az esetben, ha kimutatják, hogy az elvégzett osztályok tantárgyainak megtanulására elegendő időt fordítottak, s hogy életkoruknál és fejlettségüknél fogva eléggé elsajátíthatták azokat az ismereteket, melyeket az illető osztályokban tanítani kellett. Ez esetben is minden osztályból külön vizsgálat teendő le és legfőlebb két osztályból vizsgálhatók egyszerre, de akképen, hogy az illetőnek mindkét osztály tananyagából kellő tanultsága kitűnjék.

Jegyzet. Ha az igazgató szükségesnek látja, a magántanulónak személyazonosságát okmányokkal kell igazolnia.

A magánvizsgálatnak a tornázásra nem kell okvetlenül kiterjednie.

47. §. Az egy osztályra terjedő magánvizsgálat díja a felvételi és tandíjon kívül 40 forint, az osztály összevonással tartott magánvizsgálat díja 60 forint.

Minden díjat a vizsgálat előtt kell lefizetni.

B) A görög nyelv nélkül való gymnasiumi tanulásra vonatkozólag.

Az 1890. évi XXX. törvényszikk úgy rendelkezik, hogy a gymnasiumi tanulók a görög nyelv és irodalom tanulására nem köteleztetnek, ha e helyett megszabott más tantárgyakban nyernek oktatást. Ehhez képest az V. osztályba lépő mindegyik tanulóra nézve a szülőnek, vagy

a törvényes gyámnak a felvételnél ki kell jelentenie szóbelileg, vagy ha nem jelenhetnék meg, írásilag, hogy az ifju a görög nyelvvel és irodalommal járó tanirányban-e, vagy pedig a görög nyelv nélküli tanirányban fog haladni a gymnasiumi tanulás további folyamán. *E két tanirány közötti választásnál az ifju hajlama és célbavett életpályája kíván tekintetbevétele.* 1. Azokra nézve, a kik a görög nyelv nélkül való tanirányt választják, kötelező tantárgy lesz a) a magyar irodalom bővebb ismertetésével kapcsolatban a görög remekírók magyarra fordított műveinek ismertetése s a görög irodalom- és művelődés-történet alapvonalai, b) a mértani és szabadkézi rajz. E két tantárgybéli előmenetel osztályzata éppen olyan erejű és következményű, mint a többi rendes tantárgyakból való osztályzat; s az a) alatt emitett tantárgy az érettségi vizsgálat szóbeli részének külön tárgya. 2. Kik a görög nyelv nélküli tanirány szerint végeznek gymnasiumot, érettségi sikeres vizsgálattal, azok jogosultak általában a főiskolákba való lépésre (a tudomány-egyetemek jogi, orvosi karába s a matematikai természettudományi szakosztályába stb. lépésre), csak a tudomány-egyetemek hittudományi (theologiai) tanfolyamára, továbbá a nyelvészeti, bölcsészeti és történelmi szakosztályába nem bocsájthatók. 3. Kik a görög nyelv nélküli tanirány szerint végezvén a gymnasiumot, az érettségi vizsgálatot jó sikerrel tették le, tehetnek ezután magántanulással elkészülve a görög nyelvből és irodalomból, pótló érettségi vizsgálatot valamely főgymnasiumnál s ezen vizsgálat sikerültével felvehetők a tudomány-egyetemek és más főiskolák bármelyik karába. 4. Az V. osztályban megkezdett tanirányból átléphetni a gymnasiumi további osztályok bármelyikének kezdetekor a másik tanirányba az ezen tanirány külön tantárgyainak a megelőző osztályban vagy osztályokban elvégzett tananyagából kiállott sikeres fölvételi vizsgálat után.

Annálfogva, hogy a görög nyelv tanulása nélkül gymnasiumot végzett ifju előtt nyitva állanak szintén mindazon életpályák, a melyek a görög nyelv tanulásával gymnasiumot végzett ifju előtt: az olyan tanuló, ki a gymnasiumi négy alsó osztály tanulása alatt nagyobb képességet, hajlamot, előmenetelt tanusít a földrajz, a természettudományok s a mennyiségtanban, mint a nyelvek tanulásában, hivatva van a görög nyelvet helyettesítő tárgyak tanulására; az olyanra nézve pedig, ki a latin, német nyelv tanulásában már a IV. osztályban nehézséggel küzd, éppen ajánlatos a görög nyelv elhagyása, hogy ne kockáztassa ama két nyelvbéli további előmenetelét.

C)

A tandíj évenként **30 forint**; e díj lerovása évenként négyszer történik, u. m. október 15-ike, december 1-je, és márczius 15-ike és május

1-je körül. Azon tanulóknak, kik ezen fizetés teljesítése, vagy az alóli fölmentés iránt magokat igazolni nem képesek, az iskola további látogatása meg nem engedhető. (21800/1870. számú min. rendelet.)

Szegény tanulók az egész vagy a féltandij elengedésében részesülhetnek, ha beigazolt szegénységük s kifogástalan viseletök mellett a tanulásban *kiválóbb előmenetelt*, minden tárgyban legalább is *jó-t* a szépírásból és testgyakorlatból legalább *elégséges-t* tanusítottak. A tandij elengedéséért a *gymn. igazgatóságához* kell czimezni a folyamodást, mellékelni hozzá az iskolai bizonyítványt, továbbá a községi hatóságtól kiállított s az illető lelkésztől is aláírt szegénységi vagy vagyoni bizonyítványt, melynek egy évnél rövidebb idő alatt kiállítottnak kell lennie, végre ezen mellékletekkel együtt kézbesíteni kell az igazgatónak, az I. félévben szeptember 15-ig, a II. félévben február 15-éig.

A testgyakorlás, rajzolás és szépírás tanulása alól testi fogyatkozás alapján fölmentést nyerhetni a szembeötlő testi hibák esetében szóbeli kérelemre a *gymn. igazgatótól*, különben orvosi bizonyítvánnyal támogatott folyamodás útján a *tanker. főigazgatótól*; szeptember 5-ig kell előterjeszteni az erre vonatkozó szóbeli kérelmet, vagy benyújtani a szülő vagy gyám által írott folyamodást.

Az izraelita vallású tanulóknak a szombaton és más ünnepnapokon való írás és rajzolás alóli fölmentést maga az igazgató adhatja meg a szülőknek szóbeli, vagy az aláírásra nézve hatóságilag igazolt írásbeli kérvény alapján, (5571/1892. sz. rendelete.)

Az igazgatóságához iskolai ügyben intézett írásbeli megkereséseket a gymnasium igazgatóságára, nem az igazgató nevére kell czimezni, kivált a nagyszünet idején.

D)

Az 1898—99. iskolai év kezdetére vonatkozólag.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter 1894. évi 50667. sz. rendelete szerint a középiskolák valamennyi osztályába a beiratások már a tanév végén is eszközölhetők. Ehhez képest iskolánkba jun. 30.-án, július 1. és 2.-án lehet beiratkozni délelőtt 9 órától 12-ig. Feltételek: 1. A tanév végén beírt tanulók az igazgatónál hagyják iskolai bizonyítványaikat s megkapják a rendes beiratkozási igazolványt. 2. A felvételi díjak e tanulóktól is azonnal beszedendők. Ha a tanév végén felvett tanulók a jövő tanév elején *szept. 4-ig bezárólag* az osztályfőnöknél személyesen nem jelentkeznek, nemcsak a belépésre való jogosultsá-

gukat, hanem a befizetett felvételi díjat is elvesztik. 3. Levélben vagy írásban való jelentkezésnek helye nincs.

Az 1898—99. iskolai évre szeptember hóban is lehet beiratkozni. E célból az I. II. és III. osztályba lépő tanulók f. évi szept. 1-én, a IV. V. VI. osztályba lépők szept. 2-án, a VII. VIII. osztályba lépők szept. 3-án délelőtt 9 órától 12-ig jelenkezzenek az igazgatónál.

Felvételezre jelentkező mindegyik tanulónak be kell mutatnia a legutóbbi iskolai évről szóló bizonyítványt, habár ezt ezen gymnasiumban nyerte; az I. osztályra, valamint bármely osztályra e gymnasiumban először jelentkező mindenik tanuló tartozik születési anyakönyvi kivonatát és újraoltái bizonyítványt bemutatni.

Az iskolába fölvételezni óhajtó ifju köteles magát orvosi vizsgálatnak alávetni; e vizsgálatot az iskolai orvos díjtalanul eszközli.

Beiratáskor köteles mindegyik tanuló fizetni egy forintot az évi értesítőre, ifj. könyvtárra s egyéb apró költségek fedezésére, továbbá 4 frt. felvételi díjat a tanszer-alapra.

A kik pótló vagy javító vizsgálatra engedélyt nyertek, azok közül a volt I. II. III. osztálybelieknek aug. 30-án, a volt IV. V. VI. VII. osztálybelieknek aug. 31-én, mindkét napon délelőtt 9 órakor kell az igazgatóságnál vizsgálatra jelentkezniök.

A kir. kath. főgymn. igazgatósága.

X.

A gymnasiumi tápintézet.

BEVÉTEL.

	frt kr.
1. Pénztári maradvány az 1896—97. évről	302.69
2. Elhelyezett tőkék kamatja	554.50
3. Földteherment. 100 ftos kötvény 2 szelvényeért	4.—
4. Irinyi Tamás alapítv. után osztalék 1895., 1896-ra	8.—
5. Enyedi Alajos „ „ „ „ „	4.—
6. Dunai János „ „ „ „ „	4.—
7. Visszafizetett tőke	325.—
8. Amortizációs költsön	3500.—
9. 14 tanulótól az ellátásért	1122.—
10. Az 1898. évben érettségi vizsg. tett ifjak ajap.	100.—

ADOMÁNYOK.

11. Nagy Elek ügyvéd ur	20.—
12. dr. Fcchtel János tanár ur	1.—
13. Gróf Károlyi erdői uradalma 1894/5. 1895/6 1896/7. évre	150.—
14 Szatmár város pénztára 500 ft 1898. évi kamatául és adományul	60.—
15. Szatmári Takarékpénztár egyesület	30.—
16. Helybeli Népbank részvénytársaság	25.—
17. Helybeli Termény és Hitelbank részv. társ.	20.—
18. Helybeli Kereskedelmi és Iparban	15.—
19. Szatmárvármegyei Takarékpénztár részv. társ.	15.—
20. Helybeli Gazdasági és Iparbank részv. társ.	5.—
21. Az 1897/9. évi tandíjszedés jutalomdíjából $\frac{3}{4}$ részben Löfler József $\frac{1}{4}$ részben Rat- kovszki Páltól	215.63
	6480.82

111.

KIADÁS.

1. 14 tanuló teljes, 5 részben való ellátása költségére	1489.75
2. Háztartási egyéb költség	470.37
3. Felszerelés	156.52
4. Tőkésítés	400.—
5. Építkezésekből folyó költségek:	
1. Amortizációs kölcsön törlesztésére és kamatul	234.58
2. „ „ „ leszámítolási költségei	238.40
2. Építéseknek	2968.76
4. Barta mérnöknek tervekészítés és felügyeletért	100.—
5 Kályha	<u>38.10</u>
	6096.48

Vagyoni állapot az 1897-98. év végén.

1. Pénztári készlet	384.34
2. Tőkésített pénz	8749.72
3. Aláírásilag biztosított alapítványok	600.—
4. Földteherm. kötvény	100.—
5. Gőzhalmi egy és fél részvény	150.—
6. „Pázmány-sajtó“ kötvény 4 drb.	200.—
7. Az intézet felszerelési leltára 10% leütéssel	341.67
8. Az intézeti házastelek értéke a teherl rajta	
Levő 3500 firt amortizációs költsön levonása után	<u>5000.—</u>
	15525.73

Ehhez járul egy bazilika-sorsjegy, a 3924. sorozat 011. sz. és egy szerb-nyeremény sorsjegy, 6766. sor 40, számu.

Fogadjátok a kegyes alapítók, pártolók és adományozók forró köszönetét az intézet előljáróságának s a segélyre szorult ifjaknak.

Ratkovszki Pál
elnök

Jaskovics Ferencz,
alelnök.

Löffler József
pénztáros